

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MEHMET ABDULKADİR KEÇEOĞLU'NUN
(YAMAN DEDE) HAYATI VE ŞİİRLERİNDEKİ
TASAVVUFÎ ÖGELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İHSAN KOÇAK

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ANKARA, 2024

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEHMET ABDULKADİR KEÇEOĞLU'NUN
(YAMAN DEDE) HAYATI VE ŞİİRLERİNDEKİ
TASAVVUFÎ ÖGELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İHSAN KOÇAK

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

PROF. DR. ÖMER YILMAZ

ANKARA, 2024

ONAY

İhsan Koçak tarafından hazırlanan “Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu’nun (Yaman Dede) Hayatı ve Şiirlerindeki Tasavvufi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri/Tasavvuf Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kabul / Red	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Ömer Yılmaz	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Doç. Dr. Mahmud Esad Erkaya	Kabul	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	
Dr. Hüseyin Şıra	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 14.10.2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri/Tasavvuf Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim (.../... 2024).

İhsan KOÇAK

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinden, sürecin tamamlanmasına kadar araştırmayı özenle meydana getirme gayretimin her aşamasında yer alan, rehberliğini hiçbir zaman eksik etmeyen danışmanım Prof. Dr. Ömer Yılmaz'a, tez savunma jüri üyeleri Doç. Dr. Mahmud Esad Erkaya ve Dr. Hüseyin Şıra'ya, aileme ve eşime teşekkür ederim.

Akademik hayatımın ilk basamağında yaptığım bu çalışmanın yeni çalışmalara ışık tutmasını, tasavvuf araştırmalarına mütevazı bir katkı sunmasını ve konuya ilgi duyan herkese fayda sağlamasını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

ÖZET

Allah, Peygamber, Mevlânâ muhibbi Yaman Dede (Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu öl. 1962), 17 Temmuz 1887’de Ortodoks Rum Kilisesine mensup bir ailede Kayseri/Talas’ta doğmuştur. Babası iplik tüccarı Yuvar Keçeoğlu, annesi Afurani Keçeoğlu’dur. Henüz on aylıkken Kastamonu’ya taşındı. İlk tahsilini Rum Ortodoks Mektebinde tamamlamıştır. 1907 yılında Kastamonu İdadisinden birincilikle mezun olup 1909 yılında başladığı İstanbul Dârülfünûn Hukuk Fakültesinden 1913 yılında mezun olup aynı yıl Beyoğlu Birinci Hukuk Mahkemesi zabıt kâtipliğine tayin edilmiştir. Kısa bir müddet bu görevini ifa ettikten sonra avukatlık yapmaya başlamıştır. 1931 yılından sonra Üsküdar Rum Karma İlkokulunda öğretmenliğe tayin edilip, vefat edene kadar çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Mevlânâ Celâleddi-i Rûmî (öl. 1273) ve Mesnevî’nin etkisiyle 1942 yılında Müslüman olmuştur. Bundan sonra hocası Ahmed Remzi Akyürek (öl. 1944) tarafından “Yaman Dede” mahlası ile anılmaya başlanmıştır. 1961 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nde Edebiyat ve Farsça derslerine giren Yaman Dede, 3 Mayıs 1962 tarihinde Çamlıca’da vefat etmiş, cenazesi İstanbul/Üsküdar, Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir.

Yaman Dede tasavvufî görüşlerini manzum eserlerinin ya da mektuplarının içerisinde bir konu bağlamında kullanmış, doğrudan açıklama yoluna gitmemiştir. Tasavvufu, ‘tasavvuf bilmek işi değil; duymak ve olmak işidir’ cümleleriyle özetlemiş, bu dünyadaki asıl gayenin marifetullah olduğunu açıklamıştır. Marifet, işaret ve bilgi boyutu kapsamında değerlendirilen tahakkuk ve tasavvufun eğitim boyutu kabul edilen tahalluk kavramlarını da bu bağlamda kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mevlânâ, Sanat, Şiir, Yaman Dede

ABSTRACT

Yaman Dede (Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu), a lover of Allah (c.c.), the prophet (pbuh), Mevlânâ and Mevlevî poet, was born on July 17, 1887 in Kayseri/Talas to a family belonging to the Orthodox Greek Church. His father is Yuvan Efendi, a yarn merchant, and his mother is Afurani Hanım. Keçeoğlu, who completed his primary education at the Greek Orthodox School, graduated from Kastamonu High School with first place in 1907., which he started in 1909, in 1913 and of he started working as a lawyer. After 1931, he was appointed as a teacher at Üsküdar Greek Mixed Primary School. He taught in various schools until his death. Mevlânâ became a Muslim in 1942 under the influence of Celâleddi-i Rûmî (öl .1273) and Mesnevi. After this, he began to be known by the pseudonym "Yaman Dede" by his teacher Ahmet Remzi Akyürek (öl. 1944). Yaman Dede, who taught Literature and Persian at the Istanbul Higher Islamic Institute in 1961, died in Çamlıca on May 3, 1962. He was buried in Istanbul/Üsküdar, Karacaahmet cemetery.

Regarding research, Yaman Dede used his Sufî views in the context of a topic in his verse works or letters, and did not try to explain them directly. Sufism is not a matter of knowing Sufism; He summarized it with the sentences 'it is a matter of hearing and being' and explained that our main purpose in this world is knowledge of Allah. He used the concepts of tahakkuk, which is evaluated within the scope of ma'rifat, sign and knowledge, and tahalluk, which is the educational dimension of Sufism, in this context. This thesis differs from other studies in that it is the first comprehensive study in the academic field.

Key Words: Sufism, Mevlânâ, Art, Poetry, Yaman Dede

ÖN SÖZ

İslâm düşünce tarihinin bir parçası olan tasavvuf, toplum nezdinde yayılma imkânı elde etmesinin akabinde edebiyat, sanat, şiir, müzik başta olmak üzere sosyal ve kültürel yaşamın hemen hemen her alanında tesirini göstermiştir. Tasavvuf öğretilerinin sistematik bir halde ilerlemesi için inşa edilen dergâhlar ve tekkeler bu tesirin kurumsal örnekleridir. Bu bağlamda sanat ve mûsikide tarikatların ayinlerini gerçekleştirme esnasında tasavvufi nitelikte pek çok güfte bestelenmiş, şiirler söylenmiş ve eserler oluşturulmuştur.

Temelinde tasavvuf öğretisinin yer aldığı tasavvuf edebiyatının bu oluşum döneminde kendine özgü edebî bir dili de ortaya çıkmıştır. Sanatkârlar bu çerçevede ana dillerinin imkânıyla mezkûr edebiyat diline katkıda bulunmuşlardır. Bu bakımdan Yaman Dede Yaman Dede'nin de aralarında bulunduğu müelliflerin, sanatsal formda meydana getirdikleri manzum eserlerdeki tasavvufi kavramları tanıyabilmek adına kullanılan kavramların tespit ve analizi önem arz etmektedir.

Tasavvuf literatürüne katkı sağlamak gayesi ile Yaman Dede'nin şiir ve mektuplarında kullandığı tasavvufi kavramlardan, tasavvuf düşüncesini tespit etme isteği meydana gelmiş ve bu çerçevede “Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu'nun (Yaman Dede) Hayatı ve Şiirlerindeki Tasavvufi Öğeler” başlıklı bir tez hazırlanmıştır. Bu araştırma, akademik alanda yapılan ilk kapsamlı çalışma olması bakımından diğer araştırmalardan farklılık arz etmektedir. Bu tezin yeni çalışmalara ışık tutması ve konuya ilgi duyan herkese fayda vermesi umulmaktadır.

Çalışma, bir giriş iki ana bölümden müteşekkildir. İSNAD atıf sistemi kullanılmıştır. Giriş kısmında araştırmayı içeren konu, kapsam, amaç, önem, yöntem ve kaynakların değerlendirilmesi hakkında genel bilgiler verilmektedir.

Birinci bölümde, Yaman Dede'nin ailesi, eğitim ve çalışma hayatı, ihtida süreci, Mevlânâ etkisi, hocaları, öğrenci ve dostları, fiziki özellikleri ve vefatı hakkında bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümde, Yaman Dede'nin tasavvufi ve edebî kişiliği, şair ve şiire bakış açısı, şiir ve mektuplarındaki tasavvufi kavramlar işlenmiştir.

Sonuç kısmında, Yaman Dede'nin hayatı, tasavvufi görüşleri, araştırmanın tüm aşamalarında izlediğimiz yöntem, teklif, tenkit ve tavsiyeler işlenmiş, tez hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Ekler kısmında ise, Yaman Dede'yi ilgilendiren radyo konuşmasına dair yorumlar, ihtida haberleri, kendisi ile yapılan röportaj ve tebrik yazıları, şiirleri üzerinde yapılan ilk besteler ve dostlarının kendisine yazdığı el yazması mektuplar vb. döneme konu medya araçlarının ve gazete arşivlerinin orijinal nüshaları araştırılıp bu verilere yer verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ONAY	..
BEYAN	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	2
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
C. Araştırmanın Kaynakları	3
D. Müellifin Yaşadığı Döneme Genel Bakış	5
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. HAYATI	9
1.1. Doğumu ve Ailesi	9
1.2. Eğitimi ve Çalışma Hayatı	9
1.2.1. Lise Yılları	10
1.2.2. Üniversite Yılları	12
1.2.3. Çalışma Hayatı	13
1.3. Evlilik Hayatı	13
1.3.1. Refika Hanım ile Evliliği	14
1.3.2. Hatice Hanım ile Evliliği	15
1.4. Hocaları	15
1.4.1. Ahmed Remzi Akyürek	16
1.4.2. Ahmed Ceâleddin Dede	19
1.5. İslâmiyeti Kabulü	20
1.5.1. İhtida Sürecini Hızlandıran Unsurlar	20
1.5.1.1. Mevlânâ ve Mesnevî İle Tanışması	21
1.5.1.2. Konya'yı Ziyareti	24
1.5.1.3. Mevlânâ Etkisi	26
1.5.1.4. Mesnevî Etkisi	29
1.5.2. İhtida Etmesi	33
1.5.3. İhtidası ile İlgili Yorumlar	34

1.6.	Fiziki ve Ahlaki Özellikleri.....	37
1.7.	Görüştüğü Kişiler ve Arkadaşları	38
1.7.1.	Annemarie Schimmel.....	40
1.7.2.	Celâlettin Ökten.....	42
1.7.3.	Ali Kemal Belviranlı.....	43
1.7.4.	Şefik Can	45
1.8.	Öğrencileri	47
1.8.1.	Mustafa Saim Yeprem	47
1.8.2.	Hayreddin Karaman	48
1.8.3.	Osman Nuri Topbaş	49
1.8.4.	Ahmet Kahraman.....	50
1.8.5.	Mehmet Ali Sarı	51
1.8.6.	İsmail Karaçam	52
1.8.7.	Yaşar Kandemir	53
1.8.8.	Selçuk Eraydın.....	54
1.8.9.	Nedim Urhan	54
1.8.10.	Emin Işık	55
1.9.	Vefatı	56
	İKİNCİ BÖLÜM	59
2.	ŞİİR VE MEKTUPLARINDAKİ TASAVVUFÎ KAVRAMLAR	59
2.1.	Tasavvufî Kişiliği.....	59
2.2.	Edebî Kişiliği.....	64
2.3.	Şiir ve Şaire Bakış Açısı	67
2.4.	Mektup ve Şiirlerindeki Tasavvufî Kavramlar	71
2.4.1.	Aşk	71
2.4.2.	Çile	74
2.4.3.	Zühhd	77
2.4.4.	Sekr	78
2.4.5.	Sahv	79
2.4.6.	Semâ	80
2.4.7.	Nefs	82
2.4.8.	Havf ve Recâ	83
2.4.9.	Fenâ	86
2.4.10.	Keşif ve Keramet	91
2.4.11.	Nûr-i Muhammedî.....	94
	SONUÇ.....	97

KAYNAKÇA	100
EKLER	107
EK-1. 15. 02. 1942 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi (Yaman Dede'nin İhtida İlanı)	107
EK-2. 06. 07. 1939 tarihli Vakit Gazetesinde Hakkı Sühâ Gezgin'in Kaleme Aldığı Yaman Dede'ye Tebrik Yazısı	108
EK-3. 20. 11. 1943 tarihli Çınaraltı Mecmuasında Orhan Seyfî Orhon'un Yaman Dede ile Röportajı.....	109
EK-4. 15. 12. 1959 tarihli Tarih Corafya Dünyası Mecmuasında Sadi BORAK'ın, Yaman Dede'yi Ziyareti ve Ropörtajı	110
EK-5. 27. 05. 1939 tarihli Tan Gazetesinde Naci SADULLAH tarafından Yaman Dede'nin 'Esrar Dede' Hakkındaki Konferans Değerlendirmesi	111
EK-6. Yaman Dede'nin, Dostu Şefîk Can'a Yazdığı Mektup (Orijinal El Yazması)	112
EK-7. Sadi BORAK'ın Yaman Dede ile Röportajı Esnasında Çekilen Bir Kare.....	113
EK-8. Ahmet Kahraman'nın Özel Arşivinden Yaman Dede ve Diğerleri.....	114
EK-9. Yaman Dede'nin 'Dâhilek Yâ Râsûlallah' Adlı Güftesinin, Ali Kemal Belviranlı Tarafından Yapılan İlk Bestesi.....	116

KISALTMALAR

bkz. : Bakınız

bs. : Baskı

bl. : Bölüm

v. : Cilt

(c.c) : Celle Celâluhu

çev. : Çeviren

der. : Dergi

DİA. : Diyanet İslâm Ansiklopedisi

ens. : Enstitü

fak. : Fakülte

(s.a.v) : Sallallâhu Aleyhi Vesellem

h. : Hicri

haz. : Hazırlayan

hz.: Hazreti

MEB.: Millî Eğitim Bakanlığı

öl: Ölüm tarihi

vb : ve benzeri

vd : ve diğerleri

yy. Yüzyıl

y.y : Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

Tasavvufta şiir, manevi derinliği ifade etmenin bir yoludur. Yaman Dede de bu yöntemi kullanan isimlerdendir. Müellifin şiirleri, tasavvufun temel konularıyla ilgilenir ve insanın ruhanî yolculuğunu anlatır. Şiirlerinde sevgi, aşk, ahlak, ölüm gibi kavramlar önemli yer tutar. Yaman Dede, şiirleriyle insanların ruhunu yüceltmeyi, onlara manevi anlamda rehberlik etmeyi amaçlar ve şiirlerinde manevi bir hava yaratır. Nitekim tasavvufta şiirin önemli bir fonksiyonu, insanları yaratıcıya yaklaştırmaktır. Şiirin dilinde gizlenmiş bir hikmet vardır. Yazarın şiirleri de bu hikmeti açığa çıkarmak için kullanılmıştır. Bu şiirler maddi değerler ve dünyevi zevklerin ötesindeki bir realiteyi yansıtır. Ayrıca insanların iç dünyalarına yönelmeleri, kendilerini keşfetmeleri ve yaratıcının evrenindeki yerlerini bulmaları teşvik edilir.

Türk tasavvuf edebiyatı manzumları, lafız ve mana zaviyesinden gerçekleştirdiği etki ile birçok sayıda tasavvufi manzum formunun meydana gelmesine de katkı sağlamıştır. Yaman Dede aruz ve hece veznini kullanmakta başarılı olduğu gibi sağlam bir nazım tekniğine de sahiptir. Bu bağlamda birçok münacat, na't, mersiye, ilahi ve nefesler meydana getirmiştir. Ancak ne var ki hayatına dair yapılan incelemeler akademik araştırmalardan daha çok roman, derleme, edebî türde kaleme alınmış yazılardan ibarettir. Bu çalışmaların tamamına yakını 2000'li yıllardan sonraki eserlerde meydana gelmiştir. Edebî türde yazılan bu sınırlı bilgiler dışında, hakkında az sayıda akademik makale ve bildiriler mevcuttur. Bu amaçla yaptığımız bu çalışmada kullanılan kaynaklar araştırmanın kapsam ve içeriği önem arz etmektedir.

Bu araştırma hazırlanırken Yaman Dede'nin mektuplarını inceleyip, şiirlerini latinize ettik. Daha önce akademik ve ilmi çalışmalara konu olmayan Yaman Dede'nin tasavvufta dair görüşlerini şiir ve mektuplarını inceleyerek açıkladık.

Müellifin mektupların orijinalliğinin ve mevcut konumunun tespiti için Mustafa Özdamar, Sadık Yalsızuçanlar, Hüseyin Yorulmaz, Barbaros Özdamar (Mustafa Özdamar'ın oğlu), Aynur Hanım (Mustafa Özdamar'ın asistanı) ile görüşmeler gerçekleştirdik.

Yaman Dede'nin hayatını ve ailesini araştırırken *Kayseri Ansiklopedisi*, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlük Ansiklopedisi*, *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*'ne ek olarak Kayseri/Talas Belediye Başkanlığı Beyaz masa personeli Feryal Koç ve Belediye

Başkanlığı Kültür  şleri Müdürlüğü personeli Talas Rehberlik Uzmanı Kamil Aslan ile iletişim kurduk.

Yaman Dede ile ilgili birçok gazete ve mecmua manşet atmış ve bilgi vermiştir. Bu bilgilerin orijinalliğinin tespiti için başta *Ankara Milli Kütüphanesi* olmak üzere *Diyanet  şleri Başkanlığı Kütüphanesi*, Ankara  lahiyat Fakültesi Kütüphanesi ve *Millet Kütüphanesinden* istifade ettik ve resmî izin dâhilinde fotoğraflayıp bu haberlere “ekler” kısmında yer verdik.

A. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Çalışmanın konusu, tasavvuf kültürüne bağlı bir hayat sürmeye çalışmış, Kayserili Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu’nun hayatı ve şiirlerindeki tasavvufi ögeleri içermektedir. Yaman Dede Kayseri’de doğup,  stanbul’da eğitim görüp, devletin çeşitli kademelerinde görev yapmış, Hz. Peygamber ve Mevlânâ’ya karşı hissettiği aşkı ile tanınmış, Hristiyan dinine mensup göründüğü halde kırk iki yıl boyunca Müslümanlığını gizleyerek yaşamını devam ettirmiştir.

Çalışmada, Yaman Dede’nin hayatı hakkında yapılan araştırma ve elde edilen bilgilerin kaynakları, Yaman Dede’nin tasavvufi ve edebî kişiliği, şiir ve mektuplarında görülen tasavvufi kavramların ve düşüncesinin objektif bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Yaman Dede’nin hayatı, tasavvuf ağırlıklı şiirleri, mektupları, sözleri, kendisi için yazılan hatıratlar, hakkında yapılan sempozyumlar, öğrencileri ile yapılan röportajlar araştırmamızın kapsamı içinde değerlendirilmiştir.

B. Araştırmanın Amacı ve  nemi

Tasavvuf tarihi boyunca farklı zaman dilimlerinde yaşamış tasavvufi şahsiyetlerin hayatları ve eserleri akademik araştırmalarda özel bir yer edinmiştir. Tanınmayan ya da az bilinen mutasavvıfları konu edinen çalışmalarla tarihe ışık tutulmakta ve gelecek nesillerin bu şahsiyetleri tanınmasına imkân sağlanmaktadır. Bu araştırmada Yaman Dede hakkında ulaşılan veriler tetkik edilip, görüşlerinin tasavvuf literatürüne kazandırılması, eserlerindeki tasavvufi kavramların tespit edilmesi, ilerde yapılması muhtemel olacak çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmaktadır.

Yaman Dede, Türk tasavvuf ve şiir geleneği içerisinde önemli bir yer tutmuş şahsiyetlerdendir. Tasavvuf,  sl m inancının der n  yönüdür ve bu gelenekte şiir önemli bir araç biçiminde kullanılmaktadır. Yaman Dede de bu gelenekteki şairlerden biridir ve şiirleriyle insanların manevi yolculuklarında rehberlik etmiştir. Tasavvuf,  sl m

maneviyatının önemli bir kolu ve şiir bu alanda merkezi bir rol oynamaktadır. Yaman Dede, tasavvufta şiirin estetik ve manevi bir değere sahip olduğunu vurgulayarak, bu geleneği yaşatmış ve çağdaş bir şekilde yeniden yorumlamıştır. Tasavvuf, Allah'a ulaşmanın yollarından biri olarak şiirin gücünü kullanır. Şiirde, duygu ve düşüncelerin estetik bir şekilde ifade edilmesine olanak sağlar. Yaman Dede'nin şiirleri ise bu anlayışı yansıtır. Müellifin şiirlerinde yer alan sembolik dil ve alegorik anlatım, tasavvufun temel kavramlarını anlamaya yardımcı olur. Yaman Dede'nin hayatının ve şiirlerinin tespit edilip, araştırmacıların ve gelecek nesillerin istifadesine sunulması, şairin yaşadığı toplumdaki konumunun bilinip, ihtida etmek isteyenlere örneklik teşkil etmesi, şiirlerinin daha iyi anlaşılıp tasavvuf edebiyatına katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

C. Araştırmanın Kaynakları

Çalışma giriş, Yaman Dede'nin hayatı, öğrenci ve dostları, tasavvufi ve edebî kişiliği, şiir ve mektuplarında tasavvufi öğeler ve izahları ile bunların analizlerinden meydana gelmiştir. Bu araştırmada öncelikle çalışma konusu ile ilgili temel kaynaklar yer almaktadır.

Araştırmada kullandığımız birincil grup kaynaklarda Mustafa Özdamar (d. 1946) *Yaman Dede* Yaman Dede ilgili yazılan en kapsamlı kaynak niteliği taşımaktadır. Eser bir edebî roman ya da hikâye olmayıp tamamına yakını Yaman Dede'nin mektuplarından meydana gelmiştir. Mektupların orijinalinin 1993'ten bu yana nerede bulunduğu bilinemediğinden dolayı bu kitap temel kaynak eseri konumunda değerlendirilmiştir. Sadık Yalsızuçanlar (d. 1962) *Diyamandı*, Yaman Dede'nin yaşam öyküsünü roman tarzında anlatan ilk kitap olma özelliğini taşır. Bir olay anlatmak ya da bilgi vermekten ziyade roman havasında betimlenmiş *Diyanet İslâm Ansiklopedisindeki* bilgilere paralel işlenmiştir. Muhsin İlyas Subaşı (d. 1942) *İki Mevlevî*, *Yaman Dede-Remzi Dede-Aşkta Yanan Dede*, Mustafa Demirci (d. 1969) *Aşkın Sönmeyen Ateşi*, İhsan Koçak (d. 1996) *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Süfi Şahsiyet* adlı eserlerde Yaman Dede ve hocası Ahmed Remzi Akyürek arasındaki ilişkilere odaklanılmış, roman, hikâye, biyografik çalışmalar edebî eserler başlığı altında değerlendirilmiştir.

İkinci grup kaynaklarda, Yaman Dede'ye ait olan şiirlerin yer aldığı kitaplar yer almaktadır. Müellifin şiirlerinin orijinalliğini araştırırken kendisine izafe edilen mısraların müellife ait olup olmadığını tespit için yakın dostu İbnülemin Mahmut Kemal İnal (öl. 1957) *Son Asır Türk Şairleri*, çağdaşı Abdullah Sataoğlu (d. 1934) *Kayseri Şairleri*, çağdaşı Yahya Kemal Beyatlı (öl. 1958) *Bitmemiş Şiirler* adlı eserleri bu kategoride değerlendirilmiştir.

Üçüncü grup kaynakları arasında Yaman Dede ile ilgili bilgi veren güncel eserler, gazete arşivleri, ansiklopedik eser, bilimsel dergi makaleleri, sempozyum bildirileri, konferans, söyleşi ve lisans tezlerine yer verilmiştir. Haşim Şahin (d. 1952) *Yaman Dede - DİA; Kayseri Ansiklopedisi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlük Ansiklopedisi, Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Mustafa Demirci “Yaman Dede'nin Türk Müsikisindeki Yeri”; Sabri Balta, “Fuzûlî ve Yaman Dede'nin Şiirlerinde Hazreti Muhammed Övgüsü”; Osman Nuri Küçük (d. 1976) “Yaman Dede”, *Aşkın Sultanları: Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu*; Osman Oral, “Peygamber Âşığı Yaman Dede Mehmed Abdulkadir Keçeoğlu, 1887-1962”; Suavi Kemal Yazgıç (d. 1972) "Yaman Dede'den Mektuplar"; Zeynep Elbasan Bozdoğan “An Orthodox Christian Bridging the Boundaries of Mavlana's Thought: Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam”; Büşra Esmer, *Naat Bağlamında Hem-Teşne İki Şairin Cemal İhtiyakı: Şeyh Galib-Yaman Dede*; Selahaddin Aydın, “Mehmed Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede)”, *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi; Türk Edebiyatı İsimleri Sözlüğü*; Hakkı Süha Gezgîn'in (öl. 1963) “Alkışa Lâyık Bir Emek” *Vakit Gazetesi*; Orhan Seyfî Orhon'un (öl. 1972) “Yaman Dede ile Röportaj” *Çınaraltı Mecmuası*; Sadi Borak (öl. 1997) “Yaman Dede Konuşuyor”, *Tarih Coğrafya Dünyası Mecmuası*; Naci Sadullah'ın (öl. 1969) “Esrar Dede (öl. 1211/1797)” *Tan Gazetesinde* hakkındaki konferansı Yaman Dede hakkında bilgi veren üçüncül kaynak niteliği taşımaktadır.

Dördüncü grup kaynak eserlerinde ise Yaman Dede'nin öğrencilerinin kendisi hakkındaki görüş ve hatıratlarına yer verilmiştir. Yaşar Kandemir (d. 1939) *Canım Arzular Seni*; Hayreddin Karaman (d. 1934), *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*; İsmail Karaçam (d. 1937) *Hatıralar*; Kur'an Kursundan İlahiyata Din Hizmetinde Bir Ömür; Mustafa Saim Yeprem (d. 1959) "Elmalılı Hamdi Efendi | Yaman Dede | Ali Yekta Sundu | Abdurrahim Karakoç | Anılar...", *Bin Yıl Anatolia TV*; Osman Nuri Topbaş (d. 1942) “Abide Şahsiyetleri Anma Programı-2”, *İnsan ve İrfan Vakfı*; Hayat Nur Artıran (1954) *Şefik Can Hatıralar*; Mahir İz (öl. 1974) *Yılların İzi*; Mehmet Ali Sarı (d. 1933) *Beyoğlu'nda Bir Hafız Kur'an'la Geçen Bir Ömür*; Ziya Uğur, “Ömer Faruk Belviranlı ile Söyleşi 03.01.2018”; Hüseyin Yorulmaz (d. 1961), *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca* adlı program ve eserler bu kategoride değerlendirilmektedir.

Bu araştırma yapılırken mektupların orijinal nüshalarından kaynak vermeye gayret ettik. Bu bağlamda Sadık Yalsızuçanlar, Mustafa Özdamar, Barbaros Özdamar (Mustafa Özdamar'ın oğlu), Hüseyin Yorulmaz, Hayat Nur Artıran, Kayseri/Talas Belediye

Başkanlığı Beyaz masa personeli Feryal Koç ve Belediye Başkanlığı Kültür İşleri Müdürlüğü personeli Talas Rehberlik Uzmanı Kamil Aslan ile iletişim kurduk. Yakınlarına ulaşmaya çalıştık ancak Yaman Dede'nin manevi evladı İsmail Keçeoğlu'nun varlığı haricinde olumlu bir sonuç alamadık. İsmail Keçeoğlu'nun da şu anda nerede olduğu hakkında net bir veri elde edemedik.

Kaynaklara ulaşma sürecinde pek çok zorluklar yaşadık. Bu araştırmada mektupların orijinallerine ulaşmaya çalışırken Mustafa Özdamar ile iletişim kurduk. Ancak Özdamar'ın rahatsızlanması ve uzun bir müddet bize geri dönüş yapamaması çalışma hızımızı yavaşlatmıştır. Yaman Dede'nin hâlihazırda yaşayan akrabalarına ulaşma isteği neticesinde Talas Belediye Başkanlığı mavi masa görevlileri ve Yaman Dede Konak'ı görevlileri ile iletişim kurduk. İlgili kişilere ulaşma süresi ortalama bir aya yakın sürmüş ve yapılan geç geri dönüşlerde yaşanan zorluklar kapsamında değerlendirilmiştir. Yaman Dede hakkında yayımlanan gazete köşe yazıları ve mecmualardaki bilgiler için Milli Kütüphane, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Ankara İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde yaptığımız çalışmaların sonucunu fotoğraflandırmak istedik ancak görevliler tarafından izin verilmeyip yasak olduğu, yalnızca resmî izin dâhilinde fotoğraflarının çekinilebileceği aktarıldı. Bu konudaki izin süreci de karşılaştığımız zorluklar arasındadır. Ayrıca Ankara İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde yaptığımız araştırma neticesinde Hülya Kırdar'ın 1998'de 'Son devir sufilerinden Yaman Dede hayatı ve görüşleri' adlı lisans tezini tespit ettik. Ancak 922.977 KIRS V.1, C.1 numaralı yerde tezi bulamadık, tüm görevlilerle birlikte komple tez arşivini taradık ve üç aya yakın bu arayışımız devam etti. Akabinde tezin bulunması için CİMER ile iletişim kurduk. Olumlu bir sonuç alamadık. Hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan etkilendiğimiz bu hadisede, karşılaştığımız zorluklar arasında yer almaktadır.

Bu araştırmada kaynaklar incelenirken sayısal veriler nicel yöntemlerle analiz edilirken, düşünceler, olaylar ve eserler nitel yöntemlerle incelenmiş ve burada geçen tasavvufi kavramlar detaylı bir şekilde ele alınarak tasavvufi değerlendirme ön planda tutulmuştur. Tasavvufî olgular ve düşünceler, yaşanan döneme paralel olarak doğup gelişmektedir. Yaman Dede'nin görüşlerinin de bu bağlamda şekillendiği kanaatindeyiz. Bu sebeple yaşadığı döneme bakmak edebî ve tasavvufi kimlik inşasında yardımcı olacaktır.

D. Müellifin Yaşadığı Döneme Genel Bakış

Yaman Dede, XIX. Yüzyılının sonlarında Kayseri'de doğmuş, 1962 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Müellif, Osmanlı devrinin son, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaşamıştır.

Şüphesiz kişinin yetiştiği sosyal çevre o kişinin şahsiyeti üzerinde önemli tesirler meydana getirir. Bundan dolayı bu dönemlerin tanıtılması gerekmektedir.

Bu yıllar, tasavvufî, siyasi, sosyal, iktisâdî ve askerî açıdan hareketli bir dönemdir. Sadece Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi açısından değil dünya tarihinin yeniden yazılması bağlamında değerlendirilebilecek olan bu dönem, dünya haritasının yeniden şekillendiği, toprak bütünlüklerinin kaybedildiği, milliyetçilik düşüncesiyle yeni fikir ve akımların oluştuğu, sömürge anlayışıyla devletlerin siyasi, ekonomik, askeri sistemlerindeki değişikliklerin yaşandığı bir devirdir. Bu devirde dünya tarihini etkileyecek birçok savaş gerçekleşmiş, imparatorluklar yıkılıp yeni devletler kurulmuş, zorlu ve önemli diplomatik kararlar alınmıştır.

Bu dönemde Anadolu topraklarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Devlet sürekli toprak kaybetmiş yeni birtakım ulusların doğmasına zemin hazırlamıştır. Ruslar Edirne'yi almış (1828-1829), Yunanistan bağımsızlığını ilan etmiş (1830), Suriye Lübnan (1845), Kırım Harbi (1853-1856), Eflak ve Boğdan'ın Romanya Prensliğine geçmiştir.¹ II. Mahmut (1808-1839) cebri bir modernleşme siyaseti güderken, Abdülmecîd (1839-1861) Batı kurumlarına hayranlık duymuş, Abdülaziz (1861-1876) Batıya karşı daha muhafazakâr bir tutum seyretmiş ve 1876-1878 ve 1908-1918 yılları arasında Anadolu toprakları meşruti monarşi ile yönetilmiş ve 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır.² Saltanatın kaldırılması sonrasında gerçekleşen önemli gelişmelerden biri Yeni Türkiye Devleti'nin başkentinin belirlenmesidir. Millî Mücadele döneminde M. Kemal Atatürk 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelerek Heyeti Temsiliye'nin çalışmalarını yürüttüğü bir direniş merkezi olarak belirlemesi ve 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ile yeni Hükümetin de merkezi oluyordu. Millî Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanması üzerine imzalanan Lozan Antlaşması sonrası başlayan yeni dönemde, İsmet Paşa ve arkadaşlarının Meclis'e verdikleri yasa teklifi ile Ankara, 13 Ekim 1923'te, yeni devletin başkenti olarak kabul edildi.

İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinin 29 Ekim 1923 günü gerçekleşen oturumunda Mustafa Kemal'in hazırladığı anayasa değişikliği teklifinin kabul edilmesiyle Türkiye Devleti'nin yönetim şekli cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Türkiye'de 8 Nisan 1923'te seçilen ikinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sadece bir partinin katılmasına izin verilmiş, Kasım 1924'te kurulan muhalefet partisinin Mart 1925'te kapatılmasıyla tek parti

¹ İsmet Bozdağ, *Sultan Abdulhamîd'in Hatıra Defteri* (İstanbul: Pınar Yayınları, 1992), 27.

² Yılmaz Tuna, *Türk Tarihinden Yapraklar* (İstanbul: MEB Yayınları, 1989), 244.

düzeni resmi nitelik kazanmıştır.³ Cumhuriyetin ilanı sonrası gerçekleştirilen inkılâplarla rejimin yerleşmesini önleyecek her türlü engel ortadan kaldırıldı. Bu konuda atılan en önemli adım 3 Mart 1924'te kabul edilen kanunlarla oldu. Bunlardan birisi Halifeliği kaldıran kanundur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başta idare ve eğitim olmak üzere Tarım, Sanayi, Ulaşım gibi birçok alanda köklü değişikliklere gidilmiştir. 3 Mart 1924'te halifelik kaldırılmış yerine Diyanet İşleri Reisliği getirilmiştir. Tevhîd-i Tedrisat Kanunu, 3 Mart 1924'te kabul edilmiş, 6 Mart 1924'te *Resmî Gazetede* yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 17 Şubat 1926'da Medenî kanun kabul edilmiş, 30 Kasım 1925'te tarikatlar kaldırılarak tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. 25 Kasım 1925'te şapka ve kıyafet kanunu, 1928'de harf devrimi, 1925 ve 1931'de takvim, saat ve ölçülerde değişiklik, 1932'de ezanların Türkçe okunması ile ilgili alınan karar, 1933'te kadın haklarının tanınması, 21 Haziran 1934'te soyadı yasasının kabulü, 1937'de ise laiklik kanunu kabul edilmiştir.⁴ Yapılan tüm ıslahat ve reformlar dini hayatı etkilemekle birlikte yapılan bu ıslahatlar her ne kadar Müslüman kesim nezdinde ilk zamanlarda yer etmemişse⁵ de bu modernleşme zamanla kabul görmüş hatta desteklenmiş ve yeniden yorumlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında din eğitimi alanında pek çok değişiklikler meydana gelmiştir. 1 Eylül 1900 tarihinde İstanbul'da açılan Dârülfünûn-ı Şâhâne'deki Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi 1933'e kadar eğitim faaliyetlerine devam etmiş, 1933'ten sonra İstanbul Üniversitesi ve Dârülfünûn isimlerinde değişikliğe gidilmiş, kuruluş biçiminde yapılan değişiklikler sonucu İlahiyat programı devre dışı bırakılmış ve kapatılmıştır.⁶ İmam Hatip okulları ise öğrenci bulamama nedeniyle fiilen 1932 yılında kapatılmıştır. Bu düzenlemeler yapılırken, eğitim programında yer alan ahlak ve mâlumat--ı diniyye, Arapça, siyer, fıkıh gibi dersler kademeli bir şekilde programdan çıkartılmıştır.

1946 Yılında çok partili sisteme geçiş ile birlikte 1930-1940 yılları arasında kısıtlanan din eğitimi yeniden canlanmıştır.⁷ 1948'de İmam ve Hatip Kursları açılmış, 1949 yılında İlahiyat Fakültesi eğitim ve öğretime başlamış, 1950'de ezanlar Arapça okunmaya

³ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam I* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 20-40.

⁴ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi: 1918-1938* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983), 35, 120; Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998), 150-166.

⁵ Cevdet Küçük, "Türkiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/567.

⁶ Hamit Er, *İstanbul Daru'l-Fünûn ilahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları* (İstanbul: Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi, İslam Medeniyeti Vakfı, 1993), 11.

⁷ Ömer Okutan, *"Din Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (İstanbul: Kollektif Yayınları, 1983), 416.

başlanmış ve 1951 'de ise İmam Hatip Okulları açılmıştır.⁸ 27 Mayıs 1960'ta ilk askerî darbe girişimi gerçekleşmiş ve bunun sonucunda Adnan Menderes idam edilmiştir.⁹

Osmanlının son devirleri ve Cumhuriyetin ilk dönemleri arasında yaşayan Yaman Dede, bu çalkantılı dönemlere şahit olmuş, dini eğitim ve öğretimin kısıtlandığı, ezanların Türkçe okunduğu bu süre zarfında Müslümanlığını aleni bir şekilde ilan etmiştir. Türk klasik divan edebiyatı geleneğinin en önemli isimlerinden biri olan Yaman Dede'nin şiirleri, Cumhuriyet dönemi sanatının da önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu dönemde Allah'ı ve Peygamberi öven nice şiirler telif etmiş, mektuplarında bu hususu dile getirmiştir. Şiirlerinin etkisi ise günümüzde halen devam etmektedir.

⁸ İsmet Parmaksızoglu, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1966), 9; Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013), 281.

⁹ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes* (İstanbul: Rek-Ter Turizm Kitapevi, 1967) 78-110.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAYATI

1.1. Doğumu ve Ailesi

Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu (Yaman Dede) 17 Temmuz 1887 yılında Kayseri ili Talas İlçesinde doğmuştur. Asıl adı eski Yunanca'dan alınan, Rumca'da “elmas” anlamına gelen Diyamandi'dir. Bu isim İngilizce de “Diamond” şeklinde yazılır.¹⁰ Diyamandi, çevresinde “Yaman Dede, Yanar Dede, Yakar Dede, Yamandi Molla, Molla Bey ve Yemandi” lakaplarıyla bilinmiştir.¹¹ Annesi Afurani Keçeoğlu, babası Yuvar Keçeoğlu'dur. 27 Ağustos 1946 tarihli “Lütüfkârım Efendim” adlı mektuba göre bir de kız kardeşi vardır.¹² Yuvar Keçeoğlu, ailesinin geçimini sağlamak için Kayseri'de iplik ticareti yapmaktadır. Annesi ise ev hanımıdır.

Aile, Stefana¹³ Köyü'ndeki Rum Ortodoks Kilisesi'ne mensuptur. Yaman Dede ve ailesinin Rum tebaya mensup olduğunu bildiren bu bilgilere ilaveten aslen Ermeni olduğuna dair görüşlerde mevcuttur.¹⁴ Müellifin Kayseri'deki hayatı bir yıl sürmüş, babasının Kastamonu'ya taşınmasıyla bu süreç sona ermiş ve Kastamonu'da eğitim hayatına başlamıştır.

1.2. Eğitimi ve Çalışma Hayatı

Yaman Dede'nin babası Yuvar Efendi, mesleği gereği 1888 yılında Kastamonu'ya taşınmış, Yaman Dede çocukluk ve gençlik yıllarını Kastamonu'da geçirmiş ve duygusal kişiliği erken yaşlarda burada belirginleşmiştir:

“Fakir bir kadıncağz kucağında yavrusu ile kırlarda yolunu şaşırmış, günlerce aç kalmışlar. Nihayet bir çoban, bunlara biraz ekmek vermiş. Çocuk annesinin kucağında uyumaktaymış. Gözlerini açınca annesi yavrucuğa ekmeği uzatmış. Yavrucak da sende ye Anne demiş. O, ben yedim demiş ve ekmeğin tamamını yavrusuna yedirmiş. Ben bu hikâyeyi düşünerek merdiven başlarında تنها köşelerde ve belki de annemin kucağında gizli gizli ağladım. Bu hikâyenin kalbimde açtığı yara bir saniye evvel açılmış gibi taze olarak yaşıyor. Ne zaman bir çekirge

¹⁰ Robert Avery, haz. Serap Bezmez, *The Redhause Dictionary* (İstanbul: Redhause Yayınevi, 1986), 259.

¹¹ Abdullah Sataoğlu, *Kayseri Şairleri* (Ankara: As Matbaa, 1934), 113.

¹² Mustafa Özdamar, *Yaman Dede* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1994), 368.

¹³ Stefana; Kayseri ilinin Talas ilçesine bağlı bir mahalledir. Reşadiye Mahallesi olarak kullanılmaktadır; Bkz: Kayseri Büyükşehir Belediyesi, “Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu” *Kayseri Ansiklopedisi* (Kayseri: Kültür Yayınları, 2015), 4/155-156; İhsan Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Sûfi Şahsiyet*, ed. Ömer Yılmaz, Büşra Betül Pınar (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 187.

¹⁴ Selahaddin Aydın, “Mehmed Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede)”, *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 1/1 (İstanbul: 1963), 5.

görsem, çekirge lafın işitsen aklıktan dermanı kesilmiş annenin kucağında bitkin yavrusu ile kırlarda dolaştığını görür, yürekler yakıcı muhavereyi işitirim. Kalbimdeki yaradan taze ve sıcak bir kanın sızdığını duyarım. İşte benim de ilk hicranım. Küçükken hepimize çiçek aşısı tatbik edilmiştir. Küçük kalplerde açılan bu yaralar da Allah aşısıdır. O minicik kalbi bu derece bağlayan sonra bir müddet için fasıla yaratan Haktan başkası değildir.”¹⁵

Annesi Afurani ile yaşadığı bu diyalogdan etkilenererek uzun süre ağlaması ise bu belirginleşmeyi kanıtlayan bir örnektir. Bu belirginlik kendisini lise yıllarında daha da göstermiş çevresi tarafından da fark edilmiştir. Bu bağlamda Yaman Dede'nin lise ve üniversite hayatı, eğitim ve kişisel gelişim sürecinde karakterini ve gelecekteki yaşamını şekillendirmiştir.

1.2.1. Lise Yılları

İlk ve ortaöğrenimini Rum Ortodoks¹⁶ okulunda başarı ile tamamlayan Yaman Dede, 1900 yılında Kastamonu Lisesinde eğitimine başlamıştır. Bu lisede Arapça dersleri birinci sınıftan, Farsça dersleri ise ikinci sınıftan başlayıp lise sonuna kadar devam etmektedir. Yaman Dede, yedi yıl süren lise eğitimini birincilikle bitirmiştir.¹⁷ Her ne kadar Rum Ortodoks Kilisesine mensupsa da fitratında mevcut bulunan İslâmiyet inancı kendisini lise yıllarında göstermeye başlamıştır.¹⁸ Okulda din derslerine girme zorunluluğu bulunmadığı halde din derslerine katılmış, hocalarını dikkatlice dinlemiş ve duyduğu bilgileri kısa zamanda kavramıştır.

Yaman Dede, din derslerine katılma sebebini bilmediği halde derslerde okutulan ayet ve hadisler dikkatini çekmiştir. Müslüman olmamasına rağmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi sınavında arkadaşlarına yardım etme ihtimaline karşın hocaları kendisini sınıfın en uç köşesine oturtmuştur. Sınıfı ilerledikçe ufku genişlemiş sanat, edebiyat, Arapça vb. konulara karşı merakı artmıştır. Aklına takılan soruları gerek hocalarına gerekse arkadaşlarına sormaktan çekinmemiş bu sebeple çevresindeki insanların teveccühüne mazhar olmuştur. Bunun sonucunda “Yaman Dede Molla, Yamandi Molla” gibi künyeler ile anılmaya

¹⁵ Özdamar, *Yaman Dede*, 328.

¹⁶ Muhammet Özkurt, “19.-20. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Eğitim Yapıları: Kastamonu Merkez Mekteb-i İdadi, Mekteb-i Sanayi, Rum Mektebi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/73 (2018), 48-54.

¹⁷ Muhsin İlyas Subaşı, *İki Mevlevî: Remzi Dede-Yaman Dede* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005), 13-20; Osman Nuri Küçük, “Yaman Dede”, *Aşkın Sultanları: Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu* (İstanbul: Şefik Can Uluslararası Mevlânâ Eğitim ve Kültür Derneği, 2010), 3.

¹⁸ Haşim Şahin, “Yaman Dede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/311.

başlanmıştır.¹⁹ Sadi Borak, Yaman Dede'nin bu konuda "Arapçaya fazla iştiyakım olduğu için bana 'Yaman Dede Molla' derlerdi"²⁰ sözünü aktarmıştır.

Yaman Dede'nin lise yıllarında manevi gelişim seyrini etkileyen pek çok sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerin ilki hocaları ve okuduğu kitaplardır.²¹ Bu bağlamda aşağıdaki bilgiler önem arz etmektedir.

Kastamonu Lisesinde dördüncü sınıfta "*Avâmil*"²², beşinci sınıfta ise "*el-İzhâr*"²³ kitabı okutulmuştur. Hacı Ziya Efendi, Kastamonu Lisesinde Arapça öğretmeni olarak derslere büyük önem vermiş, öğrencilerinden de aynı hassasiyeti beklemiştir. Yaman Dede, hocasının teşviki ile gençlik yıllarının başında Arapçaya ilgi duymaya başlamış yalnızca öğretmenlerinin belirttiği kuralları değil, belirtilen kitapların metninin de ezberlemiştir. Bu teşvik ve ezberler, Yaman Dede'nin lise sonrasında medrese eğitime başlamasına ve okulu birincilikle tamamlamasına sebep olmuştur. Lisede dönem birincisi, yıl boyunca alınan notlar ve yılsonundaki sözlü sınavla belirlenir ve lise bitirme sınavı, üç kişilik jüri heyeti önünde mülakat şeklinde gerçekleşirdi. Yaman Dede de bu sınava girmiş²⁴, öğretmenlerinin takdirini kazanmıştır.

Nasrullah Medresesi Müderrisi Mümin Efendi, Yaman Dede'yi ortalama bir buçuk saat imtihan etmiş ve herhangi bir yanlışını bulamamış, üstelik "Ben senin bir yanlışını bulayım diye çok uğraştım amma hiçbir yanlışın çıkmadı. Aferin! Bulduğum medreseye gelerek benden ders alabilirsin"²⁵ ifadelerini kullanmıştır. Liseyi derece ile bitiren Yaman Dede, büyük bir sevinçle bu teklifi bir fırsata çevirmiş ve medrese eğitimi almaya başlamıştır.

Başarılarından dolayı Yaman Dede'ye doktor olması tavsiye edilmiş ancak "Doktorun etkisi muhatabı ile sınırlıdır, hâkimin kararı ise topluma yansır"²⁶ düsturu gereğince İstanbul Dârülfünûn Hukuk Fakültesinde yükseköğrenime başlamıştır.

¹⁹ Mustafa Demirci, "Yaman Dede'nin Türk Müsikiindeki Yeri", *Turkish Studies* 13/9 (2018), 23.

²⁰ Sadi Borak, "Yaman Dede Konuşuyor", *Tarih Coğrafya Dünyası Mecmuası* (15.12.1959), 455-467.

²¹ Sadık Yalsızuçanlar, *Diyanet* (İstanbul: Profil Evi Yayınları, 2022), 4.

²² Birgivi, *el-Avâmil* (İstanbul: y.y. 1325).

²³ Birgivi, *İzhârü'l-esrâr* (İstanbul: y.y. 1319).

²⁴ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988), 1995; İhsan Işık, "Yaman Dede", *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 9/3807.

²⁵ Şahin, "Yaman Dede", 43/311; Küçük, "Yaman Dede", 3.

²⁶ Muhsin İlyas Subaşı, *Aştı Yanan Dede* (İstanbul: Nesil Yayıncılık, 2003), 24.

1.2.2. Üniversite Yılları

İstanbul Dârulfünûn Hukuk Fakültesi, Yaman Dede'nin manevi yaşantısında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yaman Dede'nin bu fakülteyi tercih etmesi, ismi meçhul, önceden kadılık vazifesinde bulunmuş bir cami hocasının yaşanmışlığına atfedilmiştir:

“Kadı Efendi, son günlerinde şöyle yakarır: ‘Ya Rabbi! Beni affet. Bunca sene kadılık yaptım, hep adalet üzere kararlar vermeğe çalıştım. Fakat bir defasında, Müslüman emir ile gayr-ı Müslim bir vatandaş arasında bir dava vardı. Onda da yine adaleti gözettim. Gayr-ı Müslim haklı idi, onun lehine karar verdim. Ama kararı verirken bir an gönlümden, ‘keşke emir haklı olsaydı’ diye geçti. Gayr-ı ihtiyarî de olsa gönlümden adaleti zedeleyeceğini sandığım böylesi bir düşüncenin geçmiş olmasından dolayı beni bağışla Yarabbi!’²⁷

Yaman Dede, hocasından duyduğu bu hadiseden etkilenmiş, insanlara adalet duygusunu aşılayan ve sunan bir dinin, doğru ve gerçek din olduğuna inanarak Hukuk Fakültesine gitmeye karar vermiştir. Hacı Mümin Efendi'nin teşvikiyle 1907 yılında başladığı medrese eğitimi 1909 yılına kadar devam etmiştir. Kastamonu'dan ayrılarak İstanbul'a yerleşmiş, 1909 yılında İstanbul Dârulfünûn Hukuk Fakültesine başlamıştır. Yaman Dede, dört yıllık eğitiminin ardından 1913 yılında Dârulfünûn Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur.²⁸ Yaman Dede, Müslüman olmamasına rağmen İslâm hukukuna büyük önem vermiş ve bunun sonucunda *Mültekâ*²⁹ adlı kitabı okumuştur. Bu kitabı okuduğu sırada hocası, *El-muhtasar (Kudûrî)*³⁰ ve *Ed-Dürrer*³¹ adlı eserleri takrir etmiş, kendisi *Damat*³² eserini takip etmiştir. Bu çalışma sistemi mezun oluncaya kadar devam etmiştir:

“Yaman Dede: İmam-ı Ebu Yusuf'a ait bir hikâyeyi *Damat'ta* okurken gözyaşlarımı zapt edememiştim. İmâm-ı Azam son anlarında Cenabı Hakka şöyle yalvarıyor: Yâ Rabbi sen bilirsin ki bana gelen tarafları (davacı-davalıyı) daima müsavi tuttum. Fakat falan nasrânî'nin halife Harun Reşit ile olan davasında nasranı haklı idi. Hakkını da yerine getirdim ancak keşke hak bu tarafta olsa idi temennisi gönlümden geçti.”³³

Yaman Dede, 1913 yılında Hukuk Fakültesinden mezun olup ara vermeden çalışma hayatına başlamıştır. Lise ve üniversitede aldığı eğitim, hayatı boyunca edindiği bilgi

²⁷ Işık, “Yaman Dede”, 9/3807; Yalsızuçanlar, *Dişamandı*, 3.

²⁸ Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Sûfi Şahsiyet*, 185; Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, “Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu”, 155.

²⁹ İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, nşr. Vehbî Süleyman Gavecî el-Elbân, 2 Cilt. (Beyrut: y.y. 1989).

³⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, nşr. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza (Beyrut: 1418/1997).

³¹ Molla Hüsrev, *Dürrerü'l-hükkâm*, (İstanbul: 1317).

³² Abdurrahman Bin Süleyman Maruf, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, sad. Mehmet Talu, 4 Cilt (İstanbul: Tereke Yayınları, 2015).

³³ Özdamar, *Yaman Dede*, 28.

birikimi ve sahip olduğu yetenek kendisine çalışma hayatında da saygın bir konum kazandırmıştır.

1.2.3. Çalışma Hayatı

Yaman Dede, üniversite mezuniyetinin hemen akabinde 1913 yılında Beyoğlu Birinci Hukuk Mahkemesi'nde zabıt kâtipliğine atanmış, kısa bir süre bu görevi yürüttükten sonra istifa edip avukatlığa geçmiş, akabinde Türk Dil Kurumu'nda görevli İbrahim Necmi Efendi tarafından öğretmenliğe takdim ve teşvik edilmiştir.³⁴

1931'de avukatlık mesleğini bırakıp, Üsküdar Rum Karma İlkokulunda Türkçe-Edebiyat, 1940'ta Sen Lui Fransız Ruhban Okulu'nda Türkçe, 1942'de Notre Dame Lisesi'nde Edebiyat ve Din dersleri, Sen Benua Fransız Kız Ortaokulunda Türkçe, Avusturya Kız Ortaokulu'nda Türkçe, Pangaltı Lisesinde Türkçe-Edebiyat, 1943'te Sait Michel Fransız Lisesi'nde Türkçe-Edebiyat, Özel Yeni Kolej'de Edebiyat, 1950'de İngiliz Kız Ortaokulu'nda Türkçe, 1950'den sonra da İstanbul İmam Hatip Ortaokulu'nda Türkçe-Farsça, 1960-1961 yıllarında Çamlıca Kız Lisesi'nde Din Dersleri ve Türkçe, 1961 yılında da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde Edebiyat ve Farsça derslerinde hocalık yapmıştır.³⁵ Yaman Dede, avukatlık mesleğini icra etmesine rağmen eğitim, öğretim ve bilgiye önem vermiştir. Küçük yaşlardan itibaren bilgiye olan merakı ve bunu başkalarına aktarma arzusu onu öğretmen olmaya yöneltmiş ve birçok öğrencinin yetişmesine katkı sağlamıştır. Öğretmenlik süresince kendisine destek olan eşlerinin de rolü büyüktür. Nitekim her başarının arka planında başarıya götüren sebepler yatmaktadır. Yaman Dede'nin müsebbiplerinden biri de eşleridir.

1.3. Evlilik Hayatı

Müellif, biri ihtida etmeden önce, diğeri ihtida ettikten sonra toplamda iki evlilik yapmıştır. Ne zaman evlendiği hususundaki bilgiler net değildir. İlk evliliğini 'Refika' mahlasıyla isimlendirdiği bir hanımla, ikinci evliliğini ise Hatice Eğitmek (öl. 1985) ile yapmıştır.

³⁴ Yahya Kemal Beyatlı, *Bitmemiş Şiirler* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1976), 50; Küçük, "Yaman Dede", 4.

³⁵ Hulusi Eren, "Yaman Dede: Mehmet Kadir Keçeoğlu", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Kazakistan: Ahmet Yesevî Üniversitesi: 2018), 20/44.

1.3.1. Refika Hanım ile Evliliği

Yaman Dede'nin Kastamonu Lisesinde din derslerine katılma mecburiyeti olmamasına rağmen derslere katılması, Arapça ve Farsçaya olan ilgisi, lise bitiminde aldığı medrese eğitimi, yüksekokul için Kastamonu'dan İstanbul'a gitmesi ve dört yıl ailesinden uzaklaşması, Hukuk Fakültesini okurken karşılaştığı kişiler, aldığı fıkıh eğitimi ve yaşadığı hadiseler İslâm'a yakınlaşmasına sebep olmuştur. Bu yakınlaşmanın İslâm ile sonuçlanabilme düşüncesi üzerine Yuvan ve Afurani Keçeoğlu, oğulları Yaman Dede hususunda endişeye kapılarak kendisini evlendirme kararı almıştır.³⁶ İlk evliliğini ailesinin isteği üzerine, kendisinin de 'Refika' şeklinde isimlendirdiği bir hanım ile yapmış ve bu evliğinden Belma³⁷ adında bir kızı doğmuştur.

Yaman Dede'nin Refika ile yaptığı evlilik tarihi tam olarak bilinmemektedir. Mevcut veriler incelendiğinde aşağıdaki çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Yaman Dede, 19 Ağustos 1953 yılında öğrencisi Sermin'e yazdığı "Şehitler Bile Gıpta Ederler" adlı mektupta, kızı Belma'nın 32 yaşında olduğunu, 30 Mayıs 1946 yılında da Belma'nın 30 Mayıs'ta doğduğunu ifade etmiştir.³⁸ Bu bilgiler doğrultusunda Belma'nın 30 Mayıs 1921 tarihinde doğduğunu söylemek mümkündür. Yaman Dede'nin 1913 yılında Hukuk Fakültesinden mezun olduğu, kızının da 30 Mayıs 1921 yılında doğduğu biliniyorsa, ilk evliliğini 1913-1920 yılları arasında avukat iken yapmış olması muhtemeldir.

Refika, gayr-i Müslim bir ailenin kızıdır. Ailesi, koyu muhafazakâr Hristiyan bir dine bağlı olmakla birlikte Rum Patrikhanesi Kilisesine mensuptur. Misafirperver biri olan Refika, eşinin eve gelen hoca ve arkadaşlarının dini sohbetlerini dikkatli bir şekilde dinlemiş, eşinin kalbini kırmamaya özen göstermiş, her zaman kendisine saygı duymuş ve şakalaşmayı da ihmal etmemiştir.³⁹

Yaman Dede, 15 Şubat 1942 tarihinde ilk eşinden ayrılmış ve sebebini ise patrikhaneye bağlamıştır. Yaman Dede'nin 1942 tarihinde din değiştirmesinden sonra Patrikhane'ye haber verilmiş, kilise Refika'yı arayarak dini inançlarının Müslümanlarla aynı çatı altında yaşamalarına izin vermediğini söylemiş ancak Refika ve Belma ilk başta bu durumu kabullenememişlerdir. Yaman Dede yuvanın dağılmasını engellemek ve evliliğini

³⁶ Demirci, "Yaman Dede'nin Türk Mûsikîsindeki Yeri", 23.

³⁷ Küçük, "Yaman Dede", 9; Demirci, "Yaman Dede'nin Türk Mûsikîsindeki Yeri", 23-24.

³⁸ Özdamar, *Yaman Dede*, 345, 423.

³⁹ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 354, 355; Demirci, "Yaman Dede'nin Türk Mûsikîsindeki Yeri", 23.

kurtarmak için tüm gayretini sarf etmiş fakat olumlu bir sonuç alamamış ve eşinden ayrılmak zorunda kalmıştır.⁴⁰ Hristiyan asıllı Refika'dan ayrılan Yaman Dede, bir müddet evlilik gerçekleştirmemiş daha sonra çevresinin tensip ve teşviki ile Hatice Eğitmek ile evlenmiştir.

1.3.2. Hatice Hanım ile Evliliği

Yaman Dede, ikinci evliliğini İslâm dinine müntesip Hatice Eğitmek ile yapmıştır.⁴¹ *Kayseri Ansiklopedisinde* yer alan bilgiye göre Yaman Dede, ikinci evliliğini 1947 yılında yapmıştır. Eğitmek, İstanbul Çamlıca'da ikamet etmiş ve ilkokul öğretmenliği yapmıştır. "Pamuk Anne" lakabıyla tanınmıştır. Bu evliliklerinden bilinen herhangi bir çocukları olmamıştır.⁴² Hatice Eğitmek, Yaman Dede'nin vefatından yirmi üç yıl sonra 31.12.1985 tarihinde vefat etmiş, cenazesi İstanbul/Üsküdar Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir.

Yaman Dede, hanımlarının desteği ile birçok öğrenci yetiştirmiş, evinde sohbet meclisleri kurmuş ve İslâm'ı geniş kitlelere yaymıştır. Bu başarıda sadece hanımlarının desteği değil, hocaları da büyük rol oynamıştır.

1.4. Hocaları

Mevlânâ, *Mesnevî*, Ahmed Remzi Akyürek ve Ahmed Celâleddin Dede (öl. 1946) Yaman Dede'nin ihtida sürecini başlatan ve hızlandıran en önemli etmenlerdendir. Yaman Dede'nin bahse konu olduğu bir çalışmada hocalarından bahsedilmemesinin büyük bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz. Zira Yaman Dede'nin "Yaman Dede" unvanını alması ve "Mesnevîhânlık" icazetini elde etmesi bu hocaları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Ahmed Remzi Akyürek, 1892 yılında Celâleddin Dedeye intisap etmiş, 1909'da Kastamonu, 1913 Halep, 1919'da ise İstanbul/Üsküdar Mevlevihane postnişliğine getirilmiştir. Ahmed Celâleddin Efendi ise 1908 Üsküdar, 1910 Galata Mevlevihane'sine tayin edilmiştir. Celâleddin Dede 1908 yılında Üsküdar Mevlevihane'sinde görev yaptığı esnada Akyürek, 11 yıl sonra İstanbul'a gelmiş ve aynı illerde bulunma fırsatı elde etmişlerdir.⁴³ Dolayısıyla Celâleddin Dede, müridi Ahmed Dede'den önce İstanbul'da bulunmuştur.

⁴⁰ Suavi Kemal Yazgıç "Yaman Dede'den Mektuplar", *Türk Dil Kurumu Dergisi* 2/782 (Şubat 2017), 181-183.

⁴¹ Zeynep Elbasan Bozdoğan, An Orthodox Christian Bridging the Boundaries of Mavlana's Thought: Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam" *International Journal of Humanities and Education* 10/21 (2024), 9; Şahin, "Yaman Dede". 311.

⁴² Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Sûfi Şahsiyet*, 186; Kayseri Büyükşehir Belediyesi, "Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu" 156; Hayreddin Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 355; Özdamar, *Yaman Dede*, 13.

⁴³ Ahmet Cahit Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevi Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek." *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 14 (2005), 392-403.

Yaman Dede'nin hangi hocası ile daha önce karşılaştığı bilinmemektedir. Tarihi veriler incelendiğinde (1909-1919) yılları arasında Yaman Dede'nin, Ahmed Remzi Akyürek ile *Mesnevî* okuma derecesinde görüşme imkânı olmadığı açıktır. Ancak tanışma tarihi ve önceliği hakkında şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür;

Yaman Dede, Hukuk Fakültesini okuduğu esnada (1909-1913) ailesi Kastamonu'da ikamet etmekteydi. 1909 yılında Ahmed Remzi Akyürek'de Kastamonu'ya görevlendirildi. Okul tatil süreçlerinde Yaman Dede Kastamonu'ya gittiği zaman Remzi Akyürek ile tanışmış olabilir. Yaman Dede'nin İstanbul'da (1909-1913), Ahmed Remzi Akyürek'nin Halep'te (1913) bulunduğu süreçte, Celâleddin Dede, İstanbul'da Galata Mevlevihane'sinde (1913) bulunuyordu. Remzi Dede, müşidi Celâleddin Dede'yi İstanbul'a ziyarette geldiği bir esnada Yaman Dede ile tanışmış olabilir. Ahmed Remzi Akyürek, 1919 yılında Üsküdar'daki görevine geldiği zaman Yaman Dede ile İstanbul'da tanışmış olabilir.

Kanaatimizce ikinci görüş ağır basmaktadır. Yaman Dede'nin o tarihlerde Galata Mevlevihane'sinde *Mesnevî* okuduğu biliniyorsa ilk olarak Ahmed Celâleddin Dede ile tanışıp, onun aracılığı ile Remzi Dede ile tanışması daha olağandır.

1.4.1. Ahmed Remzi Akyürek

Kayseri'de doğmuştur. Doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. İlk ve orta öğrenimini Kayseri'de tamamlamıştır. Burada Hisarcıklızâde şair Sâlim Efendi (öl. 1858) ve Müridzâde Ali Efendi'den (öl. 1866) edebiyat, Arapça ve Farsça dersleri almıştır. 1892 yılında İstanbul'a gitmiş, burada bir müddet Divân-ı Muhâsebât'ta çalışmıştır. Bu esnada Ahmed Celâleddin Dede'ye intisap ederek semâ çıkartmıştır. Bir süre sonra Kayseri'ye geri dönmüş ve Kayseri Lisesinde din derslerine girmiştir. Hocalık yaptığı zamanlar da medreselerde de görev almış Arapça, Farsça, '*Arûz-ı Câmî*, *Gülistân*, *Pend-i Attâr* ve *Mesnevî* okutmuştur. Konya Mevlânâ Dergâhı'nın son postnişini Albülhalim Çelebi Efendinin (öl. 1925) tavsiyesi üzerine Konya'ya gitmiş ve *Mesnevî* okutmuştur.⁴⁴ 1909'da Kastamonu, 1913'te Halep Mevlevihanesi postnişinliğine görevlendirilmiştir. 1919 yılında Halep'in işgal edilmesi üzerine İstanbul Üsküdar Mevlevihane'sine şeyh tayin edilmiştir. Burada Beyazıt Cami ve Sultan Mustafa Cami'de *Mesnevî* okutmuştur. Üsküdar müfettişliği, Medresetü'l-irşâd'da tasavvuf müderrisliği, Meclis-i Meşâyih âzalığı idaresinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Hüseyin Vassaf (öl. 1929) ve Tahirülmevlevî ile (öl. 1951) dostluk kurmuştur. *Hazîne-i Fünûn* (1893-1895), *Mahfil* (1922), *Tarih ve Edebiyat* (1922) gibi

⁴⁴ Ali Rıza Karabulut "Mevlevî Ahmet Remzi Dede (Akyürek)", *Aylık Fikir ve Sanat Dergisi* 8/68 (1983), 20-24.

dergiler de tasavvufî ve dini şiirler yayımlamıştır. Tasavvuf üzerine birçok risâleyi telif ve tercüme etmiştir. *Lübb-i Fazîlet*, *Manzum Kavâid-i Fârisî* (İstanbul 1316), *Tuhfetü's-sâimîn* (İstanbul 1316), *Âyîne-i Seyyid-i Sırdân* (Sivas 1316) gibi 17 manzum eser yayımlamıştır. 2 Eylül 1925 yılında Selim Ağa Kütüphanesi baş memurluğuna getirilmiştir. 1 Şubat 1937'ye kadar bu görevde kitapları tasnif ve tanzim etmiştir. 1937 de kendi isteği üzerine Ankara'ya gitmiş, Ankara'da Eski Eserler Kütüphanesi'nde müşavirlik yapmış ve Kayseri'ye dönmüştür. 6 Kasım 1944 yılında Kayseri'de vefat etmiştir.⁴⁵

Yaman Dede ile hocası Remzi Akyürek arasında özel bir bağ bulunmaktadır. Nitekim bazı mektuplarında Remzi Akyürek'ten bahsetmiştir. Problemlerini hocasına arz etmiş, yaptığı çalışmalarını kendisine göndermiş ve hadiseleri anlatmıştır. Remzi Akyürek ile *Mesnevî* okurken ufkunun genişlediğini, imanının da o nispette kuvvetlendiğini, korkuya benzer hislerin tüm benliğini kapsadığını ifade etmiştir:

“Merhum ve mağfur Ahmet Remzi Dede'den *Mesnevî* okudum. Ufkum son derecede genişledi. İmanım da o nispette kuvvetlendi. Koca Mevlânâ'nın büyüklüğü karşısında ürpermeye başladım. Koca Sultan, *Mesnevî*'de mikrobu serumu haber veriyor, bu hayata gözlerini kapayacağı yılı da (ebced hesabıyla) bildiriyordu. Bu itibarla, maneviyat âleminin yüce bir sultanı olduğu muhakkaktır. *Mesnevî* hocam, velinimetim, cennet mekân Ahmet Remzi Dede merhumdan bu farka dair ne emir buyurdıklarını sordum. Hz. Mevlânâ için 'İn ney' şekli muvafıktır. Bizlere ise 'ez ney' demek düşer dedi.”⁴⁶

Müellif, Remzi Akyürek için üstadım/efendim, merhum ve mağfur Ahmet Remzi Dede, *Mesnevî* hocam, velinimetim şeklinde tabirler kullanmıştır. İncelediğimiz verilerden elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda hocası için daha çok “*Mesnevî* Hocam” ifadesine başvurmuştur. Bu da *Mesnevî*'de daha çok Remzi Akyürek'ten etkilendiğini göstermektedir.⁴⁷ Akyürek, Yaman Dede'ye zamanı taayyün Mesnevîhanlık icazetini ve Yaman Dede unvanını vermiştir.⁴⁸ Remzi Akyürek de Yaman Dede'ye “Yaman Dede” şeklinde hitap etmiş Yaman Dede ise hayatının geri kalan kısmında künye tercihini bu şekilde belirlemiştir. “Yaman kelimesini dede ile kaynaştırarak birleşik bir kelime halinde (Yamandede) şeklinde kullanıyorum. Gerçi isimlerde mana kast olunmaz. Ne de olsa yaman

⁴⁵İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, 1408-1411; Hasibe Mazıoğlu, "Ahmet Remzi Akyürek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1989), 2/304.

⁴⁶ Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 10-12; Özdamar, *Yaman Dede*, 40, 83, 411, 24, 87.

⁴⁷ Murat Serdar, "Kastamonu'nun Manevi Mimarları: Kastamonu Mevlevihanesi Postnişlerinden Kayserili Ahmet Remzi Akyürek Dede", *II. Uluslararası Şeyh Şa'bân- Velî Sempoyomu* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Yayınları, 2014), 314; Subaşı, *İki Mevlevî: Remzi Dede-Yaman Dede*, 43-49

⁴⁸ Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Süfi Şahsiyet*, 186; Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, “Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu”, 4/155-156.

kelimesinin biraz daha sinmiş bir halde olması daha iyi değil mi?”⁴⁹ ifadelerinden de kendi tercihinin bu yönde olduğunu belirtmiştir.

Yaman Dede, Remzi Akyürek’e, Remzi Akyürek de aynı şekilde Yaman Dede’ye şiir ve mersiyeler yazmıştır. Parantez içindeki mısralar Ahmed Remzi Akyürek’e aittir. Diğerleri de aşınalarından birine aittir. Bu mısralar Yaman Dede ismini değiştirmeden önce yazılmıştır;

Yaman Dede’den Remzi Akyürek’e:

*Bin derd ile nâlan ise de rûh-i melûlüm
Dönmez yine şekinle kanar kalbim ilahi!
Mecnûn-i perişanını sen düzehe atsan
Sönmez yine aşkınla yanar kalbim ilâhi!*

Remzi Akyürek’ten Yaman Dede’ye:

*(Pürneş’e başka zevki var elemde de emel görür.)
Şâdide gam, gamda şâdi, derdinde derman Dede.
(İmdâd ede sana Molla, soyundun sen bilâ pervâ.)
Aşk çilesi dolmaz aslâ buna sende inan Dede.
(Ne nimettir bu manevi gıda-yı ruhun Mesnevî.)
O sultanın matbahında gönül aşın tadan Dede.⁵⁰*

Yaman Dede, Remzi Akyürek’in diğer çalışmalarından da bahsetmiştir. Örneğin; XIX. yüzyılın ünlü Türk âlimi ve devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa (öl. 1895) tarafından, *Mesnevî* tercümesiyle tanınan devlet adamı Abidin Paşa’ya yazılan mektubun bir nüshasının Ahmet Remzi Dede tarafından Üsküdar, Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde kitaplar arasında bulunduğunu ifade etmiştir.⁵¹ Mektubun başlığında (Devletlü Cevdet Paşa Hazretleri tarafından Sivas Valisi Abidin Paşa Hazretlerine cevap namedir) yazısı yer almaktadır.⁵² Müellif, mektubu Cevdet Paşa’nın meçhul kalmış bir cephesini ortaya çıkarma açısından önemli görmektedir. Hocalarının çalışmalarına değinen şair, hocası Remzi Akyürek kadar Celâleddin Dede’den bahsetmemiş kendisi hakkında çok az bilgi vermiştir.

⁴⁹ Mazioglu, "Ahmed Remzi Akyürek", 304; Özdamar, *Yaman Dede*, 323; Demirci, "Yaman Dede’nin Türk Müsikisindeki Yeri", 24, 25.

⁵⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 104.

⁵¹ Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevi Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek", 386.

⁵² Kemal Yavuz, "Mesnevî-i Şerif İle Alakalı Olarak Cevdet Paşa’nın Abidin Paşa’ya Yazdığı Bir Mektup", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 24/38 (2012), 441-454.

1.4.2. Ahmed Ceâleddin Dede

Musikişinas, şair ve Galata Mevlevihane'sinin son şeyhidir. Gelibolu'da doğmuştur. Doğum tarihi ile ilgili net bir bilgi yoktur. Babası Hüseyin Azmi Efendidir. Celâleddin Dede, mûsiki, edebiyat, Mevlevî ayinini burada öğrenmiştir. Farsça derslerini Manastırlı Nail Bey'den almıştır. Mehmet Rûşen Efendi'den (öl. 1891) hat, mûsiki, dini bilgiler öğrenmiştir. 1873 yılında çile hayatı başlayıp, çileyi bitirdikten sonra Kâhire Mevlevîsinde neyzen başlık ve kudümzen başlık görevlerinde bulunmuştur. Babasının 1893 yılında vefat etmesiyle beraber İstanbul'a gelmiş ve uzun bir müddet burada hayatını devam ettirmiştir. 1908 yılında Üsküdar Mevlevihane'si şeyhi görevine layık görülmüştür. 1910 yılında Galata Mevlevihane'si şeyhliğine getirilerek burada pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Ahmed Remzi Akyürek, Mehmet Emin Yazıcı (öl. 1945), Yaman Dede, Halil Can (öl. 1973) bu öğrencilerden bazılarıdır. Geniş bir müzik ve tasavvuf bilgisine sahiptir. Soyadı kanunu ile birlikte Baykara soyadına sahip olmuş, 1946 yılında vefat ederek Karacaahmet Mezarlığına defnedilmiştir.⁵³

Yaman Dede, *Mesnevî* okumalarında Baykara'dan istifade etmiştir. Ancak Baykara ile aralarında geçen samimi diyalog Akyürek nispetinde olmamıştır. Yaman Dede'nin yakın dostu İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Celâleddin Dede'ye muhabbet gösterenlerin pek çoğunda görülemeyen aşk-u iştiağın Yaman Dede de kemâli ile incilâ ettiğini ifade etmiştir.⁵⁴

Müellif, şiir ve mektuplarında Celâleddin Dede'den çok az bahsetmiş kendisi ile ilgili kısa bilgiler vermiştir:

“Mevlevî şeyhi Ahmet Celaleddin Dede Efendi'yi arada sırada ziyaret ederdim. Bir gün mutlakiyet devri paşalarından olan bir zattan bahisle paşanın davetlerine pek icabet etmediğini anlattı. Aklımdan şöyle bir sual geçti. “Acaba niçin icabet buyurmuyorlardı?” Derhal bana döndüler: “Efendim, malum ya o devirde bu gibi ziyaretler jurnal mevzuu olurdu; bu sebeple icabet etmek ihtiyata muvafık düşmezdi, değil mi efendim?” dediler. Aklımdan geçen sualin kendilerine malum olduğu besbelliydi.”⁵⁵

Ahmed Celâleddin Dede, Remzi Akyürek'in şeyhi olmasının yanı sıra Yaman Dede'ye de *Mesnevî* okutmuştur. Yaman Dede, Celalaedin Dede'yi arada sırada ziyaret etmiş ve

⁵³ Abdullah Uçman, "Ahmed Celâleddin Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1989), 2/53.

⁵⁴ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, 1996.

⁵⁵ Küçük, “Yaman Dede”, 5; Özdamar, *Yaman Dede*, 83.

aklına takılan soruları kendisine sorarak görüşlerini almıştır. 1942'ye kadar süren bu görüşmeler Yaman Dede'nin Müslüman olmasıyla sonuçlanmıştır.

1.5. İslâmiyeti Kabulü

Yaman Dede'nin, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin 15 Şubat 1942 tarihli "Yaman Dede İhtida Etti" adlı manşetiyle birlikte ismi değişerek Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu, dini ise İslâm olmuştur. Müslümanlığı seçmesinde ise birçok etken bulunmaktadır.

1.5.1. İhtida Sürecini Hızlandıran Unsurlar

İhtida, batı dillerinde "conversion" olarak ifade edilmiş, "doğru yolu bulmak; yol göstermek, gerçeğe ulaşmak, doğru yolu bulmak"⁵⁶ demektir. Bu kavram İslam dini terimlerinden birisidir ve Türkçe'de "İslam'a giriş" anlamına gelmektedir. Terim anlamı ile inançsız veya başka dine inanan insanların İslam dinini benimsemesi şeklinde tanımlanmıştır.⁵⁷ Tarihi süreç içerisinde din değiştirme sebepleri iki grupta değerlendirilmiştir. Birincisi psikolojik sebeplerdir. Bu sebepleri dramatik tecrübeler, iç çatışmalar, günahkârlık duygusu ve manevi aydınlanma olarak tasnif etmek mümkündür. İkincisi ise sosyo-kültürel faktörlerdir. Bu da genellikle kişisel deneyimler, batı medeniyetindeki olumsuz yansımalar, duygusal karmaşaya neden olan durumlar, entelektüel anlamda yapılan araştırmalar, evlilik yoluyla ihtida, tarihi olaylar, önceki inançlarının temelinde duyulan tereddütler veya bazı şahıslar sonucu şekillenmektedir.⁵⁸ Bu sürece etki eden şahsiyetlerden biriside Mevlânâ'dır.

Mevlânâ Celaleddin Rumi, on üçüncü yüzyılda yaşamış büyük bir İslam âlimi, şair ve filozoftur. Döneminin önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilmiş felsefesi ve öğretileri, sadece döneminde değil, günümüzde de büyük bir etkiye sahip olmasını sağlamıştır. Mevlânâ'nın eserleri, edebiyat, müzik ve sanat alanlarında da büyük bir ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca Mevlevî tarikatı da onun felsefesini benimsemiş ve bu felsefe doğrultusunda gelişmiştir. Mevlânâ'nın ihtida üzerindeki etkisi, yaşamı boyunca yaptığı öğretiler ve felsefesinden kaynaklanmaktadır. Mesnevî de bu öğretilerin en önemlilerinden biridir. Bu eserinde Mevlânâ, ahlaki değerlerin önemine vurgu yapmış, dini veya felsefi konuları ele almıştır. Mevlânâ'nın öğretileri, felsefesi, eserleri ve yaşamı, birçok kişinin

⁵⁶ Daniel Clement Dennett, *Conversion and Poll-tax in Early Islam* (Massachusetts: 1950), 32; Yusuf Şevki Yavuz, "Hidâyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1998) 17/473.

⁵⁷ Ali Köse, "İhtidâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2000), 21/554; Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, 232,133, 1436.

⁵⁸ Seher Yüçetürk, "Neden İhtida Ettiler", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/26 (2021), 353-357; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (Samsun: Çamlıca Yayınları, 2019), 28, 129.

İslam'a olan inançlarını derinleştirmelerine ve bu dine girmelerine önemli ölçüde yardımcı olmuştur.

Yaman Dede'nin de içerisinde bulunduğu ihtida edenlerin bir kısmı pratik anlamda önceki dinini yaşarken İslam'ı tercih etmiştir. Bu kişiler günlük hayatta yaşadıkları sorunların çözümünü dinlerinde aradıklarında ya da başka dinlerden olan kişilerle din üzerine tartışmalar yaptıklarında önceki dinlerinin birtakım kurallarının, İslam'a göre mantıksız olduğunu fark etmişlerdir. Bu bağlamda Mevlânâ'nın öğretileri ve felsefesi, birçok kişiyi İslam'ı daha yakından tanımaya sevk etmiştir. Sadece dini açıdan değil aynı zamanda manevi anlamda da zenginlik kazandıkları için Mevlânâ'nın eserleriyle tanışan pek çok kişi ihtidaya yönelmiştir. Mevlânâ'nın ihtida üzerindeki etkisi sadece Müslümanlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Batı dünyasında da büyük bir etki yaratmıştır. Onun öğretileri, evrensel sevgi ve hoşgörü mesajlarıyla farklı dini ve kültürel gruplara hitap etmiştir. Mevlânâ'dan etkilenen Yaman Dede de bu sürecin örnekleri arasında yer almaktadır.

Lise yıllarında Arapça ve Farsça eğitimi, medrese süreci, üniversite yıllarında ise fıkıh dersleri Yaman Dede'nin ihtida sürecini hızlandıran unsurlardandır. Fıkıh kitaplarını az da olsa anlaması, müellif için hidayete doğru giden bir merhaledir. Yaman Dede, aldığı bu eğitimler sayesinde İslâm'ı tanımış açıkça Müslüman olduğunu bildirmeyip ibadetlerini gizlice yapmaya başlamıştır.⁵⁹

Yaman Dede'nin dost ve arkadaşları da ihtida sürecini hızlandıran diğer sebeplerdendir. Nitekim dostlukların ve arkadaşlıkların kişi üzerinde büyük bir etkisi vardır. Yaman Dede'nin dostları da kendisini İslâm'a sevk etmiş ve Müslüman olmasında büyük rol oynamıştır. “İstanbul’da uzun bir müddet yakın dostlarım arasında Molla Bey diye anıldım. Zaten bütün dostlarım Müslüman Türklerdi”⁶⁰ şeklindeki ifadesi söylediklerimizi destekler niteliktedir.

Yaman Dede'nin ihtidasında en büyük unsur ise hiç şüphesiz Mevlânâ'dır.

1.5.1.1. Mevlânâ ve Mesnevî İle Tanışması

Birçok araştırmacı, ihtida hadisesi öncesinde duygusal problemlerin şart olduğunu öne sürmüştür. Bazı araştırmacılar tek bir duygusal travmatik tecrübe kişiliği değiştirebilir

⁵⁹ Osman Oral, Peygamber Aşığı Yaman Dede, Mehmed Abdulkadir Keçeoğlu, *International Journal of Russian Studies* 8/1 (2015), 15; Şahin, “Yaman Dede”, 312.

⁶⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 63.

ya da dini değişim doğurabileceğini iddia ederken bazıları da aşırı gerilim faktörünün din değiştirmede ön şart olduğunu öne sürmüşlerdir.⁶¹ İhtida hareketlerinde Yaman Dede örneği incelendiğinde Mevlânâ isminin büyük bir etkisi olduğu görülmektedir. Yaman Dede, İslâm'a ait motiflerle lise yıllarında tanışmıştır. Kastamonu'da yedi yıllık lise eğitiminin ikinci yılında iken dersin olduğu bir gün sınıfa girdiğinde Hocası İskilipli Osman Efendi tarafından siyah tahtanın üst tarafında "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesa'llâhü sırrehüsâmi" yazılmış⁶² ve bu ibarenin hemen altında ise *Mesnevî*'nin ilk beyitlerinin yazılı olduğunu görmüştür.

Yaman Dede, İskilipli Osman Efendi'nin sınıftaki konuşmasında Mevlânâ ismi geçince bu isimden etkilenmiş ve İslâmiyet ile tanışmaya başlamıştır. Bu bağlamda Mevlânâ ismini ilk duyduğu anda kendisini daha önceden duymuş gibi bir hissyat ile bu ismin kendisine çok tatlı geldiğini, tahtaya yazılan beyitlerin kendisini derinden etkilediğini, özellikle son beyitin knedisini çok heyecanlandırıldığını, tam da o andan itibaren içten içe yanmaya başladığını, bun yangının derecesinin şiddetli bir yangın gibi ancak anne bûsesi kadar tatlı olduğunu ve bunu hiç birkelime ile açıklayamayacağını ifade etmiştir.⁶³

Bu olayın ardından hocalarının etkisiyle Arapça ve Farsça ile daha çok ilgilenmiş, İdâdîyi bitirince müderris Hacı Mümin Efendi'nin tavsiyesi üzerine iki yıl Nasrullah Medresesi'ne devam etmiş ve bu iki dili daha da ilerletmiştir. Fakülteyi okuduğu zamanlarda Mevlevî Şeyhi Ahmed Remzi Akyürek ve Celaledin Dede ile tanışmış, Mesnevi okumaları yapmış ve icazet almıştır. Hocaları ile birlikte vakit geçirmesi, Mesnevi okumalarına icabet etmesi Mevlânâyı daha da yakından tanınmasına vesile olmuştur. Bu husu Yaman Dede şu şekilde nakletmektedir:

"13-14 yaşlarında bir çocuktum. Ona aktım. Mesnevinin baş tarafından bazı beyitleri vermişlerdi. Mevlânâ ismi bana hiç de yabancı gelmemişti. Tatlı yakarışlarla ruhuma nüfuz etti. Bundan bir yangın çıktı, o yangından ben çıktım. (Ve'l basü badelmevt) sırrına erdim. En büyük aşığa en büyük aşk ile bağlandım. Artık yalnız Onu söylemek istiyorum heyhat! Söylemeye mecalim, susmaya tahammülüm yok. Geçen gece rüyada anlatıyordum galiba ömrümün sonuna kadar artık yalnız onu söyleyeceğim. Başka her ne söylemek istesem ağzımdan Mevlânâ çıkıyor. Bir ömür nedir yalnız bir ahı içine alabilecek bir zaman parçası değil mi? En büyük eşsiz bir

⁶¹ Heon Choul Kim, *Din Değistirmenin Entellektuel Arka Planı* (İstanbul: Işık Yayınları, 2003), 22-50; Sinan Zavalsız, "Din Değistirmenin Psiko-Sosyal Kodları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/12, 185-200.

⁶² Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, "Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu", 4/155; Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 360; Demirci, "Yaman Dede'nin Türk Müsikiindeki Yeri", 23

⁶³ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, nşr. Muhammed İsti'lâmî (Tahran: yy. 1991), 97-100; Küçük, "Yaman Dede", 2.

saadetin, cehennemî bir ızdırap ile birleşmesi... İşte benim halim, bunu söyleyecek dil yok. Haz ve saadet, elem ve ızdırap duyduklarımı bu sözlerle ifade etmek istiyorum. Hiçbir şeyi demiş olmuyorum. Dünyanın bütün dert ve gamı içinde, bütün şevk ve şetareti yine içimde. Melûl ve bitap olan ben, şen ve kavi olan yine ben. Aşk ve ızdırap dedim. Yanlış! Aşk, aşk, yine aşk. Varlığım da değil, yokluğu bununla buldum! Aştan gelecek her şeye müştakım. İster haz olsun, ister ızdırap. Her zerremden şu feryat yükseliyor: bırakma beni, bırakma beni diyor yalvarıyorum o cânâna.”⁶⁴

Lisenin ilk yıllarında tahtaya yazılan beyitlerin müellifi Mevlânâ'nın ismini duyduğu ilk anda kalbine düşen aşk, İslâm'ı öğrenip, Hz. Peygamberi tanımasına, Allah'ı bilmesine sebep olmuş ve nihayetinde ihtida etmesinde etken bir rol oynamıştır. Bununla birlikte Mevlânâ'yı tanımaya başlamış, öğrencilerine ve sevdiklerine daima Mevlânâ'dan bahsetmiş, onu anlatmış ve onu yaşamıştır. Üniversite yıllarında Celâleddîn Dede ve Remzi Dede ile tanışmasıyla Mevlânâ'ya karşı ilgisi ve sevgisi taçlanmıştır:

*En büyük aşık en büyük aşk ile bağlandım
Artık yalnız O'nu söylemek istiyorum.
O'nu söylemeye mecâlim Yok!
Susmaya tahammülüm yok.*⁶⁵

Mısraları ile Mevlânâ'ya karşı sevgisinin zirvelere ulaştığını söylemek mümkündür. Mevlânâ sevgisi kendisini 1941 tarihine kadar getirmiş daha sonra da gördüğü bir rüya üzerine Konya'ya gitme kararı almıştır. 30 Mart 1941 tarihinde gördüğü rüya sonucu içinde şiddetli bir teessürün cereyan ettiğini, kalbinin fırlar derecesinde hızlıca çarptığını, tüm benliğinde Mevlânâ aşkının yer aldığını, sabaha kadar ağlamaklı bir hal geçirdiğini, adeta kalinin durup nefes alamayacak bir hale büründüğünü ifade etmiştir. Yaman Dede bu hali uyanıkken bir müddet yaşamış ardından tekrar gözlerini kapayınca benliğine “Anladım ki benim ulu cânânım geceden gelmiş, ruhumu neşterlemişti. Ruhum kanıyordu!”⁶⁶ şeklindeki mısralar düşmüş ve bunun neticesinde aşağıdaki manzumeyi kaleme almıştır:

*Yıllardır ara didelerim, Gelmez O Cânân,
Yıllarca uzaklarda yanan dîde-i giryân,
Bir Dem görün Allah için üftâdene, bir an,
Göster bana didarını gel ey ulu sultan!
Sultan Veled'in pâyına düştüm de geçende,
Sordum seni ahım yanarak kalb ü dehende.
Bir kerrecik olsun gelerek hâbıma sen de,*

⁶⁴ Borak, “Yaman Dede Konuşuyor”, 456-461; Özdamar, *Yaman Dede*, 57.

⁶⁵ Küçük, “Yaman Dede”, 8; Özdamar, *Yaman Dede*, 63.

⁶⁶ Özdamar, *Yaman Dede*, 58.

Yaman Dede bu mısraları kaleme aldıktan bir yıl sonra Konya’da her yıl gerçekleştirilen Şeb-i Arûs’a davet edilmiş ve Mevlânâ’yı ilk ziyaretini 50-52 yaşları arasında gerçekleştirmiştir.

1.5.1.2. Konya’yı Ziyareti

Mevlânâ türbesini ziyaret etmesi de ihtida süreci için önemli diğer etkenlerdendir. 20 Mayıs 1939 tarihinde Konya’ya gerçekleştirdiği ziyaret için “Âşıklar kabesini ziyaret ettim. Ziyaret bahsini geçiyorum. Orada duyduklarımı, hissettiklerimi nasıl anlatabilirim? Kelimeler aciz. Bu fakir, naçiz ne söyleyebilirim?”⁶⁸ ifadesi bu sürecin tezahürü niteliğindedir. Yaman Dede Konya’ya karşı özel bir muhabbet beslemiştir. Bununda sebebi hiç şüphesiz Mevlânâ’dır. 1942 Yılında Kadıköy Vakıflar İdaresinin avukatı iken 14 Aralık’ta bir telgraf almış ve Konya’ya davet edilmiştir. Bu telgrafı okuduğu esnada duyulanmış ve o anısını “felce uğramış gibi idim. Tatlı bir şaşkınlık içinde olduğum halde iki satırlık bir dilekçe hazırladım. Heman İstanbul’a geçtim. Maarife koştum. Muhtelif mekteplerde dersim vardı. İzin almam lazımdı. Maarif müdürü yazımı görür görmez ‘peki’ cevabını vermişti”⁶⁹ şeklinde izah etmiştir. Maarif müdürü Muhsin Efendi’nin kendisine izin vermesi Yaman Dede’yi bir hayli mutlu etmiş bu mutluluğunu “lutuflarınız beni o kadar yaktı ki size karşı hislerimi nasıl ifade edebilir? Zavallı kelimelere işkence mi edeceğim? Bunlar harfe, lafza sığmaz. İstanbul’a sanki bu fakiri taltif için gelmiş gibi durmadan beni düşündünüz”⁷⁰ ifadeleri ile açıklamıştır.

Yaman Dede daha önce de Konya’ya gitmiş ancak ne için ve ne zaman gittiği hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak ilk ziyaretini 20 Mayıs 1939 tarihinde yaptığına dair bir görüş mevcuttur. Buna göre 20 Mayıs 1939 tarihinde Konya’ya gerçekleştirdiği ziyarette Mevlânâ’yı övmüş, o anda ki duygusunu “aşıklar kabesini ziyaret ettim. Ziyaret bahsini geçiyorum. Orada duyduklarımı, hissettiklerimi nasıl anlatabilirim? Kelimeler aciz. Bu fakir, naçiz ne söyleyebilirim?”⁷¹ ifadeleri ile dile getirmiştir.

⁶⁷ Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, “Yaman Dede: Şehir, Kültür, Sanat”, 12.

⁶⁸ Borak, “Yaman Dede Konuşuyor”, 456-461.

⁶⁹ Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, “Yaman Dede: Şehir, Kültür, Sanat”, 13-14.

⁷⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 58.

⁷¹ Borak, “Yaman Dede Konuşuyor”, 456-461.

Yaman Dede'nin Konya'da gerçekleştirdiği ziyaret Mevlânâ'ya karşı sevgisini artırmış, bu sevgiyi mısralara dökmüştür. Mevlânâ'yı ziyaret ettiği bir esnada kendisine yazdığı 'Mevlânâ'nın Huzurunda' adlı şiiri buna örnektir.

*Bir katreyim amma yine ummanlara doymam,
Topraklara, yapraklara, insanlara doymam,
Hem ateşe hem nura ve zindanlara doymam,
Ağlat beni, inlet beni, ta haşre kadar yak!
Ben sende yetirdim tenimi, canımı ey Şâh!
Buldum yine her zerrem içinde seni billah!
Şellale-i esrarını dök ruhuma her gâh,
Ağlat beni, inlet beni, ta haşre kadar yak!
Artır, ne olur, ateşini bağrımı dağla,
Yansın bu vücudum, fakat eksilmesin asla,
Hicran ile yak, vasl ile yak, aşkına bağla,
Ağlat beni, inlet beni, ta haşre kadar yak!⁷²*

Yaman Dede bu şiirinde Mevlânâ'dan etkilendiğini, bu etkileşimin içerisinde tıpkı yanan bir ateş parçası gibi olduğunu, ne kadar kendisini ziyaret ederse etsin özleminin hiç bitmediğini, özgürlük içerisinde zindan hayatı yaşadığını ifade etmiş, bu da Mevlânâ etkisini hem fizyolojik hem psikolojik anlamda ortaya çıkartmıştır.

Bu ziyaretinden sonra Yaman Dede, 1942-1959 tarihlerinde Konya'yı her yıl ziyaret etmiş, bu ziyaretleri çoğunlukla Şeb-i Ârus'a davet şeklinde gerçekleşmiştir. Konya Turizm Cemiyetinin 24.11.1960 tarih ve 62 sayılı bir mektubu ile tekrar davet edilmiş ancak hastalığı sebebiyle Konya'ya gidememiştir. Bu davete 28.11.1960 tarihinde bir cevap mektubu yazmış ve son mesajlarını aktarmıştır. Yaman Dede cevap mektubuunda, 24.11.1960 tarihli yazıyı aldığı ilk andan beri zerrelerinin tıpkı ilk günkü gibi tatlı hisler ile yandığını, yeniden sızıldığını, Mevlânâ aşkı ile sarsıldığını dile getirmiştir. Mektuba "bu yıl da kanlı yaşlarımı, ruhumun hıçkırıklarını buradan yolluyorum, yollayacağım. Ulu sultanımızın murad-ı kudsiileri böyle tecelli ediyor. Emir ve fermanları önünde boyun bükmekten başka hiçbir muradım yok"⁷³ ifadeleri ile başlaması Konya'ya gidemeyişinin Mevlânâ'nın isteği ve emri doğrultusunda olduğunu göstermiştir. Yine bu mektupta Mevlânâ türbesini 'Kube-i Hadra' şeklinde tesmiye etmiş, tüm insanlığın ziyaretgâhı olduğunu bildirmiştir. Tüm insanların tek vücut gibi sîne döveceğini, birlikte üzüleceklerini, kanlı yaşlar akıtacaklarını, Yahudi, Hristiyan, Musevî ve Mecûsilerin topluca ağlayacaklarına

⁷² Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, "Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu", 156.

⁷³ Özdamar, *Yaman Dede*, 178.

değirmiştir. Bununla birlikte Konya'nın maddi varlığı çiçekler, kuşlar, ağaçlar, dağlar ve taşlar hep birlikte hüznüleneceğine değirmiştir. Devamında Konya'nın bir gün bütün kainatı tutuşturacağını temenni etmiş nazarı-ı müza'e haline getireceğini ifade etmiştir. Kendisinin Konya'ya gidememesinden hiçbir acılık duymadığını, Mevlânâ'nın emri doğrultusunda ve işaretleri huzurunda boyun bükmekten başka çarenin olmayacağını da aktarmıştır. Yaman Dede'nin elli iki yaşında başladığı Konya ziyaretleri altmış yaşında son bulmuştur. Mezar taşına 'Mevlânâ aşıkı Yaman Dede' yazılması ise hayatı boyunca kendisine etki eden Mevlânâ'nın etkisini ve hayatındaki konumunu açıkça göstermiştir.

1.5.1.3. Mevlânâ Etkisi

Yaman Dede, Mevlânâ'yı 'Aşkın sultanı, âşıkların sultanı, ruhların ve kalplerin sultanı' şeklinde tanımlamıştır.⁷⁴ Mevlânâ'nın gayesini ise 'insanları insan-ı kâmil yapmak' şeklinde olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵ Ayrıca Mevlânâ'nın Türk olduğu görüşünü savunmakla birlikte, bu görüşün kişiyi münakaşaya götürmeyecek derecede net olduğuna dikkat çekmiştir.⁷⁶

Yaman Dede'ye göre Mevlânâ; İslamiyetin güzel unsurlarını tamamen aksettirmeyi bilen, herkesin kendisinde tahammülü nisbetinde alcağı bir varidâtı olan, bütün insanlığı kucaklamayı isteyen bir şahsiyettir. Ekmek ve güneş nasıl tüm insanlık için gerekli iki madde ise Mevlânâ'da tıpkı ekmek ve güneş gibi tüm insanlara gereklidir. Ekmek gibidir çünkü kafa doyurur, güneş gibidir, çünkü kalbi ısıtır.⁷⁷

Yaman Dede Mevlânâ'da fenâ makamına ulaşmış, kendisine gelen lütufların ondan geldiğini ifade etmiştir. Öğrencilerinden biri ağır bir günün azabı altında kalmayı mı yoksa cüzzam hastalığına kapılmayı mı tercih edersiniz şeklinde bir soru yöneltmiş, o da "Allah'ın kullarından herhangi birinin gönül rızasından bir an için uzaklaşmaktansa diri diri yanıp ölmeyi tercih ederim, Mevlânâ'yı gücendirmekten korkarım. Ben kim oluyorum. Lütuf hep onundur"⁷⁸ şeklinde cevap vererek Mevlânâ'ya karşı ilgi ve hassasiyetini ifade etmiştir. Yaman Dede, 4.10.1945 tarihli bir mektupta Mevlânâ'ya karşı sevgisini yaşanmış bir hadise üzerinden anlatmıştır. Bu hadisede Yaman Dede'nin dostlarından biri kendisine sık sık gelememesi sebebi ile Dede'yi Mevlânâ'ya şikayet edeceğini ve rüyada kendisini döveceğini belirttikten sonra "eyvallah, bu fakir kölelerini dövmek için rüyama girecekler ya; ne mutlu

⁷⁴ Özdamar, *Yaman Dede*, 152.

⁷⁵ Özdamar, *Yaman Dede*, 148.

⁷⁶ Özdamar, *Yaman Dede*, 450.

⁷⁷ Borak, "Yaman Dede Konuşuyor", 456-461.

⁷⁸ Borak, "Yaman Dede Konuşuyor", 456-461.

bana. Öyle ise bir an evvel şikayet etseniz bari. O sultan bir kölesini değil kaplanları dövemez. O bu işi ne bilir, ne yapabilir. Hatta o bu kelimeyi de bilmez. Türkçesini de bilmez, diğer dillerdeki karşılıklarını da”⁷⁹ biçimindeki ifadesi ise Mevlânâ aşkını, Mevlânâ cezbelerini ve Mevlânâ hayranlığını dile getirmiştir.

Yaman Dede, Mevlânâ’nın yeni nesillere anlatılması ve tanıtılmasının dini ve millî bir vazife olduğu görüşündedir. Çünkü her milletin ve farklı din sahiplerinin nasibi onda vardır. Mevlânâ; her dinden, her milletten geniş insan topluluklarının yüksek bir sevgi ve sonu olmayan bir saygı ile etrafında pervaneleştiği tek şahsiyettir. Dünya üzerinde bu lütuflara ermiş ikinci bir şahsiyet yoktur. Mevlânâ türbesi bütün insanlığın ziyaret merkezi haline gelmiştir. Yaman Dede, Hollanda Kraliçesi Juliana ve Schimmel gibi Batı şahsiyetlerin Mevlânâ’yı tanınması, onu tanıtması ve ona hürmetle bağlanmasının bir sebebi olduğunu, bunu Türk milletinde farkında olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Mevlânâ’yı tanımış din adamları kucaklaşıp ve dost olurlar. Birbirlerine düşman gözü ile bakmazlar. Dindaşlarını başka başka dinlere mensup olanlardan uzaklaştırmaya değil, birbirlerine yakınlaştırmaya çalışırlar. Mesnup oldukları dinin hakikatini, Mevlânâ’dan öğrenirler. Burada Musevî Musa’sını, İsevî İsa’sını, Muhammedî hem Musa’yı hem İsa’yı hemde bütün peygamberlerin ve her iki cihanın sultanı Hz. Peygamberi bulur.⁸⁰ Yaman Dede bu sebepten dolayı Mevlânâ’yı sadece Müslüman toplum için değil tüm insanlığa tanıtmanın insanî bir görev olduğu görüşündedir.

Yaman Dede, öğrencilerine Mevlânâ’dan bahsederken titiz davranmış, her an ve her yerde Mevlânâ bashini açmamıştır. 21.04.1946 tarihinde öğrencisi Ayten’e yazdığı bir mektupta; derslerinde öğrencileri tarafından bir arzu gösterilmeden Mevlânâ bahsini açmaya çekindiğini açıklamıştır. Aksi halde Mevlânâ’yı sevmeyen bir öğrenci olması durumunda, Mevlânâ’nın ruhunun incinmesinden korktuğunu, onun ruhunun incinmesinden diri diri yanmaya razı gösterdiğini ifade etmiştir.⁸¹ Bu hadise, Yaman Dede’nin Mevlânâ’ya karşı hassasiyetini göstermiş, nezaketini ortaya çıkartmıştır.

Yaman Dede, Mevlânâ’nın cihana yaydığı nurun kaynağının Hz. Peygamber olduğu görüşünü savunmaktadır. Ona göre Mevlânâ; Hz. Peygamberin nurunu ve hakikatini en mükemmel bir surette almış, yine en mükemmel bir sütte aksettirmiştir. Eserlerinde bulunan nur ise bu nurdan müteşekkildir. Buna göre Mevlânâ’yı Hz. Peygamberden ayrı ve müstakil

⁷⁹ Özdamar, *Yaman Dede*, 298.

⁸⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 450.

⁸¹ Özdamar, *Yaman Dede*, 334.

düşünmek, güneş olmayan bir alemde ışık tasavur etmekten farksızdır. Çünkü Mevlânâ, Hz. Peygambere sıkı bir bağ il bağlanmıştır. Yaman Dede bu görüşün kaynağını “Ben, canım oldukça Kuran’ın bendesiyim. Hz. Muhammed Muhtarın ayağının toprağıyım. Her kim bunun dışında bana söz isnad ederse ben o sözden bîzâr olurum”⁸² cümlesi ile ilişkilendirmiştir. Yaman Dede, Mevlânâ nurunun kaynağının Hz. Peygamber olduğuna dair ikinci bir görüşü ise İsmail Rûsûhi Ankaravî’nin (öl. 1041/1631) yazdığı *Mecmûatü’l-letâif ve matmûretü’l-maârif* adlı eserin birinci cildinin onuncu sayfasında yer alan bir kıt’a ya dayandırmıştır. Bu kıt’ada “Mevlânâ’nın rüyada Hz. peygamberi gördüğü, ellerinde Mesnevî bulunduğu, esrar-ı ilâhiyyeye dair eserler çokluğundan bahsedildiği, fakat Mesnevî gibi bir eserin yazılamayacağı ifade edilmekle birlikte Yaman Dede, bu kıtaları delil sayarak⁸³ Mevlânâ’nın kaynağının Hz. Peygambere olduğunu kabul etmiştir.

Yaman Dede, Mevlânâ hakkında yazılan manzume, eser ve konferanslardan da bahsederek ona karşı ilgisini göstermiş, bu alanda Mevlânâ ile ilgili gelişmeleri takip ederek, etkileşimini canlı tutmuştur. Bu bağlamda İran şairlerinden Ahmed b. Muhammed el-Câmî’nin (öl. 898/1492) Mevlânâ hakkında ki manzumelerini,⁸⁴ yine İran şairlerinden Hâce Şemseddin Muhammed’in (öl. 792/1390 [?]) Mevlânâ ile ilgili *Ey sabâ bendegî-yi Hâce Celaleddin kun, Tâ cihân pûr semen vü sûsen âzâde kun!* beyitini, hiciv ve kasideleriyle ünlü divan şairi Nef’î’nin (ö. 1044/1635) Mevlânâ hakkındaki kasidesini,⁸⁵ Kembraç Üniversitesi Şark Dilleri Profesörü, müsteşrik Reynold A. Nicholson tarafından yazılan “Mevlânâ, dibine ulaşmak mümkün olmayan derin bir fikir sahibidir”⁸⁶ sözünü, Türk edebiyatının Batı tesirine girdiği sıralarda eski tarzı devam ettirenlerin en kudretlisi ve son divan şairi Yenişehirli Avni Efendi’nin (öl. 1883) Mesnevî tercümesinin manzum mukaddimesini, 20.02.1953 tarihinde Paris’te ‘Musee Guimet’ de Mevlânâ için yapılan bir anma törenini⁸⁷, Alman müsteşriklerinden Anna Marie Schimmel’in 1954 yılında Şeb-i Ârus’ta yaptığı konuşmayı⁸⁸ dinlemesi ve aktarması, Yaman Dede’nin Mevlânâ ile ilişkisinin bağına işaret etmiş, ondan etkilendiğini açık bir şekilde göstermiştir.

Yaman Dede’ye göre Mevlânâ aşkı insanın kalbine hemen yerleşmez. Yavaş yavaş yerleşir ve birgün açığa çıkar. Bu esnada insanın iç aleminde bazen duvarlar yıkılır ve

⁸² Özdamar, *Yaman Dede*, 455

⁸³ Özdamar, *Yaman Dede*, 455.

⁸⁴ Ömer Okumuş, "Abdurrahman Câmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1993), 7/93-94.

⁸⁵ Ankara Milli Kütüphane, “Mecmûa-yı Şuarâ-yı Mevleviyân”, nr. 2239/1.

⁸⁶ Özdamar, *Yaman Dede*, 456.

⁸⁷ Sead Halilagic, Nasih Cerdeset Sebiaruskih Akademija Sebi Arus (Bosna: Sarajevo, 1998), 32-35.

⁸⁸ Senail Özkan, “Vefâyat”, *İslâm Araştırma Dergisi*, 9 (2003), 155-166.

coşmalar olur. Farkına varmadan bu sevgi başlar ve bu hissedemez. Bir gün ansızın büyük bir yangının içerisined kalır gibi kalp atmaya, ruh coşmaya başlar ve o andan itibaren kişi benliğini Mevlânâ ile dolu bulur. Bu tecrübeyi yaşayan kişinin haricindeki insanlar bu ruhtaki semahate hayal erdiremez. Yaman Dede bu görüşlerini aktarırken sevginin karşılıklı olduğundan bahsetmiş, kim Mevlânâ'yı severse Mevlânâ'nında kendisini seveceği düsturu ile hareket etmiştir. Bu seviyeye ulaşma şartınında ancak onun rengine boyanması ile gerçekleşebileceğini ifade etmiştir.⁸⁹ Bu ifadelerden anlaşılıyor ki; Yaman Dede'ye göre Mevlânâ'yı sevmek, onun rengine boyanmak, gönülden masivayı atmak ile mümkündür. Bunun sonucunda kişi Mevlânâ'yı anlayamayabilir fakat gününbirinde Mevlânâ olabilir. 15.06.1945 tarihli mektubunda⁹⁰ ise bu sevgi saadetinin en yüksek mertebesine, insanın hayalinin bile erişemeyeceği irtifalarına yükselmek için; gönlün doğrultulup, teslim olmanın yeterli olacağını ve onun yolunda akıtılacak gözyaşının boşa gitmeyeceğini ifade etmiştir.

1.5.1.4. Mesnevî Etkisi

Yaman Dede, Mesnevî'yi “O, insan eserlerinden hiçbirine benzemez. O, Mevlânâ'nın kalbinden gelen Allah sesidir”⁹¹ şeklinde tanımlamıştır. Yaman Dede'ye göre Mesnevî, bir nazım şeklinin adıdır. Her beyitin mısraları kendi aralarında kafyedir. Her beyit kafiyede müstakildir, beyitler arasında kafiye yoktur. Mesnevî'de fazilet yolları erişilmez bir kudret ve belagatla gösterilmiş ve anlatılmıştır. Burada bolca hikâye ve temsili anlatıma başvurulmuştur. En ince, en derin fikirleri büyük bir maharetle serpiştirmiştir. Uzun manzumeler mesnevi şeklinde olur, başka türlü olması zordur. Bu isim Mevlânâ'nın eserine isim olmuş, eser esasen mesnevi şeklindedir, tercümeleri ise manzum biçimindedir.

Müellifin *Mesnevî*'yi bitirmesi de ihtida sürecini hızlandıran önemli etmenlerdendir. Yaman Dede bu hususu “*Mesnevî*’yi bitirdim. Daha doğrusu *Mesnevî* beni bitirdi. Hazret-i Şârihin’in şerhini de tamamladım”⁹² şeklinde ifade etmiştir. Ancak *Mesnevî*’i ne zaman bitirdiği ile ilgili net bir veri mevcut değildir.

Yaman Dede Mesnevî ile ilgili kısa bilgiler de vermiştir. Buna göre Mesnevî, altı ciltten meydana gelmiş, her cildin Arapça ve Farsça mensur bir mukaddimesi ve metinde ayrıca bir giriş kısmı mevcuttur. Bu eseri Mevlânâ söylemiş, Hüsameddin Çelebi (öl. 683/1284) yazmıştır. Mevlânâ'nın son nefeslerine kadar bütün söyledikleri zabtedilmiştir. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled (öl. 712/1312) ve Hüsameddin Çelebi Mevlânâ'nın dizinin

⁸⁹ Özdamar, *Yaman Dede*, 109, 134.

⁹⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 440-460.

⁹¹ Özdamar, *Yaman Dede*, 115.

⁹² Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 113.

dibinden ayrılmamıştır. Mesnevî, hikaye ve masallardan meydana gelmekle birlikte birçok ayetlerin, hadislerin ve hariçten alının bazı metnlerin şerhleri ilave edilmiştir. Birinci cildi tamamlanınca Hüsameddin Çelebi ‘hub sadâ’ ile okumuş ve Mevlânâ’ya lazım gördükçe tashihler yapmıştır. Son cilt tamamlanınca bütün ciltler yeni baştan okunarak esere son şekli verilmiştir.

Yaman Dede, nüshalar arasındaki farklılıkların çizilen bazı kısımların yanlışlıkla alınmış olmasından ileri geldiğini iddia etmektedir.⁹³ Eser tamamlanınca Sultan Veled, Hüsameddin Çelebi’nin esas nüshasından bir adet kopyalamıştır. Bu nüshaya ‘Nüsha-i Veleddiye’ denmiştir.⁹⁴ Sonuncu cildin nihayetine Sultan Veled tarafından yapılan bazı ilave beyitlerde mevcuttur. Müellif, Sultan Veled tarafından altıncı cildin sonuna yazılan beyitlerin, ortaya çıkarılan eserin sahte olduğu rivayetlerinin de cevapsız bırakmamıştır. Dördüncü Murad (öl. 1049/1640) zamanında İranlı bir şair, Mesnevî’nin yedinci cildi olmak üzere bir eser ortaya çıkartmış ve padişaha müracat ederek eserin sıhhatinde bir hata olduğunu iddia etmiştir. Bu iddia üzerine padişah, İsmail Rüşûhi’yi görevlendirerek yedinci cilde şerh yazmasını emretmiştir. Ancak Matbaa-i Amire’de şerhler basılırken yedinci cildin şerhi basılmamıştır. Ancak şârih altı ciltten müteşekkil *Mesnevî*’i yedi ciltte şerh etmiştir. Altıncı cildine kadar eserin her bir cildini tek ciltte şerhetmiş, altıncı cilt biraz kabarık olduğundan dolayı iki ciltte şerh etmiştir. Dolayısıyla altıncı cildin ilk yarısı bir ciltte, diğer yarısı ise iki ciltte şerhedilmiştir. Görülen bu rakam üzerinden yedinci cildin sahte olduğu dolayısıyla eserin sahte olduğu görüşü kabul edilmemiştir.

Yaman Dede, *Artık haşre kadar bizim için bu yolda Mesnevî söylemek yoktur*⁹⁵ buyuran Mevlânâ’nın bu sözlerinden rücû ederek diğer bir cildi yazmış olma olasılığı, Mevlânâ’nın yanından ayrılmayan Sultan Veled tarafından bilinmesi aklen zorunlu diyerek eserin sahte olmadığı ile ilgili kısa bir açıklama yapmıştır. Bu bağlamda Konya müzesinde camikan içinde bulunan nüshanın, en eski ve sahih nüsha olduğunu ileri sürmüş, bu nüshayı gören en son kişinin Hüsameddin Çelebi olduğunu söylemiş ve Mevlânâ’nın vefatından altı sene sonra yazıldığını ifade etmiştir.⁹⁶

Müellife göre Mevlânâ’nın Mesnevî’i yazma gayesi Velid İzbudak (öl. 1953) tarafından açıkça beyan edilmiştir. Mevlânâ bu eserinde, insan-ı kâmil yetiştirmeyi murad etmiş, irfan-ı Muhammediye’den nasibi almak isteyen kişilere bir rehber olmasını temenni

⁹³ Özdamar, *Yaman Dede*, 476-376.

⁹⁴ Mehmet Önder, *Mevlânâ Bibliyografyası* (Ankara, TİŞB Kültür Yayınları, 1974), 2/1-91

⁹⁵ Mevlânâ, trc. Velid İzbudak, *Mesnevî* (İstanbul: y.y, 1990), 6/

⁹⁶ Özdamar, *Yaman Dede*, 476.

etmiş, kişinin fenâyı tammı bulmasını kolaylaştırmak için yol gösterici olmasını ummaktadır. Yaman Dede, ruh ateşi ile yazılan bu mısralara göz atmaya cesaret edebilmek için tunçtan bir sîne ve çelikten bir yürek lazım geldiğini düşünmektedir. Çünkü bu mısralara dayanılmaz. Okuyan gözler yanar. Sezilenler anlatılmak istense dil yanar, beden yanar. Bu sebeple insanları yetiştirmek için her şeyi bulmanın mümkün olduğunu savunmuştur.⁹⁷

Yaman Dede, *Mesnevî* gibi bir eserin besmelesiz başlamasına dair iddiaların gerçeği yansıtmadığı görüşünü savunmuş, *Mesnevî*'ye bu tarz başlanmamasının hikmetini açıklamıştır. Müellife göre *Mevlid-i Şerîf*'in müellifi Süleyman Çelebi'nin öl. 825/1422) *Allah adn zikr edelim evvela, Vacip oldur cümle iştee her kula yazmasına* rağmen Mevlânâ'nın yazmaması düşünülemez. Yaman Dede'nin tanıdığı iki zat bu konuyu düşünüp aralarında müzakere etmiş ancak bir sonuca varamamıştır. Mevlânâ bir gece her ikisininde rüyasına girerek 'ben hiç besmelesiz başlar mıyım, *Bişnev*'in *Bâ*'sı besmelenin ilk harfidir'⁹⁸ şeklindeki rüya ve erbabının da bu noktada ittifak etmesi⁹⁹ bu tartışmayı sonuçlandırmıştır.

Yaman Dede'ye göre *Mesnevî* aşkın kitabıdır. Her sözün en güzeli bu eserde bulunur.¹⁰⁰ Nasıl ki aşkın hududu ve nihayeti yoksa aşkın kitabında bir sonu ve sınırı olmayacak olup kıyamete kadar sürecektir. Yaman Dede bu ifadelerini *Mesnevî*'de yer alan *Tâ kıyamet gerbî guyem zinkelâm, Sad kıyametbi güzeredvin nâtemam* beyitlerine dayandırmıştır. Beşinci ciltte geçen *Şerh-i aşk ez men bi gûyem berdevam, Sad kıyamet bigüzered divan nâtemam, Zanki tarih-i kıyamet râ hadest, hatta kuac anca ki vasf-ı îzedest*¹⁰¹ manzumede ise sebebini izah etmiştir.

Yaman Dede, *Mesnevî* de bütün ümmetlerin hakka ulaşacağına inanmış, herkesin bu kitaptan bir nasibi olacağını savunmuş, her insanın bu nuru doğrudan doğruya kaynağından almaya dayanamayacağını, ancak bu eserin herkese tahammülü nisbetinde nuru aksettireceğini ifade etmiştir. Yaman Dede, *Mesnevî*'yi okuyan onu anlayamamak ile beraber, ondan birşeyler alacağına inanmıştır. Bu nisbetten alan kişi ne aldığını bilmez, fakat sezer. Lakin tahammülünden fazlası verilmez. Eğer tahammülden fazlası verilecek olsa başı döner ve düşer. Yaman Dede "kitabına nasıl bir sır gizledi ki hiçkimse tahammül edebileceğinden fazlasını alamıyor"¹⁰² ifadesi ile bu düşüncelerini desteklemiştir.

⁹⁷ Özdamar, *Yaman Dede*, 453.

⁹⁸ Özdamar, *Yaman Dede*, 478.

⁹⁹ Şener Demirel, "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden *Mesnevî*'nin İlk İki Beytinin Şerhi" *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/14 (2005), 367-368.

¹⁰⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 147.

¹⁰¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, 5.

¹⁰² Özdamar, *Yaman Dede*, 450, 147.

Yaman Dede, öğrencilerine daima Mesnevî'yi okumalarını tavsiye etmiş, yardıma muhtaç oldukları yerde her türlü desteği vereceğini bildirmiştir.

“Mevlânâ'yı, Fuzûlî'yi, Şeyh Gâlib'i (öl. 1213/1799) okuyunuz ve tanıyınız. Mesnevî'i okuduğunuz zaman, Allah'ın aşkıyla yanan bir aleve inkılâb edersiniz. O zaman şöyle hitap edersiniz: Ne ben benim, ne sen sensin, ne sen bensin. Hem ben benim, hem sen sensin, hem sen bensin. Ben seninle o haldeyim ki, ey sevgilim, sen ben miisin, ben sen miyimfarkedemiyorum. Mevlânâ'yı okumak istediğiniz zaman, size bütün ruhumla yardıma hazırım. Manevi evladımsınız, azizbir çocuğumsunuz. Elimden gelen hizmete beni daima hazır bulacaksınız. Yalnız bu büyük iş için değil, herhangi bir husu için çocuklarımın müacatlarını büyük bir memnuniyetle karşılayacağım.”¹⁰³

Bu tavsiyeler üzerine öğrencilerin Mesnevî okuyabilmeleri için gerekli tedrisatıda vermiştir. Buna göre Yaman Dede, kişinin Mesnevî okuyabilmesi için öncelikle eski (arap) harflerini ve Osmanlıca dilini bilmesinin şart olduğunu ileri sürmüştür. Bunun bir derece ilerisi Farsça'dır ve öğrenilmesi lazımdır. Bu üç şart gerçekleştikten sonra Mesnevî okumaları kolay bir hale gelir bu edebiyat tanınmaya başlar. Arapça ve Farsça kelimeleri ve köklerini iyice bilmek ise mısralardaki incelikler için önemlidir. Bu şartları taşıyan kişiler *Mesnevî* için öncelikle Âbidin Paşa'nın (öl. 1906) *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf* adlı eserini okumaları gerekmektedir.¹⁰⁴ Yaman Dede bu şerhin yeni başlayanlar için en münasip şerh olduğu görüşündedir.

Yaman Dede, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinide şerh etmiştir. Bu şerhin mukaddimesinde Mesnevî'nin akışını aksettirmeye çalışmış ve hocası Ahmet Remzi Akyürek'ten övgü dolu sözlere mazhar olmuştur. Şerh, *Konya Halkevi Kültür Dergisi: Mevlânâ Özel Sayısı* adı altında basılmış ve yirmi sayfadan müteşekkildir.¹⁰⁵

Müellif, 01.09.1946 tarihli ‘Biz Hiç kimseye Düşman Değiliz’ adlı mektupta¹⁰⁶ Mesnevî'den feyiz alabilmenin yollarını da aktarmıştır. Buna göre iki dünya saadetlerinden biri, namazların muntazaman kılınmasını, diğeri ise oruçların tutulmasını şart koşmuştur. Bunlar tamamlandıktan sonra Mesnevî'nin okunması kişinin ruhunda Allah aşkını uyandıracağını, sonucunda kulun Allah'ı sevmesine vesile olup, Allah'ın da kendisini sevmesine vesile olacağını bildirmiştir.

¹⁰³ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 359; Özdamar, *Yaman Dede*, 246.

¹⁰⁴ Özdamar, *Yaman Dede*, 376.

¹⁰⁵ Komisyon, “Mevlânâ Özel Sayısı”, *Konya Halkevi Kültür Dergisi* (Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1943), 92, 112.

¹⁰⁶ Özdamar, *Yaman Dede*, 312.

Yukarıda ki ifadelerden Yaman Dede'nin Mevlânâ'yı tanıyıp, *Mesnevî* okuması, Arapçaya karşı ilgisi, Hacı Mümin Efendi'nin medresesinde iki yıla yakın eğitim alması, hukuk fakültesi okuduğu yıllarda Müslüman kişiler ile kurduğu dostluk ve devam eden arkadaşlıkları, devam ettiği fıkıh dersleri, Ahmed Remzi Akyürek ve Celâleddin Dede ile karşılaşması, Mevlânâ'dan aldığı üveysi feyiz,¹⁰⁷ *Mesnevî*-i bitirmesi, Ankara radyosunda yaptığı konuşma ve Müslümanca yaşam tarzı, estetik zevkine, kalbin yumuşamasına, şiire yönelik istidadına ve duygu hassasiyetinin artmasına tesir etmiş ve İslâm'a girmesine zemin hazırlamıştır.

1.5.2. İhtida Etmesi

1902'de Kastamonu Lisesinde başlayan hidayet nuru Yaman Dede'yi bir Müslüman hayatı içerisinde 1942'ye kadar getirmiştir. Ancak kalben tasdik ettiği imanın dil ile ikrarı gerektirdiğinden dolayı dostlarından Tekel Müdürü Emin Efendi kendisini Tokat'a, Nakşibendi şeyhi Ahmet Hilmi Efendi'nin (öl. ?) yanına götürmek istemiş, Yaman Dede ise kendisine yapılan teklifi kabul etmiştir.¹⁰⁸ Bu teklif üzerine dostu Hikmet Efendi ile birlikte Tokat'a gitmiş ve Ahmet Hilmi Efendi ile görüşmüştür. Bu görüşme sonunda Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Ahmed Hilmi Efendi'nin teşvikiyle İslâmiyet'i kabul ettiği ifade edilmektedir.¹⁰⁹ Yaman Dede, İstanbul'a döndükten sonra Müslümanlığını resmiyete kavuşturmak istemiştir. Bu nedenle İstanbul il Müftülüğüne giderek, ihtida ettiğini ve artık Müslüman olduğunu beyan etmiştir.¹¹⁰ 15. 02. 1942 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yayımlanan manşet ile birlikte resmen Müslüman olmuş, ismi Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu şeklinde değişmiştir:

“Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'ye adeta âşık derecesinde merbut ve küçüklüğünden beri Mevlânâ'yı tetkik ile tanınmış olan Kayserili Yaman Dede Keçeoğlu, edebiyat âlemimizce tanınmış bir simadır. Mevlânâ'ya olan aşkını, yazdığı bütün şiir ve nesirlerini tasavvuf cezbisiyle kaleme almıştır. Kendisi Yaman Dede lakabıyla anılır. Şimdiye kadar kalben tam bir Müslüman olan Yaman Dede, hükümete müracaatla resmen ihtida ederek muamelesini ikmal etmiş ve Mehmed Kadir ismini almıştır.” İsmnin değişmesiyle birlikte girilen yeni dönemi ise Yaman Dede şöyle anlatır: Bana çok bağlı olan refikam ve kızım bu vaziyeti hazmedemediler.

¹⁰⁷ Gövsa, "Üsküdar' da Bay Diyamandi Keçeoğluna", 4-5.

¹⁰⁸ Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Şafi Şahsiyet*, 186; Eren, "Yaman Dede, Mehmet Kadir Keçeoğlu", 43; Yazgıç, "Yaman Dede'den mektuplar", 181-182.

¹⁰⁹ Şahin, "Yaman Dede", 311; Oral, "Peygamber Aşığı Yaman Dede Mehmed Abdulkadir Keçeoğlu", 14.

¹¹⁰ Işık, "Yaman Dede", 9/3807; Oral, "Peygamber Aşığı Yaman Dede Mehmed Abdulkadir Keçeoğlu", 15-16.

Patrikhane bu haberi alınca altüst olmuş. Refikama telefon ederek bildirmişler ki, kendi dinleri, bir Müslüman ile bir tavan altında yaşamaya müsait değildir.”¹¹¹

Yaman Dede, İslâm’a girdiği ilan edildikten sonra Orhan Seyfi Orhon tarafından 20 Kasım 1943 tarihli, *Çınar altı Mecmuasındaki* bir yazıda Yaman Dede’ye Müslümanlığı nasıl anladığı ve yorumladığı sorulmuş, Yaman Dede ise tek kelime ile “aşktır”¹¹² şeklinde cevap vermiştir.

12 Mayıs 1943 tarihli “Kurb-u Bu’de İrağdır Gönüm” adlı ilk mektupta ise İslâm’a girdikten sonra dünyanın en bahtiyar kişisi olduğunu, her şeyden ve her zandan vazgeçtiğini ifade etmiştir.¹¹³

Yaman Dede’nin ihtidası üzerine dininizi neden değiştirdiniz sorusu pek çok kişi tarafından sorulmuş o da “Ayrı bir varlığım kalmadı ki ayrı bir dinim olsun. Zaten Mevlânâ’yı biraz okuyup da ona akmamanın imkânı var mı? İslamiyet’in güzelliklerini öyle almış, öyle aksettirmiş ki, insan adeta buhara inkılap ediyor”¹¹⁴ şeklinde cevap vermiştir. Yaman Dede, Müslümanlığını ilan ettikten sonra çevresi genişlemiş ve birçok kişi ile görüşmüştür. Bu esnada yüzlerce öğrenci yetiştirmiş ve dönemin medya araçlarına konu olmuştur.

1.5.3. İhtidası ile İlgili Yorumlar

Yaman Dede’nin Mevlânâ sevgisi, kendisini hayatının her alanında etkilemiş, bu etkisi öğrencileri ve dostları tarafından dile getirilmiştir.

Hüseyin Yorulmaz’ın anlattığına göre Celalettin Ötken ve Mahir İz, Arapça bir beyit üzerinden istişare ederken içeriye Yaman Dede girmiş konu aniden Mevlânâ ve *Mesnevî* olmuştur. Bundan sonra tasavvuf konuşulmuş, ortamın havası değişmiştir. Yaman Dede, bunun üzerine “aşk-ı Resûlullah olmadan selâmet yoktur”¹¹⁵ demiştir.

Ali Kemal Belviranlı, “Yaman Dede’yi ziyarete İstanbul’a gittik. Konya’dan geldiğimizi söyledik. Konya kelimesini duyunca, sizler hünkârın diyarından mısınız? Feryadını duyduk. Sükûnet avdet edince: *Yanan Kalbe Devasın Sen* adlı kasidesini okumaya başladık. Okumaya koyulduğum anda, o süzgün gözlerden yaşlar dökülmeye başladı, O

¹¹¹ Anonim, "Yaman Dede İhtida Etti", *Tasvir-i Efkar Gazetesi* (15. 02. 1942), 3.

¹¹² Orhan Seyfi Orhon, "Mehmet Kadir Keçeoğlu Bay Diyamandı", *Çınar Altı Mecmuası* (20. 11. 1943), 9-13.

¹¹³ Özdamar, *Yaman Dede*, 243

¹¹⁴ Işık, “Yaman Dede”, 9/3807; Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 113;

¹¹⁵ Hüseyin Yorulmaz, *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 111.

andan itibaren artık olan oldu. Hazret feryat etmeye başladı. O yorgun ve bitkin haline rağmen ayağa kalktı, vecd halinde kendini duvardan duvara vurmaya koyuldu.”¹¹⁶

Şefik Can, “Her ikimiz de Hz. Mevlânâ, *Mesnevî* ve *Divân-ı Kebir* aşığıydık. Gazeller okuyup birlikte gözyaşı döker, hayretler içinde kalır, sadece birbirimizin duygularına tercüman olurduk.”¹¹⁷

Mustafa Saim Yeprem, “Onda Mevlânâ sevgisi, Peygamber sevgisi doruk noktaya varmıştı. Beyit okurken gözlerinden yaşlar indiğini hatırlarım.”¹¹⁸

Hayreddin Karaman, “Bize geldiği günlerde hep Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinden parçalar okudu ve okuttu.”¹¹⁹

Osman Nuri Topbaş, “Bir çocuk anasından ve vatanından ayrıldığında nasıl ağlıyorsa O'da öyle ağlıyordu. Gramerden sonra *Mesnevî*'den iki beyit yazar ve onu ağlayarak şerh ederdi. Biz çocuktuk niçin ağladığını bilmezdik.”¹²⁰

İsmail Karaçam, “Dersi anlatırken konu Allah, Peygamber ve Mevlânâ olunca heyecanlanır ve rahatsızlanır, doktorun kendisine çalışmaması gerektiğini söylemesine rağmen okula devam eder ve derslere girerdi.”¹²¹

Yaşar Kandemir, “Sınıfa girdiği vakit bir ders boyunca durmadan ağlayışı hala gözlerimin önündedir. Yaman Dede: Ben aciz bir kulum. Fazla bilgisi olmayan bir insanım. Size hoca olmaya layık değilim ama beni buraya tayin ettiler. Bu bahtiyarlık bana yeter.”¹²²

Selçuk Eraydın, “Hocam! Sizi hidayete sevk eden saik neydi? Dedik. Kendisini ortaokul yıllarında Mevlânâ'nın ve *Mesnevî*'nin İslâm'a çektiğini söylerken Evlâdım! Ben kırk senedir Mevlânâ'nın fırınında yanıyorum! Derdi.”¹²³

¹¹⁶ Nefes Yayınevi, “Yaman Dede Tanıtım Filmi, Saim Yeprem” (10.00-14:00);

Cönk: *İlâhîler ve Mevlid* (haz. Ali Kemal Belviranlı), İstanbul 1978), 54-55; Özdamar, *Yaman Dede*, 229.

¹¹⁷ Artıran, *Şefik Can Hatıralar*, 421.

¹¹⁸ Mustafa Saim Yeprem, “Elmalılı Hamdi Efendi | Yaman Dede | Ali Yekta Sundu | Abdurrahim Kakakoç | Anılar...” *Bin Yıl Anatolia Tv*; Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 5; Özdamar, *Yaman Dede*, 210.

¹¹⁹ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 360.

¹²⁰ İnsan ve İrfan Vakfı, “Abide Şahsiyetleri Anma Programı-2” (Erişim 12.03.2024).

¹²¹ Karaçam, *Hatıralar: Kur'an Kursundan İlahiyat'a Din Hizmetinde Bir Ömür*, 274-275.

¹²² Kandemir, *Canım Arzular Seni*, 27-28; Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 10; Özdamar, *Yaman Dede*, 216.

¹²³ Demirci, “Yaman Dede'nin Türk Müsikisindeki Yeri”, 32.

Emin Işık, “Ne zaman Konya, Mevlânâ, *Mesnevî* denilse ağladığını, kendini tutamadığını, bu ağlamadan sebep insanların kendisini kınadığını ama Allah’a ulaşmada, İslâm’ı bilmede ve hidayeti öğrenmede en büyük rolün Mevlânâ olduğunu ifade etmiştir.”¹²⁴

Mevlânâ etkisi ile İslamiyeti kabul eden Yaman Dede dönemin pek çok medya araçlarına da konu olmuştur.

İbrahim Alâeddin Gövsa (öl. 1949) “Divan edebiyatının hele Mevlevî şairlerine ait tetkiklerinizin öteden beri hayranıyız. Fakat Rum vatandaşlarından bir zatın Mevlevî’ye ve Mevlânâ’ya bu kadar candan bağlı bulunması bize hayretler veriyor.”¹²⁵

Hakkı Sühâ Gevgin, “Hakkın potasında gönlün cevherini eritmiş, masiva tortusundan temizlemiştir. Konya yollarına düşüşü, varlığında böyle cezbeli bir ruh semaisinin de kanatlanmasındandır.”¹²⁶

Orhan Seyfi Orhon, “Mutasavvıf, mesnevîhan, na’leriyle, ilâhileriyle, muhammesleriyle, gazelleriyle mükemmel bir divan şairi olan Mehmed Kadir Keçeoğlu, dini bir vecd halinde gönlünde taşıyan nadir Müslümanlardandır.”¹²⁷

Sadi Borak, “Yaman Dede, Mevlânâ için geldiğimizi anlar anlamaz; Rahatsızlık olur mu efendim dedi. Hz. Mevlânâ için yataktan da kaldırsanız sabahlara kadar da konuştursanız memnun olurum.”¹²⁸

Sonuç olarak Türk Divan Edebiyatının isimlerinden biri olan Yaman Dede, yaşamı boyunca Mevlânâ’nın öğretilerine muhabbet beslemiştir. Yaman Dede’nin Mevlânâ’ya duyduğu aşk, onun şiirlerinde ve sözlerinde açıkça görülmektedir. Mektup ve şiirlerinde sıklıkla Mevlevî izler taşıyan Yaman Dede, bu sayede dostlarına, ailesine, öğrencilere ve dinleyicilere de Mevlânâ’yı tanıtmıştır. Ayrıca kendi bestelerinin yanı sıra, Mesnevî’den alınan dizelerle de dinleyicilerini etkilemiştir. Mevlânâ’nın sevgi ve hoşgörü felsefesini benimseyen Yaman Dede, onun öğretilerini yaşamakla birlikte insanlara anlatarak toplumda olumlu etkiler bırakmış, bu sayede hem Türk kültüründe hem de dünya genelinde büyük bir izlenime sebep olmuştur.

¹²⁴ Özdamar, *Yaman Dede*, 198.

¹²⁵ İbrahim Alâeddin Gövsa, “Üsküdar’ da Bay Diyamandi Keçeoğluna”, *Yedigün Mecmuası* (03. 09. 1940), 4.

¹²⁶ Hakkı Sühâ Gevgin, *Vakit Gazetesi* (06. 07. 1939), 6.

¹²⁷ Orhan Seyfi Orhon, “Mehmet Kadir Keçeoğlu Bay Diyamandi”, *Çınar Altı Mecmuası* (20. 11. 1943), 9-13.

¹²⁸ Sadi Borak, “Yaman Dede Konuşuyor”, *Tarih Coğrafya Dünyası Mecmuası*, 455-467.

1.6. Fiziki ve Ahlaki Özellikleri

Fiziki ve ahlaki özellikler, bireyin kişiliğini ve karakteristik özelliklerini meydana getiren önemli unsurlardır. Fiziki özellikler, kişinin dış görünüşü ile ilgili bilgiler verirken, ahlaki özellikler ise o kişinin değerlerine odaklanır. Yaman Dede Yaman Dede'nin edebî ve tasavvufî kişiliği bu özellikler çevresinde gelişmiştir. Bu sebeple müellifin mektuplarından, dost ve arkadaşları ile yapılan röportajlardan vb. mevcut veriler analiz edilerek fiziki ve ahlaki özelliklerinin incelenmesi önem arz etmektedir.

Şefik Can (öl. 2005)'a göre Yaman Dede, mütevazı bir insandır. Gösterişsiz ve sade bir hayat yaşamayı tercih etmiştir.¹²⁹ “İkimiz de Hazreti Mevlânâ'dan konuşurduk. Mevlânâ'dan bahsedilince gözlerinden yaşlar dökülüp ağlar, Peygamber Efendimizden bahsedilince kendinden geçerdi. Çok âşık bir insandı”¹³⁰ ifadeleriyle Yaman Dede'nin özelliklerine vurgu yapmıştır.

Gazeteci Orhan Seyfi Orhon, Yaman Dede'nin mütevazılığı kendisine avukatlığını dahi çok göstermiş, avukatlık gelirlerine artık gönlünde yer kalmadığından dolayı mesleğini bıraktığını¹³¹ ifade etmiştir.

Emin Işık (öl. 2019), Yaman Dede'nin samimiyet, ihlas ve tevazu üçlüsünü kendisinde toplamış nadir ve çok dakik bir insan olduğunu, her şeyi tam zamanında yapıp, gideceği yere önceden vardığını, insanları bekletmeyi sevmeyi, öğrencilerine de her zaman bunu tavsiye ettiğini¹³² açıklamıştır.

İsmail Karaçam, Yaman Dede'nin daima sulu göz olduğunu, Allah, peygamber, Mevlânâ denildiğinde hemen ağladığını, Onlara olan aşkı sebebiyle bunun elinde olmadığını ifade etmiştir:

“Yaman Dede hocanın o andaki halini sanırım ifade etmek mümkün değildir. O bir ömür ağlayan gözlerinde artık akıtacak yaş kalmadığını sandığımız o güzel insan, sanki varlığının son zerrelerini de eriterek gözyaşı döküyor ve her ayetin sonunda derûnundan uğuldayan yanık yanık dökülen bir sesle: Aah Allahım, Aah yüce Peygamberim! Diyor ve ağlıyordu.”¹³³

¹²⁹ Hayat Nur Artıran, *Şefik Can Hatıralar* (İstanbul: Sûfi Kitap, 2022), 422.

¹³⁰ Artıran, *Şefik Can Hatıralar*, 421; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, 1996.

¹³¹ Orhon, "Mehmet Kadir Keçeoğlu Bay Diyamandı", 12-13.

¹³² Emin Işık, *Celal Hoca Hayatı ve Şahsiyeti* (İstanbul, Yağmur Yayınları, 2015), 12-17; Özdamar, *Yaman Dede*, 183.

¹³³ İsmail Karaçam, *Hâtıralar* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015) 274; Özdamar, *Yaman Dede*, 183.

Yaşar Kandemir, tüm ders boyunca Yaman Dede'nin Mevlânâ aşkı ile ağladığını ve bunu hiç unutamadığını dile getirmiştir.¹³⁴

Muhammed Eroğlu (öl. 2023), Yaman Dede'nin ahlaken çok temiz, nazik, adeta melekleşmiş bir insan olduğunu, iç dünyasındaki kötülüklerin kendisinden alındığını, jest, mimik ve konuşma üslubundan bunun anlaşılabilirliğini aktarmıştır.¹³⁵

Saim Yeprem (d. 1941) ise, Farsça dersine giren Yaman Dede'nin yolda yürüdüğü zaman kendi yazdığı manzumeleri okuduğunu, şiirleri mırıldandığını ve kasideleri tekrar ettiğini ifade etmiştir.¹³⁶

Yukarıdaki tüm ifadeler değerlendirildiğinde Yaman Dede'nin, toplumda saygıdeğer bir şahsiyet olarak öne çıktığı, tevazu ve ihlas gibi erdemlerin nişanesi haline geldiği aşikârdır. Ahlaki standartlara bağlı kalan Yaman Dede, bu özellikler sayesinde birçok kişi ile arkadaşlık kurmuş ve dostluğunu kazanmasına sebep olmuştur.

1.7. Görüştüğü Kişiler ve Arkadaşları

Arkadaşlığın, insan hayatında önemli bir konumu vardır. Bu konum, sosyal bağları geliştirir, zamanla kuvvetlendirir ve hayat kalitesini artırır. Yaman Dede'nin, pek çok kişi tarafından sevilmesi ve kitaplara konu olmasını bu zaviyeden değerlendirmek mümkündür. Şair, ihtida ettikten sonra İslâm'a açıktan hizmet etmesi ve öğretmenlik yapması çevresini genişletmiştir. Görüştüğü kişilerin ekseriyeti günümüzün tanınmış, meşhur kişilerinden meydana gelmektedir. Bu kısımda elde ettiğimiz bilgiler ışığında müellifin hayatı boyunca görüştüğü dost ve arkadaşları incelenecektir.

Yaman Dede'nin dostlarından biri Mehmet Rüştü Kocatuna'dır. Yaman Dede, 26 Eylül 1945 tarihinde yazdığı "İbadetlerin Sevabı" adlı mektupta Kocatuna'nın yakın bir dostu olduğunu ifade etmiştir. Kocatuna'nın hiç kimseyi kırmadığını, incitmediğini, melek gibi temiz bir ömür yaşadığını, Erkân-ı Harbiye Mektebinde (*Kavânin*) okuttuğunu söylemiştir. Yaman Dede bu mektubu yazdığı tarihten bir ay kadar önce dostu Kocatuna'nın öldüğünü, kendisine bolca dualar ettiğini ifade etmiştir. 20 Nisan 1945 tarihinde "Sevgilinin Eşiğinde" adlı bir mektupta ise kalacak yer sıkıntısı olduğunda ya da misafiri geldiğinde Rüştü'ler de yerinin hazır olduğu şeklinde ifadeler kullanmıştır. Yaman Dede, "Hayatımın Kitabı" adlı hatıratı da Rüştü Kocatuna'nın Sen Mişel'den bir talebenin babası olduğunu, yazları

¹³⁴ Yaşar Kandemir, *Canım Arzular Seni* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1993), 27.

¹³⁵ Özdamar, *Yaman Dede*, 203.

¹³⁶ Nefes Yayınevi, "Yaman Dede Tanıtım Filmi" (Erişim 01.04.2024).

Yeşilköy’de oturup haftada bir gün mutlaka yatıya çağırdığını da beyan etmiştir. Hakkı Efendi, Recai Efendi, şair Salih Zeki ise Yaman Dede’nin diğer dostlarından. Bu kişilerin soy isimleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Yaman Dede dostu Hakkı Efendiye “Hakkı Beyciğim” şeklinde hitap etmiştir. Hakkı Efendinin gözleri görmediği için buluştukları zaman koluna girip o şekilde vakit geçirmiştir. Yaman Dede, Recai Efendi ile karşılaştığı zaman ruhunun kanatlandığını kuş gibi hafif olduğunu ifade etmiştir. Hakkı Efendiye ne zaman uğrasa Recai Efendiye de uğramadan vaktini geçirmemiştir. Yaman Dede, Salih Zeki’ye “şair dostum” şeklinde hitap etmiş, ne zaman kendisine yolda rast gelse diğer dostlarının yanına götürmüştür. Muhsin Binali Efendi de Yaman Dede’nin yakın dostlarından ve dönemin Maarif Müdürü’dür. Yaman Dede, 14.12.1942 tarihinde Konya’ya Şeb-i Arûs’a davet edileceği vakit kendisinden izin almıştır. Muhsin Efendi ile daha görüşmeden sevgi bağlarının istemsiz birbirine bağlandığını, tanıştıktan sonra da aralarında kuvvetli bir sevginin meydana geldiğini, bunun da aralarındaki müşterek sevgiliden kaynaklandığını ifade etmiştir. İbrahim Necmi Efendi de Yaman Dede’nin dostluğunu kazanmış kişilerdendir. Yaman Dede kendisi ile uzun süreler arkadaşlık yapmış, güvenini kazanmıştır. İbrahim Necmi Efendi, Yaman Dede’nin resmî öğretmen olmasındaki en büyük öğelerden biridir. Türk Dil Kurumunda görev yaparken Yaman Dede’nin öğretmen olması için maarif kuruluna kendisini tanıttırıp referans olmuştur.¹³⁷

Konyalı Ziya Efendi (öl ?), Şekerci Mehmet Efendi (öl ?), Değirmenci Şevket Efendi (öl ?), İskilipli Osman Efendinin oğlu Nuri Efendi (öl ?), Nuri Yılmaz (öl. 2003), Fevzi Özçimi (öl. 2018), Gazeteci Yazar Mehmet Şevket Eygi (öl. 2019), Tekel Müdürü Emin Efendi (öl ?) ve Mustafa Barçın (öl. 1994), Midhat Bahari Efendi (öl. 1971) ve Neyzen Halil Can (öl. 1973)¹³⁸ görüştüğü dost ve arkadaşları arasındadır.

Buraya kadar incelenen kısım, Yaman Dede’nin daha az duyulan çevresi ve dostlarından müteşekkildir. Bu sebeple aralarında geçen hadiseler genel seyriyle aktarılmaya çalışılmıştır. Annemarie Schimmel (öl. 2003), Celâlettin Ökten (öl. 1961), Ali Kemal Belviranlı (öl. 2003) ve Şefik Can gibi zatlar Yaman Dede’nin sık görüştüğü ve şöhret bulan arkadaşları arasında yer almaktadır.

¹³⁷ Özdamar, *Yaman Dede*, 321, 368, 387, 229, 72.

¹³⁸ Artıran, *Şefik Can Hatıralar*, 411-415; Bozdoğan, *Yaman Dede’s Middle Path between Christianity and Islam*, 11.

1.7.1. Annemarie Schimmel

7 Nisan 1922’de Almanya’nın Erfurt şehrinde doğmuştur. Annesi Anna Schimmel, babası Paul Schimmel’dir. Tasavvuf ve İslâm kültürü alanındaki çalışmalarıyla bilinmiştir. 1939’da lise eğitimini tamamlamıştır. Wilhelm Üniversitesin’de Şarkiyat bölümüne başlayıp burada Arapça, Türkoloji, İslâm tarihi ve mimarisi, hat sanatları vb. gibi dersler almıştır. 1941 yılında Richart Hartman’ın danışmanlığında Memluk döneminde Mısır’da halife ve kadıların durumunu inceleyen tezi ile doktorasını ikmal etmiştir. Bir müddet Almanya’da Türkçe tercümanlık yapmış, 1946 yılında Marburg Üniversitesin’de Doçent olmuştur. Schaeder’in teşviki ile Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin *Mesnevî* adlı eserini okumuştur.¹³⁹

Mevlânâ’dan etkilenerек pek çok gazel ve manzumeler kaleme almıştır. 1949 yılında Marburg’da *Die Bildersprache Dschelaladdin Rumis* adı çalışmasını tamamlamıştır. Marburg’da “Erken dönem İslâm tasavvufunda mistik sevgi kavramı üzerine” ikinci bir doktora tezi hazırlamıştır. Hazırladığı bu tez ile 1951’de aynı üniversitede Dinler Tarihi doktoru unvanını elde etmiştir. Bu üniversite de İslâm dinini, mistisizm ve dinlerin batını tarafını, Doğu ve Batı kültürlerinin mukayesesini öğrenmiştir. İlmî çalışmalar yapmak için 1952’de Türkiye’ye gelip, Cemile Kıratlı adıyla birçok yazılar yayımlamıştır. Başta Arapça, Türkçe, Farsça olmak üzere 13 dil öğrenip 1954’te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Dinler Tarihi alanında Profesör ünvanına sahip olmuştur. Burada Türk kültürüne hâkimiyetini artırarak, tasavvuf şairlerini, mistiklerini ve bunların yetişmesini sağlayan geleneği öğrenmek için çaba göstermiştir. 1961’de Bonn Üniversitesin’de Türkçe, Arapça ve Farsça okutmuştur. Harvard’da öğretim üyeliği, New York Metropolitan Müzesi’nde İslâm sanatları özel danışmanlığı, Uluslararası Dinler tarihi cemiyet başkanlık görevlerini yürütmüştür. 1992’de Harvard Üniversitesin’den emekli olup emeklilik sonrası Bonn Üniversitesi Şarkiyat Bölümü’nde ders vermeye devam etmiştir. İslâm dinini, tasavvufu, Mevlânâ’yı, Hallâc-ı Mansûr’u (öl. 309/922), Muhammed İkbal’i (öl. 1938) vd. dünyaya anlatmak için büyük gayretler göstermiştir. *The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalâloddin Rumi* gibi 100’ün üzerinde kitap ve binlerce makale yazıp onlarca ülkede yüzlerce ödüle layık görülmüştür. 27 Ocak 2003 tarihinde vefat ederek “Poppelsdorfer Friedhof” mezarlığına defnedilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁹ Nimetullah Akın, “Annemarie Schimmel”, *İslâmiyât* 7/1 (2004), 171-186; Şule Bilman, *A. Schimmel’in Tasavvuf Kültüründeki Yeri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 12-25.

¹⁴⁰ Senail Özkan, "Annemarie Schimmel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2009), 36/229, 231.

Yaman Dede ve Schimmel arasında müşterek bir sevgi bağı bulunmaktadır ki o da Mevlânâ'dır. Yaman Dede, Mevlânâ hakkında söylenen sözlerin dokuzuncu maddesinde Schimmel'den bahsetmiştir. Kendisi ile nasıl tanıştığını, özelliklerini ve Schimmel'in Konya'daki konuşmasını aktarmıştır.¹⁴¹

Yaman Dede ve Schimmel, 17.12.1954 tarihinde Konya'da "Şeb-i Arûs" gecesinde "Mevlânâ'yı Anlatmak Zordur" başlıklı bir konuşma yapmıştır. Yaman Dede, Schimmel ile mektuplaşmaya başlamış ve yüz yüze bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme hakkında tam bir bilgi bulunmamaktadır.

Yaman Dede Schimmel'i; Almanca, Arapça, Türkçe, Farsça, İngilizce, Fransızca, İşveççe, Hollandaca, İbranice, Latince, İtalyanca, İspanyolca dillerini bildiğini, Türkçe konuşması ve yazmasının çok iyi derecede olduğunu, cümleleri iyi kurduğunu, eski Türkçeyi de iyi derecede yazdığını ifade etmiştir.¹⁴²

Yaman Dede, bahsi geçen makalede 28 Nisan 1955'te yazılan bir mektuptan bahsetmiştir. Bu mektupta Schimmel'in Mevlânâ ile ilgili sözleri yer almaktadır. Schimmel tarafından yazılan bu mektup, Yaman Dede'ye mi yazıldı yoksa başkasına mı yazıldı net bir veri mevcut değildir. Ancak Yaman Dede'nin Schimmel ile mektuplaştığı biliniyor ve makalede de bir mektuptan bahsediliyorsa Schimmel'den Yaman Dede'ye yazılması muhtemeldir:

"Evet hayat ne kadar harikalarla dolu. İnsan, nasıl bu hayatı boyunca muhtelif yollardan tek olan herifine yaklaşıyor! Koca Mevlânâ insanları birbirine nasıl bağlıyor. Garbda, büyüdüğüm şehirde bir kitapta şu hadîs-i şerîfi okudum: "İnsanlar hayatta bulundukları müddetçe uykudadırlar. Öldükleri zaman uyanırlar." Bu söz hayatıma bir yol gösterdi. Şarka giden yolu. Ve sonra Mevlânâ'nın "Bîşnev ez ney"i bize nice harp senelerinde teselli verdi. Artık rüyalarımın ülkesine geldim ve ifade edilmez bir saadet içinde yaşıyorum. Mevlânâ'mı sık sık ziyaret etme fırsat buluyorum çok şükür."¹⁴³

Yaman Dede bir makalesinde, Schimmel'in Mevlânâ için yazdığı Almanca bir manzumeyi kendisine teslim ettiğini, kendisi de Almanca bilen herkese okuttuğunu ve her okuyanın etkilendiğini ifade etmiştir.¹⁴⁴ Müellif, mezkûr makalenin ikinci maddesinde "Mevlânâ'yı Sevenler" kısmında Schimmel'in dostu Hollanda Kraliçesi Juliana'dan da bahsetmiştir. Kraliçe her yıl farklı memleketlerden birtakım ilim, edebiyat ve sanat

¹⁴¹ Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 12-13; Yazgıç "Yaman Dede'den mektuplar", 183.

¹⁴² Borak, "Yaman Dede Konuşuyor", 457.

¹⁴³ Özdamar, *Yaman Dede*, 459.

¹⁴⁴ Özdamar, *Yaman Dede*, 459.

adamlarını çağırır ve sohbetlerinde hazır bulundururdu. O sırada Ankara’da görev yapan ve yakın dostu Schimmel’i de çağırması her bir ilim adamı kendi branşlarından söz etmiştir. Sıra Schimmel’e geldiğinde Mevlânâ hakkında konuşmuş, Onun beyitlerini kendi tercüme etmiştir. Yaman Dede, Schimmele “Kıymetli hemşehrimiz”; Yakın dostu Juliana’ya ise “Juliana kardeşimiz” şeklinde hitap etmiştir. Bu tabirlerine birçok itiraz gelmişse de kendisini “Aşk-ı Mevlânâ ile şâh u gedâ birleşir/ İnleyen bir nay ile arz u semâ birleşir”¹⁴⁵ beytiyle müdâfaa etmiştir.

Yaman Dede ve Annemarie Schimmel, İslâm kültürü ve özellikle tasavvuf alanındaki çalışmalarıyla şöhret bulmuş iki önemli isimdir. Yaman Dede, Türk tasavvuf geleneğinin önde gelen isimlerinden biri olarak kabul edilirken, Alman asıllı Annemarie Schimmel ise İslâm kültürü ve özellikle tasavvuf çalışmalarıyla tanınmıştır. Yaman Dede ve Schimmel’in çalışmalarının bilinmesi ve araştırılması, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Mevlevîlik başta olmak üzere tasavvuf ve edebiyatın gelişimi hakkında daha fazla bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Yaman Dede’nin diğer bir dostu ise Celâlettin Ökten’dir.

1.7.2. Celâlettin Ökten

Mahmut Celâlettin Ökten Trabzon’da doğdu. Baba tarafından Gürcüzâdeler nisbesi ile bilinen, dinî ilimler alanında isim yapmış köklü bir aileye mensuptur. Dört yaşında iken babası Sâlih Zihni Efendi’nin, kısa bir süre sonra da annesi Güller’in vefatı üzerine babaannesinin himayesinde büyümüştür. Küçük yaşta hıfzını tamamladı. Rüşdiyeyi bitirdikten sonra Trabzon Lisesine kaydoldu; bir yandan da medreseye devam etti. Lisede okuduğu yıllarda dedesi Ömer Feyzi Efendi’nin yerine Trabzon Çarşı Camii’nin imam-hatipliğini yaptı. Celâl, 1949 yılında Maarif Vekâlet’ince İstanbul’da açılan imam-hatip kursuna müdür ve öğretmen olarak tayin edildi. Bu vesile ile sadece pratik bilgileri vermeyi hedef alan bu tip kursların yeterli olmadığını gördü ve bunların orta dereceli okullar haline getirilmesi gerektiği kanaatine vardı. Bu konuyla ilgili olarak daha sonra başta dönemin Maarif Vekili Tevfik İleri olmak üzere birçok yetkiliyle görüşmeler yaptı. Sonuçta imam-hatip okullarının açılması yönünde karar alındı ve Celâl Ökten, 17 Ekim 1951 tarihinde öğretime başlayan İstanbul İmam-Hatip Okulu’nun ilk müdürü oldu.¹⁴⁶ Arapça, Farsça, Fransızca bilen, özellikle Arap edebiyatına vukufuyla tanınan, İslâmî ilimler yanında Batı kültürünü de yakından incelemiş bir din âlimi olan Ökten, bütün ilmî hayatı boyunca tahkik

¹⁴⁵ Borak, “Yaman Dede Konuşuyor”, 457; Yazgıç, “Yaman Dede’den Mektuplar”, 182-183.

¹⁴⁶ Nahit Dinçer, *1913’ten Bu Güne İmam-Hatip Okulları Meselesi* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974), 61; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* (İstanbul: Ülken Yayınları, 1979), 83.

metodunu uygulamıştır. Genel felsefe, kelâm ve İslâm felsefesi alanlarında iyi yetişmiş, bu konularla ilgili olarak Arapça ve Fransızcadan tercümeler yapmıştır. 1956, 1959 ve 1960 yıllarında üç defa hacca gitti. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde iki yıl ilm-i tevhid ve kelâm derslerini okutan Celâl Hoca 21 Kasım 1961'de vefat etti, Edirnekapı (Sakızağacı) Şehitliği'ndeki aile kabristanına defnedildi.¹⁴⁷

Celalettin Ökten, Yaman Dede'nin İmam Hatip Lisesinden (1951) hem dostu hem de müdürüdür. Beraberinde birçok yere gitmiş, toplantılar yapmış ve ders vermiştir. Hüseyin Yorulmaz'ın anlattığına göre Celalettin Ökten ve Mahir İz, Arapça bir beyit üzerinden istişare ederken içeriye Yaman Dede girmiş, konu aniden Mevlânâ ve *Mesnevî* olmuştur. Bundan sonra tasavvuf konuşulmuş, ortamın havası değişmiştir. Yaman Dede, bunun üzerine “aşk-ı Resûlullah olmadan selâmet yoktur”¹⁴⁸ demiştir. Bunun üzerine Celalettin Ökten bir menkıbe hatırlatıp anlatmaya başlamıştır.

Celalettin Ökten dersinin olmadığı bir gün Fındıklı'daki Enstitüye gelmiş ve Yaman Dede ile karşılaşmıştır. Yaman Dede, Ökten'i Yüksek İslâm Enstitüsünün yemekhanesine yemek yemeye davet etmiş lakin Ökten bu teklifi o gün okulda dersi olmadığı için geri çevirmiştir. Celalettin Ökten'in bu cevabını duyan Yaman Dede, “tamda İslâmi ölçü budur”¹⁴⁹ diyerek cevap vermiştir.

Yaman Dede ve Celâlettin Ökten değerlendirildiğinde, 1950-1951 tarihleri arasında İstanbul İmam Hatip Lisesinde görev yaptıkları, 1960-1961 tarihleri arasında da İslâm Yüksek Enstitüsünde ders verdikleri aşikârdır. Ne zaman tanıştıkları tam olarak bilinmese de aralarında samimi bir dostluğun bulunduğu ve Yaman Dede'nin vefatında kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

1.7.3. Ali Kemal Belviranlı

Yaman Dede'nin gönül dostlarından biri de Ali Kemal Belviranlı'dır. 15 Kasım 1924'te Konya'da doğmuştur. Babası Kaşıkçızâde İsmail Hakkı Efendi, annesi Fatma Belviranlı'dır. Belviranlı ilk eğitimini babasından almıştır. İbrâhim Efendi ve Kadir Şeyhzâde Ali Efendi'de hafızlığını tamamlamıştır. İslâmî ilimler alanında özel dersler almıştır. 1944'te Konya Lisesi'ni, 1949'da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Öğrencilik yıllarından itibaren İstanbul'da aralarında M. Sami Ramazanoğlu (öl. 1984), Abdülaziz

¹⁴⁷ Emin Işık, "Celal Hoca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1993), 7/241.

¹⁴⁸ Hüseyin Yorulmaz, *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 111.

¹⁴⁹ Tayyar Altıkulaç, *Zorlukları Aşarken* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 70; Yorulmaz, *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca*, 268, 269.

Bekkine (öl. 1952), Mehmet Zahit Kotku (öl. 1980) gibi şeyhlerin; Ömer Nasuhi Bilmen (öl. 1971), Bekir Hâki Efendi (öl. 1975), Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı (öl. 1978), Hasan Basri Çantay (öl. 1964) gibi âlimlerin; Nurettin Topçu (öl. 1975), Necip Fazıl Kısakürek (öl. 1983), İbnülemin Mahmut Kemal İnal ve Mahir İz gibi şair ve ediplerin de olduğu kimselerin sohbetlerinde bulunmuştur.¹⁵⁰

Dinî mûsiki alanında Ali Üsküdarlı (öl. 1976) ve Sadettin Kaynak'tan (öl. 1961) istifade etmiştir. Hekimlik mesleğini icra ettiği sırada kurucuları arasında yer aldığı “Aydın Fikirler Kulübü” başta olmak muhtelif vakıflarda sanat ve kültür faaliyetlerini devam ettirmiştir. Yüksek İslâm Enstitüsü ve İmam Hatip okullarında mûsiki dersleri vermiştir. 1967’de Londra’da İslâmî teşkilatlarda görev yapmıştır. 14 Eylül 2003’te Konya’da vefat edip Hacı Fettah Mezarlığı’na defnedilmiştir.¹⁵¹

Belviranlı, Konya Lisesi’nde okuduğu yıllarda Yaman Dede’nin Hz. Peygamber ve Mevlânâ ile ilgili yazdığı şiirlerini gözyaşlarıyla okuduğunu görmüş ve bir miktar araştırmadan sonra Yaman Dede adıyla meşhur olmuş bir zat olduğunu öğrenmiştir. Tıp fakültesini bitirdikten sonra Konya’ya yerleşmiş ve bu esnada Yaman Dede’yi görme fırsatı elde edememiştir. Kendisi bestekâr olduğu için Yaman Dede’nin Dâhilek Yâ Rasûlallah” adlı eserini bestelemiştir. Kemal Nuri Yılmaz ve Fevzi Özçimi ve Mehmet Şevket Eygi ile görüşme üzere İstanbul’da bulunduğu bir sırada Yaman Dede’yi ziyaret etmek istemiştir. O esnada Dede evinde hasta bir vaziyettedir. Belviranlı, Mehmet Şevket Eygi ile gittiği bu ziyareti¹⁵² şu şekilde aktarmıştır:

“Belviranlı: Zayıf, nahif, ruhani ve gerçek manada bir derviş hüviyetindeki bu zatın huzurunda bulunmak bahtiyarlığına eriştik. Konya’dan geldiğimizi söyledik. Konya kelimesini duyunca Vay, sizler Hünkâr’ın diyarından mısınız? feryadını duyduk. Sükûnet avdet edince: Efendim zat-ı âlinizin –Yanan Kalbe- diye başlayan na’tinizi huzuru âlinizde okumama iltifat buyurmusunuz? dedim. Yaman Dede: Estağfirullah buyurun dediler. Okumaya koyulduğum anda, o süzgün gözlerden yaşlar dökülmeye başladı. Yüksek müsamahasından cesaret alarak (Bir de bunu bestesiyle okumamıza ne buyurursunuz?) dedim. Müsaadeyi alınca gönüldaşlarımızla birlikte rast makamındaki bu besteyi okumaya başladık. O andan itibaren artık olan oldu. Hazret feryat etmeye başladı. O yorgun ve bitkin haline rağmen ayağa kalktı, vecd halinde kendini duvardan duvara vurmaya koyuldu. Hatice Hanım: İşte bu esnada refika-i muhteremeleri: “Ne

¹⁵⁰ M. Ertuğrul Düzdağ-Şeref Yılmaz-Hasan Hayri Demirel, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*, 4 Cilt. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009), 4/1-53.

¹⁵¹ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Ali Kemal Belviranlı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2020), EK-1/183; Ömer Faruk Belviranlı, “Belviranlı, Ali Kemal”, *Konya Ansiklopedisi* (Konya, 2011), 2/78.

¹⁵² Demirci, “Yaman Dede’nin Türk Mûsikîsindeki Yeri”, 32.

olur lutfedin okumaya devam etmeyin; hastadır, yakında kalp krizi geçirdi, böyle bir hale tahammülü yoktur” dedi. Bir müddet sonra ellerini öperek, dualarını alarak huzurlarından ayrıldık.”¹⁵³

Belviranlı, hatıratın devamında ziyaretin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen yaşadığı bu tablo kendisine sorulunca o anı tasvir etmeye, açıklamaya, yazmaya ve anlatmaya ne kaleminin ne de düşüncesinin yettiğini beyan ettiğini söylemiştir. Yaman Dede ve Ali Kemal Belviranlı değerlendirildiğinde, ilk defa İstanbul’da karşılaştıkları ve Yaman Dede’nin son anlarında yanında olduğu anlaşılmaktadır. Her ikisi de Türk tasavvuf edebiyatı ve şiiri alanında eser vermiş isimler arasına girmiştir.

1.7.4. Şefik Can

22 Haziran 1909’da Erzurum/Ilıca, Tebrizcik köyünde doğdu. Babası Tevfik Bey, annesi Gülşen Can’dır. 1922 yılında Yıldızeli İlkokuluna başladı. 1923 yılında Tokat Askerî Ortaokulunu kazandı. Eğitimini tamamladıktan sonra Kuleli Askerî Lisesi’ni ve Harp Okulunu bitirdi. 1932’de Haydarpaşa Askerî Veteriner Okulu’nda Ayniyat Muhasibi görevine getirildi. Dönemin meşhur dergilerinden “Yeni Adam, Türk Sanatı, Bilgi Yurdu” gibi yerlerde makale ve köşe yazıları yazdı. Milli Savunma Bakanlığı’nın tensipleriyle öğretmen oldu. Tahir Olgun’un (öl. 1951) danışmanlığında stajını yaptı. Birçok okulda Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yaptı. 1965’te emekli oldu. Tahir Olgun’dan aldığı feyz ve muhabbetle Mevlânâ ve onun öğretisine büyük hayranlık duymuştur. Ömrünü Mevlânâ’ya ve onun eserlerini anlamaya, anlatmaya adanmıştır. Tahir Olgun’dan almış olduğu Mesnevihanlık icâzetiyle yapmış olduğu Mesnevî ni son nefesine kadar devam ettirmiştir. Mevlânâ ve eserleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarından dolayı 2001 yılında yüksek hizmet ödülü almıştır. Bu esnada birçok sûfi şahsiyetle tanışıp diyalog kurmuştur. 23 Ocak 2005 tarihinde vefat edip Konya’daki Üçler Mezarlığı’na defnedilmiştir.¹⁵⁴

Şefik Can’ın, Yaman Dede ile yakın bir dostluğu, çok yönlü bir yakınlığı vardır. Yaman Dede, Şefik Can’ın kızı Mine’nin Notre Dame de Sion’daki Edebiyat hocasıdır. Şefik Can, Yaman Dede ile tanışmadan önce kendisinin şiirlerini daima okumuş ayrıca kızı Mine’den de Yaman Dede’nin değerli bir insan, kıymetli bir şair ve Allah aşığı olduğunu işitmiştir. Yaman Dede, Çamlıca Kız İmam Hatip Lisesi’nin karşısındaki iki katlı bir binada otururken Şefik Can ise kendisine yakın bir konumda ev tutmuştur. Şefik Can, bir gün ansızın Yaman

¹⁵³ Nefes Yayınevi, “Yaman Dede Tanıtım Filmi, Saim Yeprem” (10.00-14:00);

Cönk: *İlâhîler ve Mevlid* (haz. Ali Kemal Belviranlı), İstanbul 1978), 54-55; Özdamar, *Yaman Dede*, 229.

¹⁵⁴ Sezai Küçük, *Mevlânâ ile Bir Ömür (Şefik Can)* (İstanbul: Sufi Kitap, 2014), 25-50.

Dede'nin kapısını çalmış, o da evine gelen bu misafiri kabul etmiştir. Birlikte çay içip, muhabbet etmişler ve bunun üzerine sık sık görüşüp birlikte *Mesnevî* ve *Divân-ı Kebîr* okumuşlardır:

“Kendisiyle uzun uzun konuşmaya hiç gerek yoktu. İnsan karşısında susup oturunca dahi çok şey hissediyor, O'ndan bir şeyler alıyordu. Zaten farklı bir konuşma ve muhabbet içine girmemiz düşünülemezdi. Her ikimiz de Hz. Mevlânâ ve *Mesnevî Şerîf* ve *Divân-ı Kebîr* aşığıydık. Gazeller okuyup birlikte gözyaşı döker, hayretler içinde kalır, sadece birbirimizin duygularına tercüman olurduk. İnsanın kendisini anlayacak duygularını paylaşacak bir dost bulması her zaman mümkün olmuyor.”¹⁵⁵

Şefik Can, bu hatıratında Yaman Dede hakkında birçok şeyin söylendiğini ve tekrara girmek istemediğini, bunlardan bir tanesinin de daha önce bahsi geçen 15.12.1959 tarihli *Coğrafya Dünyası* dergisinde yayımlanan “Yaman Dede Konuşuyor” adlı röportaj olduğunu beyan etmiştir.¹⁵⁶ Ayrıca Mevlânâ ile ilgili duygu ve düşüncelerin tamamını birbirlerine aktardıklarını, bu dostluk için her zaman Allah'a şükrettiğini, Yaman Dede'nin Halil Can Efendi¹⁵⁷ ve Midhat Bahari Efendi ile yakından görüştüğünü¹⁵⁸, dolayısıyla ortamları farklı olsa da sohbet konularının daima aynı olduklarını ifade etmiştir.

Yaman Dede ve Şefik Can Dede, Mevlânâ ve *Mesnevî* muhipliği açısından ortak iki değeri temsil etmiş karakterlerdir. Aynı mahallede oturmuş ve birlikte *Divân-ı Kebîr* okumuşlardır. Duygularını birlikte ifade etmiş ve birbirlerinin tercümanları olmuştur.

Mahir İz ve İbnülemin Mahmut Kemal İnal da bu dostları arasındadır. Mahir İz *Yılların İzi*, İbnülemin Mahmut Kemal İnal *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserlerinde Yaman Dede'den bahsetmiş ve hayatına kısa bir biçimde değinmişlerdir. Tezimizin genel seyri içerisinde her iki yazarın da görüşlerini kısım kısım aktardığımızdan dolayı mükerrer olmaması için özel başlıkla değinmedik.

Yaman Dede'nin hocaları ve dostları ne kadar önemli ise yetiştirdiği öğrencileri de bir hayli önem taşımaktadır. Yaman Dede nezdinde öğrencileri, ümmetin ve milletin gelişimi açısından büyük değere sahiptir.

¹⁵⁵ Artıran, *Şefik Can Hatıralar*, 421.

¹⁵⁶ Borak, “Yaman Dede Konuşuyor”, 456-460.

¹⁵⁷ Yaman Dede'nin vefatı sonrası Halil Can Efendi, Dede'nin kitaplarının büyük bir bölümünü “Yüksek İslâm Enstitüsüne”, *Divân-ı Şems-i Tebrîz* adlı kitabını da eşi Hatice Hanım, Şefik Can Dede'ye teslim etmiştir. Şefik Can Efendi bu hadiseyi şu şekilde aktarmıştır: “Bu eser Hindistan'da basılmış büyük ebatta nadide bir eserdi. Sürekli okunmaktan sayfaları dağılmıştı. O nedenle profesyonel bir şekilde ciltlemiştim. Bu gibi çok kıymetli aziz insanlar yeryüzüne inen bereket yağmurları gibidir. Allah rahmet eylesin.” Bkz: Artıran, *Şefik Can Hatıralar*, 424.

¹⁵⁸ Artıran, *Şefik Can Hatıralar*, 422.

1.8. Öğrencileri

Yaman Dede, eğitim ve öğretime azami derecede önem vermiş yaşı ilerlemesine ve hastalanmasına rağmen öğrencilerinden uzak kalmamış, eğitimini aksatmamıştır. Bu hasletini son nefesine kadar da devam ettirmiştir. Bildiği bütün şeyleri öğrencilerine aktarma heyecanı ile derslere girmiş düşüncelerini bu şekilde aktarmıştır. Öğrencileri ile genellikle mektup yolu ile iletişime geçmiş duygu ve düşüncelerini bu mektuplara yansıtmıştır.

Yaman Dede'nin yetiştirdiği öğrenci sayısı net bir şekilde bilinmemektedir. Yaklaşık otuz yıl farklı okul ve üniversitelerde hocalık yapmasından dolayı geniş bir öğrenci kitlesi olması muhtemeldir. Yaman Dede'nin de öğrenci sayısının fazla olduğu kanaatindeyiz. Ancak mektuplar ve hatıratlar incelendiğinde takriben kırk öğrencisi ile iletişime geçtiğini söylemek mümkündür.

Yazar, mektuplarında öğrencilerine kızına seslendiği gibi sevgi cümleleri ile başlayıp öğrencilerini yücelten bir hitap dili kullanmıştır. Canım evladım Şükriye, aziz çocuğum Leyla, aziz evladım Ayten Pekyalçın, kıymetli evladım Yaşar, gözümün nuru evladım Türkan, benim canım Vahdet'im, pek değerli evladım Nevin vb. Yaman Dede'nin mektuptaki üslubun örneklerindendir.

Yukarıda isimleri mezkûr öğrencilerin tanınırlığı bilinemediğinden dolayı kendileri hakkında biyografik bilgi bulunmamaktadır. Mektuplar incelendiğinde öğrencilerin halleri, yaşanmışlıkları, günlük işleri, evlilikleri, aile fertlerinin vefatı, doğan çocukları ve hocalarına karşı duydukları özlem yer almaktadır. Bunda sonraki kısımda tanınırlığı ile şöhret kazanmış öğrencilerinden bahsedilecektir.

1.8.1. Mustafa Saim Yeprem

1941 yılında İstanbul'da doğdu. 1959'da İstanbul İmam-Hatip Okulu'ndan, 1963'te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Öğrencilik yıllarında başladığı memuriyet görevini, mezuniyetinden sonra öğretmen ve idareci olarak sürdürdü. 1972 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Derleme ve Yayın Müdürlüğüne naklen atanan Mustafa Saim Yeprem, aynı zamanda Dini Yayınlar Döner Sermayesi Müdürlüğü ile birlikte, İstanbul Şer'iyeye Sicilleri Arşivi, Vakit Hesaplama Uzmanlığı, Mushafları Tetkik Heyeti Başkanlığı, DİB Kütüphane Müdürlüğü görevlerini de yürüttü. 1983 yılında Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "İrâde Hürriyeti ve İmam Mâturîdî" adlı teziyle doktor oldu. Aynı yıl yardımcı doçentliğe, 1989 yılında doçentliğe, 1992 yılında profesörlüğe yükseltildi. 4 Mart 2005 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Diyanet İşleri

Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliğine atandı. 23 Ocak 2008 tarihinde yaş sınırı sebebiyle emekliye ayrıldıktan sonra da TDV İlksay Kurulu Başkanlığını sürdürdü. 2010 Akademik yılında Almanya’da Frankfurt Goethe Üniversitesin’de, bir dönem misafir öğretim üyeliği yaptı. 6.11.2000 tarihinden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunda görev aldı.¹⁵⁹

Mustafa Saim Yeprem, Yaman Dede’nin Yüksek İslâm Enstitüsünde Farsça derslerine girdiğini ifade etmiş, 1960-1961 yılları arasında Şirinevler’de oturduğunu, Fındıklı’da bulunan Enstitüye gitmek için her gün taksim otobüsüne bindiğini ve bu otobüste Yaman Dede ile karşılaştığını nakletmiştir.¹⁶⁰

“Mustafa Saim Yeprem: O Mevlânâ sevgisi, Peygamber sevgisi doruk noktaya varmıştı. Beyit okurken gözlerinden yaşlar indiğini hatırlarım. Gönül hûn oldu şevkinden boyandım yâ Resûlallâh, nasıl bilmem bu nîrâna dayandım yâ Resûlallâh derken gözyaşlarını akıtiyordu. Şiir okurken çok heyecanlanırdı. Mustafa Özdamar: Okuduğunu yaşıyordu demek ki? Evet. Hançer elde tiğ belde, Bâde serde sîne çak. Şâh levendim tarz-ı hassın âdemi eyler helâk! derken sanki kendisi helak oluyormuş gibi bir tavır takınırdı. ”¹⁶¹

Yeprem, Yaman Dede’nin nereden geldiğini bilmediğini, Kazancı Yokuşunu birlikte yürüdüklerini ifade etmiştir. Yeprem’e göre Yaman Dede, gözleri sulu, Hak aşığı, Mevlânâ sevdalısı biridir. Derslerine yetişmek için evinden erkenden çıkar ve zamanında yetişir, yol boyunca Yaman Dede kendi yazdığı şiirleri ve kasidelerini okumuş, kendisi de Yaman Dede’yi büyük bir aşk ile dinlemiştir.

1.8.2. Hayreddin Karaman

1934 yılında Çorum’da doğdu. 1959 yılında Konya İmam-Hatip Lisesi’nden, 1963 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nden mezun oldu. 1965 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nde asistan olarak çalışmaya başladı. “Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslâm Hukukunda İctihad” konulu tezi vermesiyle fıkıh öğretmenliğine başladı. 1980 yılında okulun İlahiyat Fakültesi’ne dönüştürülmesiyle birlikte önce doçentliğe, sonra da profesörlüğe yükseltildi. 2001 yılında Avrupa Uluslararası İslâm Üniversitesin’de (Hollanda) misafir öğretim üyesi olarak çalışmalarına başladı. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi’nde (İSAM) meclis üyesi ve danışman olarak çalışmış, *İslâm*

¹⁵⁹ Büşra Yıldız-Mukaddes Durak, "Duayenlerimiz: Prof. Dr. Mustafa Sâim YEPREM ile Söyleşi", *Kader Dergisi* 20/1 (2022), 550-553.

¹⁶⁰ Nefes Yayınevi, “Yaman Dede Tanıtım Filmi, Saim Yeprem (10.00-14:00)”

¹⁶¹ Mustafa Saim Yeprem, "Elmalılı Hamdi Efendi | Yaman Dede | Ali Yekta Sundu | Abdurrahim Kakakoç | Anılar..." *Bin Yıl Anatolia Tv*; Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 5; Özdamar, *Yaman Dede*, 210.

Ansiklopedisine maddeler yazmıştır. Türkiye Yazarlar Vakfı kültür adamı ödülü almıştır.¹⁶² Bir eserinden (İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri) dolayı Türkiye Milli Kültür Vakfı ödülüne layık görülmüştür.

Hayreddin Karaman, Yaman Dede hakkında “Bize geldiği günlerde hep Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinden parçalar okudu ve okuttu. Aşk sahibi bir insandı. Bu ilahi aşk için de çoğu zaman iki gözü iki çeşme ağlardı ve onun hali bize sirayet ederdi. Ondan bende kalan bu olmuştur”¹⁶³ şeklindeki ifadelerle yer vermiştir. Yaman Dede ve Hayreddin Karaman değerlendirildiğinde Yaman Dede, Karaman'ın Yüksek İslâm Enstitüsünde Farsça derslerine giren hocasıdır. Hatıratında Yaman Dede'nin derslerine girdiği zaman epey yaşlandığını ama aşk ve heyecanının hala devam etmekte olduğunu, Hz. Peygamber ve Mevlânâ anıldıkça gözlerinden yaşlar döküldüğünü, derslere geldiğinde *Mesnevi*'in ilk on sekiz beytini okutup, Farsça dersinin adeta bir irfan, ilim ve tasavvuf dersine döndüğünü ve Yaman Dede ismi zikredilince hatırında aşk ve hassasiyetin canlandığını ifade ettiğini söylemek mümkündür.

1.8.3. Osman Nuri Topbaş

1942 yılında İstanbul Erenköy'de doğdu. Babası Mûsâ Topbaş, annesi de H. Fahri Kiğılı'nın kerimesi Fatma Feride'dir. İlk eğitimini Erenköy Zihni Paşa İlkokulu'nda tamamladı. 1952 yılında İstanbul İmam Hatip İmam-Hatip Okuluna başladı. Bu yıllarda M. Zekai Konrapa (öl. 1969), Ahmet Davutoğlu (öl. 1983), Ali Rızâ Sağman (öl. 1965) gibi hocalardan ders aldı. Liseyi tamamladıktan sonra bir süre ticaret ve sanayi ile meşgul oldu. 1962 yılında askerliğini amcasıyla birlikte Siirt-Tillo'da yedek subay öğretmen olarak yaptı. Tarih, edebiyat ve şiire merakı sebebiyle 1990'lı yıllardan sonra yazı hayatına başladı. Hali hazırda çeşitli vakıf ve kanallarda dini sohbetlerine devam etmekle birlikte seminer, konferans ve panel tekliflerini kabul ederek hizmetine devam etmektedir.¹⁶⁴

İnsan ve İrfan Vakfı'nın 05.02.2015 tarihinde Bahçelievler Necip Fazıl Kısakürek Kültür Merkezi'nde düzenlediği “Abide Şahsiyetleri Anma Programı-2, Yaman Dede'yi Anma” programında Osman Nuri Topbaş, İmam-Hatip'te okuduğu yıllarda Yaman Dede ile

¹⁶² Komisyon, "Hayreddin Karaman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2017), c/s y.

¹⁶³ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 360.

¹⁶⁴ Osman Nuri Topbaş. *Âbide Şahsiyetler ve Müesseseleriyle Osmanlı* (İstanbul, Erkam Yayınları, 1999), 1-20; ONT, “Osman Nuri Topbaş”, (Erişim 07. 03. 2023). 47.

tanıştıklarını ve haftada iki saat Farsça derslerine girdiğini ifade ederek kendisini yeşil cübbeli, bronz tenli ve daima tefekkür eder bir halde gördüğünü ifade etmiştir.¹⁶⁵

“Ben Üsküdar Sultan Tepe’de oturdum. O da Kısıklı’da Bağlarbaşı tarafından gelirdi. Bazen vapurda beraber karşıya geçerdik. O vapurda ikinci mevkînin bodrum kısmına giderdi. Kendisi ile beraber kalmak istediği bir iç dünyası vardı. O iç dünyasını zedelemek istemezdi. Öyle tahmin ediyorum. Gözleri içine doğru çökmüştü. Sanki gözlerinin etrafında havuz vardı. Dersteyken de ağlardı ve o göz damlaları havuzun içerisine dolardı. Bir çocuk anasından ve vatanından ayrıldığında nasıl ağlıyorsa o da öyle ağlıyordu. Gramerden sonra *Mesnevî*’den iki beyit yazar ve onu ağlayarak şerh ederdi. Biz çocuktuk niçin ağladığını bilmezdik. Hocamız neden böyle ağlıyor derdik. Halbuki O, biz farkında olmadan bizim şuur altımıza bir şeyler sokuyormuş. Onu çok sonra hayata atıldıktan sonra hissettik. Derslerde bize Mevlânâ’dan bahseder *Mesnevî*’yi tanıttı. Biz de onun sayesinde *Mesnevî*’yi tanıdık. O zamanlar ‘Dâhilek Yâ Resûlallah’ adlı manzumesini bize yazdırdı. Biz de onu ezberlemiştik. Allah Rahmet eylesin, Mekânı Cennet olsun.”¹⁶⁶

Topbaş ve Yaman Dede değerlendirildiğinde, Yaman Dede Topbaş’ın Yüksek İslâm Enstitüsünden Farsça hocasıdır. Kısa bir müddet dersine girmiştir. Okul haricinde birlikte vapur seyahatlerinde bulunmuştur. Topbaş’a göre Yaman Dede, asrısaaadet havasını teneffüs eden, Allah, Peygamber ve Mevlânâ aşkı ile yanan ve bunları insanlara da aşılamaya çalışan bir şahsiyettir. Derslerin ilk yarısında Farsça gramer işlemiş, diğer yarısında ise Mevlânâ’dan bahsetmiştir. Kendisi aşk adamı olduğu için ne zaman Mevlânâ’dan bahsedilse gözlerinin dolduğunu ifade etmiştir.

1.8.4. Ahmet Kahraman

“Muhabbet Bir Tatlı Bela” adlı hatıratan elde edilen verilere göre Yaman Dede, Ahmet Kahraman’ın hem İmam-Hatip’ten hem de Yüksek İslâm Enstitüsünden hocasıdır. Kahraman’ın anlattığına göre Yaman Dede’ye çevresi mason derdi. Kahraman, bunu merak eder ve hocasının yanına gider, sebebini sorar. Yaman Dede bu duyduğunun bir iç yüzü bir de dış yüzünün olduğunu söyler. Kahraman daha fazla meraklanır ve anlatmasını ister. Bunun üzerine Yaman Dede’nin vaktiyle mason locasına gittiğini ve on üçüncü dereceye kadar yükseldiğini öğrenir. Yaman Dede’nin locada on dördüncü dereceye yükselebilmesi için bir sınava tabi tutulması gerekir.

¹⁶⁵ İnsan ve İrfan Vakfı, “Abide Şahsiyetleri Anma Programı-2”, *Bahçelievler Necip Fazıl Kısakürek Kültür Merkezi* (05. 02. 2015).

¹⁶⁶ İnsan ve İrfan Vakfı, “Abide Şahsiyetleri Anma Programı-2” (Erişim 12.03.2024).

Kahraman, Yaman Dede'nin yapılan bu sınavda masonluğun umdelerine aykırı beyanda bulunduğundan dolayı da locadan ihraç edildiğini öğrenmiştir.¹⁶⁷ Kahraman, Dedeyi zayıf, nahif ve heyecanlı biri şeklinde tanımlamış, vefatında yanında bulunarak son yolculuğuna uğurlama şerefine nail olmuştur.

1.8.5. Mehmet Ali Sarı

1933'te Bolu'nun Seben kazasının Tebe köyünde doğdu. Hafız Rahmi Şenses'ten İlm-i Kıraatten Aşere'yi bitirerek Reisülkurra Varnalı Hafız Hamdi Efendi (öl. 1959) riyasetinde Ağa Camii'nde yapılan merasimle icazet aldı. Hafız Fikri Aksoy'dan (öl. 2007) Arapça, Fatih Camii Başımamı Hafız Ömer Aköz'den (öl. 1952) fıkıh ve feraiz dersleri aldı. 951'de ilk defa açılan İstanbul İmam-Hatip Okulunun ilk öğrencilerinden oldu. 1959 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu'ndan mezun oldu. Aynı yıl açılan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne girdi. Buradan 1963 yılında mezun oldu. 'Kırââtü'n-Nebî' isimli kadim bir eserin edisyon kritiğini yaparak doktor unvanı aldı. 1987'de *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde genel sekreter ve Tefsir İlim Heyeti'nde yazar ve redaktör olarak çalıştı. Bir süre de İzmir Yüksek İslâm Enstitüsünde Kur'an-ı Kerim hocalığı yapan Mehmet Ali Sarı, emekli olduktan sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı'nda Vakıf Müdürü oldu. 2006 yılından itibaren 2013 yılı sonuna kadar yedi dönem DİB İstanbul-Pendik Haseki Dînî Yüksek İhtisas Merkezi'nde Kur'ân-ı Kerîm ve Dînî Musikî dersleri hocalığı yaptı. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesinde Türk Din Musîkîsi, Asım Ülker Kur'ân Kursu'nda "Tilâvet Teknikleri" dersleri verdi.¹⁶⁸

Mehmet Ali Sarı, Yaman Dede'nin kendi sınıfına dersi olmadığından derslerine girmedikini bu sebeple anlatabileceği kayda değer bir hatırası olmadığını ifade etmiştir. Ancak Beyoğlu Ağa Camiin de görevli olduğu yıllarda, Dede'nin namaza geldiğini, orada tanıştıklarını ve Farsça ders almak istediğini, Yaman Dede'nin de bu ricasını kırmadığını ve özel ders mahiyetinde ders verdiğini vurgulayıp "Kendisinden recâ ettim beni kırmadı. Hiç kimseyi kırmazdı zaten. Zarif bir insandı. Benim bu konuda söyleyeceğim bu kadar. Maalesef"¹⁶⁹ şeklindeki ifadelerle Yaman Dede'yi tanımlamıştır. Sarı'ya göre Yaman Dede,

¹⁶⁷ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 360.

¹⁶⁸ Mehmet Ali Sarı, *Beyoğlu'nda Bir Hafız Kur'ân'la Geçen Bir Ömür* (İstanbul: Mihrabad Yayınları, 2021), 12-33.

¹⁶⁹ Özdamar, *Yaman Dede*, 226.

hayatının son demine kadar ders vermekten uzak kalmamış, hastalansa dahi derslerine devam etmiş ve arada bir İstanbul Beyoğlu Ağa Camii'ne namaza geldiğini ifade etmiştir.

1.8.6. İsmail Karaçam

1937'de Burdur Kayaaltı İlçesinde doğdu. 1959'da İstanbul İmam-Hatip, 1963'te Yüksek İslâm Enstitüsünden mezun oldu. 1963'e kadar çeşitli camilerde din görevliliği, 1963-1966 arasında Bursa İmam Hatip Lisesinde öğretmenlik yaptı. 1984'te Marmara Üniversitesi'nde "Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kıratı" adlı teziyle doktorasını tamamladı. 1990'da doçent, 1996'da profesör unvanını aldı. Burada uzun yıllar Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı yaptıktan sonra 2003 yılında emekli oldu.¹⁷⁰

İsmail Karaçam, "İlk Mezunlar Sınıfı" adlı hatıratında Yaman Dede'yi uzun uzun anlatmıştır. Yaman Dede, Karaçam'ın hem İmam-Hatip Lisesi hem de Yüksek İslâm Enstitüsünde Farsça öğretmenidir. Yüksek İslâm'ın ilk öğrencileri ve ilk mezunlarından olmaları nedeniyle Dede'nin nezdinde Karaçam'ın sınıfı ayrı bir yer tutmaktadır. Karaçam, hocası Yaman Dede'yi çok zor anlaşılan, Allah ve peygamber sevgisi için yanan, devamlı ağlayan, kendilerine hem babalık hem de hocalık yapan bir insan biçiminde tanımlamıştır:

"Yaman Dede: "İsmail; Doktor bana fazla heyecanlanmamamı tembih etti. Eğer ben heyecan sınırını aşarsam, sen beni frenle! Beni uyar dedi.

İsmail Karaçam: O sebeple merhum Yaman Dede'nin heyecan freni idim efendim ben! Böyle bir hatıramız var özel faslından. Hoca böyle dolup coşunca, derhal sinyal veriyordum ben. Rahmetli Hoca da: Tamam yavrum! derdi. Allah rahmet eylesin."¹⁷¹

Karaçam'a göre Yaman Dede, dünyada eşine az rastlanır, hassas, duygu dolu bir insan, ömrünü insanların gelişimini güçlendirmek için harcayan, öğrencileri için her şeyi yapmaya muktedir bir hocadır. Dersi anlatırken konu Allah, Peygamber ve Mevlânâ olunca heyecanlanır ve rahatsızlanır, doktorun kendisine çalışmaması gerektiğini söylemesine rağmen okula devam eder ve derslere girerdi. Bunun üzerine Karaçam'ın dersi dikkatli bir şekilde dinlediğini bildiği için heyecanlanması durumunda kendisini uyarmasını istemiştir.

Karaçam, Yaman Dede'nin manevi kişiliğine de dikkat çekmiştir. Hocaları değerlendirirken kategorilere ayırmıştır. Bazı hocaların dersi iyi değerlendirdiğini, öğrencilerini iyi eğittiğini ancak manevi yönünün eksik olduğunu söylerken bazı hocalarında eğitiminin hafif yalnızca dini ve milli faziletlerin üzerinde durduğunu ifade etmiştir. Yaman

¹⁷⁰ İsmail Karaçam, *Hatıralar: Kur'ân Kursundan İlahiyat'a Din Hizmetinde Bir Ömür* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015), 8-10.

¹⁷¹ Karaçam, *Hatıralar: Kur'ân Kursundan İlahiyat'a Din Hizmetinde Bir Ömür*, 274-275.

Dede'yi maddi yönünü tamamen sıfırlayıp mana aleminde yaşayan bir zat olarak tanıtırken, sadece öğretmenlik baz alınacak olsaydı günümüz ölçülerinde sınıfta kalacağını¹⁷² ifade etmiştir.

Yukarıda isimleri mezkûr öğrencilerinde anlattıklarından hareketle Yaman Dede'nin Enstitüdeki Farsça derslerinde dersin çoğunluğunu *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini okutmakla geçirdiğini, manen öğrencilerine destek olduğunu ancak Mevlânâ ve *Mesnevî* haricinde Farsça dersi ile ilgili müfredata uygun ders yaptığına dair bilgi bulunmadığı mülâhaza edilmiştir.

1.8.7. Yaşar Kandemir

1939'da Yozgat'ın İnce Çayır köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, İmam-Hatip Okulu'nu Yozgat'ta okudu. 1964'te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Sivas İmam-Hatip Okulu'nda üç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1967'de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne hadis asistanı oldu. 1970'te 'Mevzu Hadisler' adlı öğretim üyeliği tezini tamamladı. Aynı yıl Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'ne atandı. 1977'de doktor, 1982'de doçent, 1991'de profesör unvanlarına yükseltildi. 1984 yılında *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde müellif redaktör görevini üstlendi. Burada 195 madde bölümü telif etti. 1999'da emekli oldu. 2005 yılından bu yana da Eyüp Sultan Camii'nde halka açık *Şifâ-i Şerîf* dersleri okutmaya devam etmektedir.¹⁷³ Yaşar Kandemir, 1962 yılında İstanbul Yüksek Enstitüsünde Yaman Dede'nin Farsça derslerine girdiğini ifade etmiş ve şu hatırasını dile getirmiştir:

“Yaşar Kandemir: Sınıfa girdiği vakit bir ders boyunca durmadan ağlayışı hala gözlerimin önündedir. Yaman Dede: Ben aciz bir kulum. Fazla bilgisi olmayan bir insanım. Size hoca olmaya layık değilim ama beni buraya tayin ettiler. Bu bahtiyarlık bana yeter.”¹⁷⁴

Yaşar Kandemir'e göre Yaman Dede'nin, ne zaman Mevlânâ'dan bahsedilirse ağladığını, gözyaşlarını tutamadığını ve bunun hala gözlerinin önünde olduğunu, bir aşk insanı, Allah aşkı ile yanan bir hoca olduğunu dile getirmiştir. Yaman Dede ne zaman derslere girse, mahcubiyet duyar ve kendisinin fazla bilgisi olmadığını, dolayısıyla hoca olmaya da layık olmayacağını ifade etmiştir.

¹⁷² Karaçam, *Hatıralar: Kur'ân Kursundan İlahiyat'a Din Hizmetinde Bir Ömür*, 274.

¹⁷³ Komisyon, “Yaşar Kandemir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2017). c/s y.

¹⁷⁴ Kandemir, *Canım Arzular Seni*, 27-28; Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 10; Özdamar, *Yaman Dede*, 216.

1.8.8. Selçuk Eraydın

18 Haziran 1937’de Bandırma Edincik’te doğdu. Babası Hasan Tahsin, annesi Hürmüz’dür. İlkokulu memleketinde bitirdi. 1960’ta İstanbul İmam-Hatip’ten, 1964’te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nde “Şeyh Muhammed Abduh” adlı bitirme teziyle mezun oldu. 1965’te evlendi. Aynı yıl Sivas’ta öğretmenlik görevine başladı. Bir müddet Enstitüde yardımcı asistanlık yaptı. 1984’te doktor, daha sonra doçentlik unvanı aldı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’ne maddeler telif etti. 19 Aralık 1995 tarihinde mirac kandili gecesı İskender Paşa Camii’ndeki vaazından evine dönerken geçirdiğı trafik kazası sonucu vefat etti. Ertesi gün Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Camii’nde kılınan cenaze namazının ardından Erenköy Sahrayıcedîd Mezarlığında hocası Mahir İz’in kabrinin yakınına defnedildi.¹⁷⁵

Yaman Dede, Eraydın’ın hem İmam-Hatip’ten hem de Yüksek İslâm Enstitüsü’nden Farsça hocasıdır. Herkes gibi Eraydın ve arkadaşları da Dedenin İslâm’ı tercih etmedeki sebebini merak etmiş ve aralarında şu konuşmalar geçmiştir:

“Selçuk Eraydın: Hocam! Sizi hidayete sevk eden saik neydi? dedik. Kendisini ortaokul yıllarında Mevlânâ’nın ve *Mesnevî*’nin İslâm’a çektiğini söyler ve özellikle de: ‘Sine hâhem şerha şerha ez firâk, Tâ bi gûyem şerh-derd-i iştîyâk’ beytinin gönlünde çok derin yanıklar uyandırdığını ifade ederdi. Bu tür sualler vaki olunca söylediğı bir şey daha vardı. Yaman Dede: Evlâdım! Ben kırk senedir Mevlânâ’nın fırınında yanıyorum! derdi. Allah rahmet etsin.”¹⁷⁶

Eraydın, Yaman Dede’yi yumuşak huylu, çok duygusal ve hassas bir insan, hayatta yalnız yaşayan, dertlerini kimselere kolayca anlatmayan zarıf bir insan biçiminde tanımlamıştır. Yüksek İslâm’da çok az derslerine girdiğinden ve yaşının epey ilerlemiş olmasından dolayı kendisinden pek istifade edemediğini söylese de İmam-Hatipte uzun bir müddet Yaman Dede ile vakit geçirmiş ve cenazesine iştirak etmiştir.

1.8.9. Nedim Urhan

Nedim Urhan, 1935’te Artvin’de doğdu. İlköğrenimini Artvin’de tamamladı. İmam Hatip Okulunu okumak üzere İstanbul’a gelerek ilk İmam Hatip talebesi oldu. Okul ile birlikte Ali Haydar Efendi, Gönenli Mehmet Efendi, Ömer Nasuhi Bilmen ve İsmail Efendi gibi alimlerden hafızlık, fıkıh, akâid, hadis, aşere takrip ve Arapça eğitimi aldı. Yüksek İslâm Enstitüsünü tamamlayarak Türkiye’nin çeşitli illerinde imam hatiplik ve öğretmenlik yaptı.

¹⁷⁵ Mahir İz, *Yılların İzi* (İstanbul: Kitabevi, 1990), 347-348; Mustafa İsmet Uzun, "Selçuk Eraydın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2020), Ek-/ 410, 411.

¹⁷⁶ Demirci, “Yaman Dede’nin Türk Mûsikisindeki Yeri”, 32.

Daha sonra uzun yıllar görev yaptığı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı Öğretim Üyelğine atandı. 2002 yılında üniversiteden emekli oldu. 04.10.2022 tarihinde vefat eden Urhan, Karacaahmet mezarlığına defnedildi.¹⁷⁷

Yaman Dede, Urhan'ın Yüksek İslâm Enstitüsünden Farsça hocasıdır. “Yaman bir insandı Yaman Dede. Bize çok kısa bir müddet geldi. Onun edebiyatını sevdiğimiz için farklı sınıflarda da derslerine giderdik. Ayrıca sohbetleri de vardı tabi Yaman Dede'nin”¹⁷⁸ şeklindeki ifadelerle göre Urhan, Yaman Dede'yi devamlı aşk halinde ve heyecanlı biri şeklinde tanımlamıştır. Farsça haricindeki edebiyat derslerinde de farklı sınıflara gidip hocasının derslerine iştirak etmiş, farklı meşreplerden olduğundan dolayı kendisi ise ilgili pek fazla bir hatıratının bulunmadığını ifade etmiştir.

1.8.10. Emin Işık

1936 yılında Hatay merkez ilçeye bağlı Karmanca Köyü'nde doğdu. İlk dinî eğitimini babası Hoca Şemseddîn Efendi'den aldı. Ortaöğrenimini Adana'da, liseyi 1960'ta İstanbul'da tamamladı. 1964 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. 1965-1968 yılları arasında öğretmenlik yaptı. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) Kur'an İlimleri ve Tefsir Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yaptı. Yüzden fazla makale ile ansiklopedi maddesi kaleme alan Işık, 39 sene dört ay süren resmi hizmetin ardından 2001'de emekli oldu. Hafız, Mesnevîhan, Postnişin Emin Işık, 83 yaşında 1 Ağustos 2019 Perşembe günü İstanbul'da vefat etmiştir.

Emin Işık Yaman Dede'nin, İstanbul İmam Hatipten öğrencisidir. Işık'a göre Yaman Dede, kimseyi bekletmek istememiş, her yere tam vaktinde gitmeye gayret etmiştir. Öğrencilerine daima gidecekleri yere bir önceki vasıta ile gitmelerini tavsiye etmiş, bunu itiyat haline getirmelerini söylemiştir:¹⁷⁹

“Emin Işık, Yaman Dede'ye: Ne mutlu size hocam! Sizin imanınız vehbî - Allah vergisi- bizim imanlarımız kesbîdir -ana baba ve çevre tevârüsü. Sizinki daha makbul! Yaman Dede: Sizinki de bizimki de vehbî evlâdım. Aralarında hiçbir fark yok. Hepsi de aynı, hepsi de Allah vergisi derdi. Allah rahmet etsin.”¹⁸⁰

Işık, Dede'nin dakik bir insan olduğunu, 70'ini geçmesine rağmen derse geç kalmamak için erkenden eve çıktığını vurgulamış, ne zaman Konya, Mevlânâ, *Mesnevî* denilse

¹⁷⁷ Ersan Bilgin, *Müstakim Bir Hayat Nedim Urhan* (İstanbul: MG V Yayınları, 2018), 12-50.

¹⁷⁸ Özdamar, *Yaman Dede*, 218.

¹⁷⁹ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 355.

¹⁸⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 198.

ağladığını, kendini tutamadığını, bu ağlamadan sebep insanların kendisini kınadığını ama Allah’a ulaşmada, İslâm’ı bilmede ve hidayeti öğrenmede en büyük rolün Mevlânâ olduğunu ifade etmiştir.

Yaman Dede 75 yıllık hayatı boyunca kendini öğretmenliğe adanmış, daima öğrenmeyi ve öğretmeyi tavsiye etmiştir. Yaşlılığın getirmiş olduğu rahatsızlıklar, okula gitmesini engellemiş ve sağlık düzenini bozmuş bu da vefatına zemin hazırlamıştır.

1.9. Vefatı

Yaman Dede hayatının son dönemlerinde ayakta duramayacak derecede bitkin ve kalpten rahatsız olduğu için derslerde sık sık baygınlık geçirmekte, çoğu zaman ise derslere gidememektedir. Öğrencileri kendisini evinde ziyaret etmekte ve iletişimini bu şekilde sürdürmektedir. Rahatsızlığın sebebi net bir şekilde bilinmese de vefatının aniden değil yaşının ilerlemiş olması ve bunun getirdiği hastalıklardan olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Yaman Dede’nin ömrünün son anlarıyla ilgili tarihsel bilgiler yok denecek kadar azdır. Ancak mektupları ve öğrencilerin hatıraları incelendiğinde bu vakitle ilgili yorum yapmak mümkündür.

Yaman Dede’yi en son okulda gören ve o rahatsızlık hali ile evine götüren kişi Bekir Topaloğlu’dur.¹⁸¹ Topaloğlu, kendisi ile yapılan bir röportajda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir gün yine rahatsız olduğu halde derslere gelmişti. Sınıfta baygınlık gibi bir şey geçirdi. Ben aldım hocayı evine götürdüm. Acıbadem’deki evine. Yenge Hanım bu durumu görünce biraz söylendi tabii. Ben size söylemiştim efendim, böyle olacağı belliydi gibi şeyler söyledi. Gidiş o gidiş oldu bir daha derslere gelemedi. Ondan sonra da vefat etti.”¹⁸²

İsmail Karaçam ise, evine götürüldükten sonra arkadaşları ile birlikte Yaman Dede’yi ziyaret eden öğrenci grubu arasındadır. Kendilerine gelen bir haberde Yaman Dede’nin çok hasta olduğu ve vefat edebilme ihtimalinin olacağı söylenmiş, okul ve sınıf adına içlerinden birkaç temsilci seçerek Acıbadem’deki evine ziyarete gitmişlerdir. Eve girdiklerinde hocalarının yerden kalkamayacak bir durumda ve çok bitkin bir halde görüp üzüntülerini dile getirmişlerdir:

“Biz içeri girdik, bizi görünce hocaların gözleri güneş gibi parıldamaya başladı. ‘Hoş geldiniz yavrularım!’ dedi. Başladı ağlamaya. Elini öptük, oturduk. Hocam rahatsızlığınızı duyduk. Bütün arkadaşlar gelmek istiyorlardı. Fakat sizi rahatsız etmemek için bizi gönderdiler.

¹⁸¹ Bekir Topaloğlu, *Günlerim Böyle Geçti; “Hatıra ve Günlükler”* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 106; Bozdoğan, *Yaman Dede’s Middle Path between Christianity and Islam*, 10.

¹⁸² Özdamar, *Yaman Dede*, 196.

Okulu temsilen. Arkadaşlarımızın hepsinin selâm ve hürmetleri var ellerinizden öpüyorlar. Hayırlar diliyorlar ve duanızı istiyorlar dedik. O kadar memnun oldu ki; Evladım! dedi.. Sizler benden uzakta değilsiniz ki. Siz benim yanıma gelseniz de buradasınız. -kalbini işaret ederek- Gelmezseniz de buradasınız. Gelseniz de gönlümdesiniz, gelmezseniz de gönlümdesiniz.”¹⁸³

Geçirdiği kalp krizi sonucu tedavinin olumlu yanıt vermemesi üzerine Yaman Dede, 3 Mayıs 1962 tarihinde saat 02.15’te İstanbul’da vefat etmiş, cenazesi Üsküdar, Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir. Mezar taşına ise “Huve’l-Bakî Mevlânâ âşıkı Yaman Dede Hakka kavuşmak için ircîi emrine itaat etti. 1304- 3. 5. 1962”¹⁸⁴ ifadelerine yer verilmiştir.

Yaman Dede’nin vefatı tanıdığı dost ve öğrencilerini üzmüş ve ardından birtakım mersiye ve nesir yazılmıştır. Yaman Dede’nin dostu Mahir İz’in isteği üzerine yazar Halis Erginer şu mısraları kaleme almıştır:

*Molla-yı Rûm görmedi ondan Yaman Dede,
Dünyaya geldi gitti nice müselman dede,
Hü çekti, canlar öğdü, bu tarihî cevher,
Halvet sarâ-yı pîre ulaştı Yaman Dede...*¹⁸⁵

Mahir İz, arkadaşı Yusuf Cemil Ararat’tan (öl. 1963, Arap dili ve edebiyatı alimi) Yaman Dede’nin vefatı üzerine bir mersiye yazmasını istemiş. Yusuf Cemil Arat bu isteği kabul ederek hakkında bir mersiye yazmıştır:

*Ey ilahî şem’anın pervanesi, / Nur-i vahdetle münevver muhtedî.
Bak Diyamandı denilmiştî sana, / Doğduğunda, sonra çıktı mesnedi.
Sen bir elmaspare-i îman idin, / Parladı kalbinde nur-i sermedi.
Mesnevî’den vahdeti idrak ile, / Veche-i tevhide oldun muktedî.
Ey Dedem, devletlü Abdülkadir’im / Ruhunun cennetler olsun meşhedi.*¹⁸⁶

Ararat isminin de elmas manasına gelmesine atıfla ölümü üzerine “Ehl-i dil târihine böyle didi, ric’at itdi kânına elmas idi”¹⁸⁷ beytini söylemiştir.

Mustafa Özdamar, Yaman Dede’yi görmemesine rağmen sanki görmüş ve dinlemiş gibi hissettiğini dile getirmiş, akabinde Yaman Dede için şu mısraları kaleme almıştır:

¹⁸³ Karaçam, *Hatıralar, Kur’ân Kursundan İlahiyat’a Din Hizmetinde Bir Ömür*, 275.

¹⁸⁴ Küçük, “Yaman Dede”, 18; Bozdoğan, *Yaman Dede’s Middle Path between Christianity and Islam*, 9; Haşim, “Yaman Dede”.

¹⁸⁵ Mahir İz, *Yılların İzi*, 281; Kayseri Büyükşehir Belediyesi, “Mehmet Abdülkadir Keçeoğlu”, 156; Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 351.

¹⁸⁶ Yusuf Cemil Ararat, “Yaman Dede’ye Mersiye”, *Altınoluk Dergisi* 5/99 (1994), 24; Mahir İz, *Yılların İzi*, 280;

¹⁸⁷ Büşra Esmer, *Naat Bağlamında Hem-Teşne İki Şairin Cemal İhtiyakı: Şeyh Galib-Yaman Dede*, 39; Eren, “Yaman Dede: Mehmet Kadir Keçeoğlu”, 43;

*Kandil oldu ezelden Yanan Dede
Gönüllerde şimdi Yanar Dede.
Kadrin kıymetini bilmek lazımdır
Yandı gitti, sönmedi Yaman Dede.*¹⁸⁸

Yahya Kemal Beyatlı ise, Yaman Dede hakkındaki şu manzum beyitleri şöhret bulmuştur:

*Yüz sürdü gerçi pâyine çok Müslüman Dede,
Mollâ-yı Rûm görmedi bundan Yaman Dede.*¹⁸⁹

Stefana Köyü'ndeki Rum Ortodoks Kilisesine mensup Yaman Dede'nin 1887 yılında başlayan hayat yolculuğu, 1900'de Kastamonu İdâdisi, 1909'da ise İstanbul Dârülfünûn Üniversitesi Hukuk Fakültesinde devam etmiştir. Lise döneminde aldığı Arapça, Farsça ve dini dersler kendisini etkilemiş, çeşitli hocalar vesilesi ile İslâm dinin tanımaya fırsat bulmuş, üniversite döneminde ise İslâm şariatına dair çeşitli kitaplar bitirmiştir. 1913 yılında zabıt kâtipliğine atanmış, 1931 yılına kadar avukatlık görevini ifa etmiştir. Eğitim ve öğretime olan iştiağı kendisini öğretmenliğe yöneltmiş, 1931 yılından itibaren çeşitli okullarda Arapça, Farsça, Türkçe ve Edebiyat alanında dersler vermiştir. 1942 yılında Müslümanlığını resmen ilân etmiş, dönemin medya araçlarına bu süreç konu olmuştur. 1942-1961 yılları arasında başta İstanbul İmam Hatip olmak üzere Yüksek İslâm Enstitüsünde Farsça ve Arapça dersleri vermiş ve 1962'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Eğitim süresince Mevlânâ ile tasavvuf, Diyarbakırlı Said Paşa (öl. 1891), Niyâzî Mısri (öl. 1105/1694), Fuzûlî (öl. 963/1556) gibi şairlerin eserleri ile edebiyat alanında kendisini geliştirmiştir. Yaman Dede, yüzlerce öğrenci yetiştirmiş, divançe denilebilecek kapasitede manzum eserler yazmış, İmam-ı Rabbânî (öl. 1034/1624) ve Abdülkâdir-i Geylânî (öl. 561/1166) gibi 'mektupla öğretim' metodunu kullanmıştır.

Yaman Dede, yazdığı şiir ve mektuplarda tasavvufî ve edebî kimliğini mecz etmiş, pek çok tasavvufî kavramı buraya dahil etmiştir. İkinci bölümde, Yaman Dede'nin yazdığı şiir ve mektuplarında kullandığı tasavvufî öğeler tespit edilip, analizler doğrultusunda tasavvufa dair görüşleri aktarılacaktır.

¹⁸⁸ Özdamar, *Yaman Dede*, 218.

¹⁸⁹ Beyatlı, *Bitmemiş Şiirler*, 50; Sabri Balta, "Fuzûlî ve Yaman Dede'nin Şiirlerinde Hazreti Muhammed Övgüsü", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 53/1 (2021), 116.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞİİR VE MEKTUPLARINDAKİ TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Bir mutasavvıfı diğer mutasavvıflardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi de tasavvufî kavramları yorumlama biçimidir. Yaman Dede, bu alanın tahalluk ve tahakkuk kavramlarına dair bazı şiirler kaleme almış, bu kavramları mektupları aracılığı ile izah etmiştir.

2.1. Tasavvufî Kişiliği

Tasavvufî kişilik, maneviyatı ön planda tutan ve ruhani değerlere yüklenen bir kavramdır.¹⁹⁰ Bu kavram, kişinin iç dünyasını derinlemesine keşfetmesine olanak tanımış, nefsin arzu ettiği, Şarî'nin yasakladığı şeylere karşı mücadele etmesini gerekli kılmıştır. Yaman Dede de bunun bir timsalidir.

Tasavvufu "Tasavvuf, bilmek işi değil duymak ve olmak işidir. İnsanların hedefi genellikle damladır. Din ve tasavvuf ise kişiye deryayı bağışlar. Uyanıklar dine ve tasavvufa yönelir"¹⁹¹ biçiminde tanımlayan Yaman Dede, mutasavvıf karakteri ile de ön plana çıkmıştır. Bu kişiliğin bünyesinde yer etmesinin temel sebebi İslâm dinine karşı beslediği muhabbetir.¹⁹² Allah ve Peygamber sevgisi onlarca şiir meydana getirmesine imkân tanımış, kendisini sûfiyane bir hayat anlayışıyla yetiştirmiş ve bu yolda çektiği çileler bu sevginin azalmasına engel olmamıştır. Bazı mektuplarında "Ağlayın yavrularım! Ağlarken yanan gözlerinizi, yanan kalbinizi Allah'a çeviriniz. O'nun için ağlayınız. Tüm benliğinizi Allah'a veriniz. Tesellisinin hazinesi O'dur. O'nu arayın! Derhal bulursunuz"¹⁹³ şeklindeki terennümleri söylediklerimizi desteler niteliktedir.

Yaman Dede, Allah için ağlamanın insana manen yararlı olduğuna inanmış, Allah'a yakınlaştırma ve Allah'ı bulmadaki önemine dikkat çekmiştir. Nitekim sahabeden Vakıdî (öl. 207/823), Abdurrahman b. Kâ'b (öl. 24/644-45), İrbâd b. Sâriye (öl. 75/694), tabiinden Dırâr b. Mürre (öl. 133/749), Mutarrif b. Tarîf (öl. 95/713-14), çeşitli isimler bu hususta örnek gösterilmiştir.¹⁹⁴ Ebu Nasr Serrâc (öl. 378/988), Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî (öl. 73/692) ve Gazzâlî (öl. 505/1111) gibi sûfiler de Allah için ağlama hususuna büyük önem

¹⁹⁰ Reşat Öngören, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2011), 40/119-122

¹⁹¹ Özdamar, *Yaman Dede*, 366; Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 359.

¹⁹² Şahin, "Yaman Dede", 311.

¹⁹³ Özdamar, *Yaman Dede*, 245.

¹⁹⁴ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ* (Kahire: y.y, 1974) 2/347; İsmail Lütü Çakan, "Bekkâin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1993), 363-364.

vermişler, Allah için akıtılan iki damla gözyaşının birçok manevi derdi halledeceğine, gece yarısı dökülen bir damla gözyaşının gazâda akıtılan bir damla kanla eş değerde olduğuna¹⁹⁵ inanmışlardır.

Yaman Dede, “aldatıcı sıhhat, hastalıktan daha korkunçtur. Yalancı tevazu da böyledir. Allah muhafaza etsin”¹⁹⁶ şeklindeki açıklamasıyla dini ve dünyevî işler hususunda gösterişe kaçmanın, gereksiz yere ağlamanın, ifrat derecesinde tevazuunun, tefrit derecesinde kibrin insana zararlı olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla Allah için ağlamanın nefsin arzu ve isteklerini körelttiğini, tefekkürün ise içten ve samimi bir şekilde gerçekleşmesine imkân tanıyacağına dikkat çekmiştir.

Müellif, Allah dostlarının hayat ve menkıbelerini okumuş, öğrencilerine okumaları hususunda tavsiyelerde bulunmuş, bunları öğrendikçe dinin azamet ve ulviyeti karşısında dilinin tutulduğunu, hayretten hayrete düştüğünü ve Allah’ın ehl-i İslâm’a lütuf ve ihsanlarının sonsuz olduğunu dile getirmiştir.¹⁹⁷ Yaman Dede’nin “Mevlânâ’yı, Fuzûlî’yi, Şeyh Gâlib’i (öl. 1213/1799) okuyunuz ve tanıyınız”¹⁹⁸ şeklindeki açıklamaları bu görüşü destekler niteliktedir.

Kur’ân-ı Kerîm ve sünnette de pek çok yerde kıssaların önemi vurgulanmış, müminlerin felâket ve sıkıntılara karşı dayanma gücünü arttırdığı, onları tevekkül, dua ve sabra teşvik ettiği ifade edilmiştir.¹⁹⁹ Tasavvufun III. yüzyıldan sonra menkıbe ismi sûfilerin örnek alınacak davranışlarını ve hikmetli sözlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda *Tabakatü’s-sûfiyye* başta olmak üzere *Menâkıb-ı Ahmed Yesevî*, *Menâkıb-ı (Makâlât-ı) Seyyid Hârûn-ı Velî* gibi pek çok eser kaleme alınmıştır. Yaman Dede ise Mevlânâ ve *Mesnevî*’den etkilenmiş, Şeyh Galip gibi zatların menkıbelerini okumuş ve kendine ibret vesilesi yapmıştır. Ancak bu menkıbelerden, kıssalardan vb. feyz alınabilmesi için namazların muntazam kılınması, orucun tutulması gerektiğini zira iki cihan saadetinin namaz ve oruçta²⁰⁰ olduğunu ifade etmiştir.

¹⁹⁵ Ebû Nasr es-Serrâc, *el-Lüma*, nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Tâhâ Abdülbâkî Sürûr (Kahire: y.y, 1960) 300; Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ’ü ’ulûmî’d-dîn*, 4 Cilt (Kahire: y.y, 1912), 1/284, 4/177, 178; Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, *tabakâtü’s-sûfiyye*, nşr. Nüreddin Şerîbe (Kahire: y.y, 1953) 81, 100, 187, 215.

¹⁹⁶ İsmail Karaçam, *Hâtıralar*, 274; Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 359.

¹⁹⁷ Küçük, “Yaman Dede”, 5, Özdamar, *Yaman Dede*, 342.

¹⁹⁸ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 359; Özdamar, *Yaman Dede*, 246.

¹⁹⁹ Yûsuf 12/111; Âl-i ‘İmrân 3/62; Kehf 18/13; Kasas 28/3; Buhârî, “Menakıbu’l-Ensar”, 53; Buhârî, “Enbiya”, 8.

²⁰⁰ Küçük, “Yaman Dede”, 5, 7, 13; Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 359.

Yaman Dede, kendisine bahşedilen lütuflara şükretmiş bela, musibet vb. gibi sorunlara ise hamd ile karşılık vermiştir. Dertleri ve elemeleri ne kadar şiddetli ve devamlı olursa olsun Allah'ın bir nimeti gibi görmüş nispetinin de o derece büyük olacağını beyan etmiştir.²⁰¹ Nitekim Cüneyd-i Bağdadi'de (öl. 297/909) tasavvufun dayandığı sekiz temelden birinin sabır olduğunu açıklamış Eyüp peygamberin bunun timsali²⁰² olduğunu beyan etmiştir.

Yaman Dede, dünya nimetlerine tamah etmemiş ve mâsivadan yüz çevirmiştir. Dünya nimetlerinin tamamını Allah'ın bir ihsanı şeklinde görmüş, anne, baba, evlat, zevç, zevce sevgilerini birer nimet biçiminde algılamış, bu sevgilerin Hak yolunda olması gerektiğin ifade etmiştir. Bunlara ek olarak milyoner birinin gönlünün paraya esir olmamasının kazandığı servetin makbul olduğuna, bir dirhem sahibi olup o dirhem esiri olmanın da kazandığı servetin makbul olmadığına işaret çekmiştir.²⁰³ “Hayat bir nimettir. Fakat verilenden bir nefes fazlasını istememeli. Ölüm de bir nimettir. Fakat vaktinden bir nefes evvel gelmesini istememeli”²⁰⁴ sözleri ile de nimetin şükrünün gerekli olduğunu ve fazlalıktan uzak durulması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Tüm bu ifadelerden Yaman Dede'nin tasavvufi kişiliğinin Kur'an ve sünnet ışığında gelişim sağladığı mülâhaza edilmektedir.

Yaman Dede'nin tasavvufi kişiliği dönemin medya araçları ve edebî eserlere de konu olmuştur.

20 Kasım 1943 tarihli *Çınar Altı* Dergisinde Orhan Seyfi Orhon, Yaman Dede'yi tasavvufi kimliği ile şahs-ı mânevîsini anarak kendi yorumuna tabi tutmuştur:

“Mutasavvıf, mesnevîhan, na'tleriyle, ilâhileriyle, muhammesleriyle, gazelleriyle mükemmel bir divan şairi olan Mehmed Kadir Keçeoğlu, dini bir vecd halinde gönlünde taşıyan nadir Müslümanlardandır. Her zaman güler yüzlü, sade, mütevazî, iyilik sever ve ivazsız oluşu, O'nu Müslümanlığın gayesi olan kâmil bir insan sıfatında bize gösteriyor...”²⁰⁵

Abdullah Sataoğlu'da, müellifin şiir yazarken mutasavvıfane bir dil kullandığını ifade etmiş, bu alanda telif ettiği eserlerinde birçok sûfiyane tetkiklerinin bulunduğunu söylemiştir.²⁰⁶

²⁰¹ Özdamar, *Yaman Dede*, 392.

²⁰² Hücûrî, *Keşfü'l-Mahcûb* (Beyrut: y.y, 1980), 1/235.

²⁰³ Özdamar, *Yaman Dede*, 356.

²⁰⁴ Özdamar, *Yaman Dede*, 248.

²⁰⁵ Orhon, "Mehmet Kadir Keçeoğlu Bay Diyamandı", 9.

²⁰⁶ Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 114.

Yaman Dede'nin sûfî kişiliği küçük yaştan olgunlaşmış ve belirginlik göstermiştir. Bu olgunlaşmayı etkileyen pek çok etmen bulunmaktadır. Yaman Dede'yi etkileyen şahıs ve sûfilerin kendisinden etkilenen kişilerin, müntesibi olduğu tarikatın, halifeliği, silsilesi, yetiştiği ortamın ve çevresel objelerin bilinmesi tasavvufî kişiliğinin gelişip, meydana gelmesinde önem arz etmektedir.

Yaman Dede, lise yıllarında hocası İskilipli Osman Efendi'nin derste yazdığı *Mesnevî*'nin ilk beyitlerinden duyduğu haz kendisini Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den etkilenmeye kadar götürmüştür. Lise yıllarında Mevlânâ hakkında bilgiler toplamış ve kendisine karşı bir muhiplik söz konusu olmuştur. Kastamonu'da olduğu tarihlerde bir kere bile Mevlevihane'ye gitmediği halde 1909 yılında İstanbul Dârulfünûn Hukuk Mektebi okuduğu esnada Ahmed Celâleddin Dede ve Ahmed Remzi Akyürek'in *Mesnevî* okumalarına katılmış, bu derslerden istifade etmiş ve her iki hocasından etkilenmiştir.²⁰⁷ Ahmed Remzi Akyürek'in Yaman Dede'ye "Dede" mahlasının verilmesi "çile" sonucu değil, hocasının takdiriyle olmuştur.²⁰⁸ Nuruosmaniye Camii müezzini, dinî mûsiki bestekârı, hânende Dursun Çakmak (öl. 2003) ise şiirleri ve hayatı hakkında kendisinden etkilenen isimlerdendir.²⁰⁹ Her ne kadar Mevlânâ ve Mevlevîlik²¹⁰ İslâm'ı tanımasında etkili olmuşsa da Mevlevîliğe intisap ettiğine dair bir bilgi bulunamamıştır.

Müellif, tekel müdürü Emin Efendinin (arkadaşı) teşviki ile Tokat'ta ikamet eden Nakşibendiyye-i Hâlidîyye-i Sâminîyye kolu üzerinde irşat vazifesi ile görevli Ahmet Hilmi Efendi'yi dostu Hikmet Efendi ile birlikte ziyaret etmiş, ziyaretten döndükten sonra da İslâm'a girmiştir. Ancak Tokat'ta Ahmet Hilmi Efendi'ye intisap edip etmediği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.²¹¹

Ahmet Hilmi Efendi, tekel müdürü Emin Efendi'nin mürşididir. Ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Tokat'ta ikamet etmiştir. Nakşibendiyye-i Hâlidîyye-i Sâminîyye kolu üzerinde irşat vazifesi ile meşguldür.²¹² Yaman Dede'nin buraya geliş tarihi net değildir. Ancak mektuplar analiz edildiğinde 1941 yılının sonlarında Yaman Dede'nin, Mevlânâ

²⁰⁷ İnan, *Son Asır Türk Şairleri*, 1996.

²⁰⁸ Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, "Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu", 4/155-156; Küçük, "Yaman Dede", 4; Özdamar, *Yaman Dede*, 448.

²⁰⁹ Abdurrahman Düzcü, "Dursun Çakmak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2020), Ek-1/277-278.

²¹⁰ Sadi Borak, "Yaman Dede Konuşuyor", 455-467.

²¹¹ Subaşı, *Aşkta Yanan Dede*, 244-245.

²¹² Şahin, "Yaman Dede", 311.

hakkında konuşma yapmak ve içinde yanan aşkı bir nevi anlamlandırmak için Tokat, Konya ve Kayseri'ye gezi için²¹³ gittiği bilgisi yer almaktadır.

Tokat'ta Ahmet Hilmi Efendi ile birlikte bir gece geçirilmiş ve bu görüşmede nefsin kontrole alınmasındaki zorluklar, bundan dolayı insanlığın başına gelen felaketler ve zühd hayatı ile ilgili konular konuşulmuştur.²¹⁴

Selçuk Eraydın, Yaman Dede ile Hilmi Efendi arasında bir intisabın olup olmadığı meçhul olmakla birlikte mektuplarında ve sohbetlerinde Hilmi Efendi'nin ismini hiç zikretmediğini ifade etmiştir.²¹⁵

Subaşı ise, Yaman Dede'nin bu buluşmayı sadece bir görüşme şeklinde olduğunu ifade etmektedir.²¹⁶

Yaman Dede'nin tabi olduğu bir silsile, ziyaret ettiği ve ziyaret edildiği (zikredilenler hariç) tarikat şeyhleri, icazet ve halifeliğine dair bir belgeye de ulaşamamıştır.

Her ne kadar Haşim Şahin'in *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*²¹⁷ ve Kayseri Büyük Şehir Belediyesi'nin *Kayseri Ansiklopedisi*'nde²¹⁸ Yaman Dede'nin kendisini ziyarete tarikat şeyhleri geldiği ifade edilse de:

“Yaman Dede: İstanbul'da uzun bir müddet yakın dostlarım arasında Molla Bey diye anıldım. Zaten bütün dostlarım Müslüman Türklerdi. Üsküdar'daki evimize paskalya tebrikine gelenler de ekseriyetle imamlar ve hocalar olmak üzere hep onlardı. Refikam böyle ziyaret günlerinde, misafir gelir demezdi de bugün şeyhler, hocalar gelir derdi.”²¹⁹

Bu bilgiye göre bu sözü söyleyen kişinin Yaman Dede değil hanımı olduğu, gelen kişilerin de tarikat şeyhlerinin değil cami imamlarının olduğu tespit edilmiştir.

Yaman Dede'nin tasavvufi kişiliği kadar edebî yönü de ağır basmaktadır. Edebî üslup ile meydana getirdiği şiirleri birçok kitap ve gazetede yayımlanmış, Orhan Seyfi Orhon, Alaadin Gövsa ve Naci Sadulllah gibi yazarların taltiflerine mazhar olmuştur.

²¹³ Demirci, “Yaman Dede'nin Türk Müsikiindeki Yeri”, 24, 25.

²¹⁴ Subaşı, *Aşkta Yanan Dede*, 243-245.

²¹⁵ Esmer, *Naat Bağlamında Hem-Teşne İki Şairin Cemal İştियakı: Şeyh Galib-Yaman Dede*, 39; Özdamar, *Yaman Dede*, 64; Gövsa, “Üsküdar'da Bay Diyamandi Keçeoğluna”, 4-5.

²¹⁶ Subaşı, *Aşkta Yanan Dede*, 245.

²¹⁷ Şahin, “Yaman Dede”, 311.

²¹⁸ Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, “Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu”, 4/155-156.

²¹⁹ Özdamar, *Yaman Dede*, 64.

2.2. Edebî Kişiliği

Edebiyat, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdüren ve kültürler arasında köprü kuran bir sanat dalıdır. Türk edebiyatı da bu zengin geleneği taşıyan önemli bir değerdir. Son dönem Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biri de Yaman Dede'dir.

Müellif, XX. yüzyılda yaşamış bir şair ve ediptir.²²⁰ 1942'de Notre Dame Lisesi, 1943'te Sait Michel Fransız Lisesi, Özel Yeni Kolej Lisesi, 1950'de İngiliz Kız Ortaokulu ve 1961 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde edebiyat derslerinde hocalık yapmıştır. İslâm tasavvufunun temel kavramlarını şiirlerinde kullanmış, Allah ve Peygamber'e beslediği sevgisini tasavvufî motifler aracılığıyla kaleme almıştır. Kaleme alınan şiirler edebiyat çevresinde etki uyandırmış ve pek çok çalışmalara kaynak teşkil etmiştir.²²¹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*, Yahya Kemal Beyatlı'nın *Bitmemiş Şiirler*, Abdullah Sataoğlu'nun *Kayseri Şairleri* gibi kitaplarda pek çok yazar, eserlerinde Yaman Dede'nin şiirlerine yer vermiş ve dönemin medya²²² araçlarına konu olmuştur.

Yaman Dede'nin edebî kişiliği küçük yaşlarda iken hocası Sıddık Efendi tarafından keşfedilmiştir. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden aldığı üveysi feyiz Yaman Dede'nin edebî duygusuna ve estetik anlayışına etki etmiştir.²²³ Müellif, pek çok şairin eserlerini okumuş, ediplerin şiirlerine mektuplarında yer vermiş ve kendilerinden etkilenmiştir. Seyyid Osman Sürûrî (öl. 1814), Mehmed Esrar Dede (öl. 1797), Osman Şems Efendi (öl. 1893), Diyarbakırlı Said Paşa (öl. 189), Hüsâmeddin Çelebi (öl. 683/1284), Şeyh Galip (öl. 1213/1799), Fuzûlî (öl. 963/1556), Hâkânî Şîrvânî (öl. 595/1199), Nâbî (öl. 1124/1712), Muallim Nâcî (öl. 1983), İbrâhim Hakkı Erzurûmî (öl. 1194/1780), Recâizâde Mahmud Ekrem (öl. 1914), İbnü'l Fârız (öl. 632/1235), Hâfız-i Şîrâzî (öl. 792/1390), Ömer Hayyâm (öl. 526/1132), François de Malherbe (öl. 1628), Ludwig van Beethoven (öl. 1827), Lâmekânî Hüseyin Efendi (öl. 1035/1625), Niyâzî Mısrî (öl. 1105/1694), Nefî (öl. 1044/1635), Nâhîfî (öl. 1151/1738) adlı şairler kendisinden etkilendiği²²⁴ isimlerdendir.

Müellifin edebî ve sûfiyâne nitelikte yazdığı mektuplar da edebî kişiliği hakkında ipucu vermektedir. Nitekim mektup ile iletişim, eğitim ve öğretim İslâm âlimleri tarafından da

²²⁰ Işık, "Yaman Dede", 9/3807.

²²¹ Balta, "Fuzûlî ve Yaman Dede'nin Şiirlerinde Hazreti Muhammed Övgüsü", 113-136.

²²² Gövsa, "Üsküdar' da Bay Diyamandi Keçeoğluna", 4.

²²³ Demirci, "Yaman Dede'nin Türk Müsikiindeki Yeri", 25.

²²⁴ İsmi geçen edipler Yaman Dede'nin mektuplarında ve "Edebî Eserlerde Ebediyet Damgası" adlı makalesinden alınmıştır; Özdamar, *Yaman Dede*, 440.

sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. İlim ehli ile görüş alışverişinde bulunmak, yöneticileri uyarmak, soruları cevaplamak ve rüya yorumlamak bu yöntemlerden sayılmaktadır.²²⁵ Abdülkâdir-i Geylânî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, İmâm-ı Rabbânî ve daha niceleri ‘mektupla öğretim’ usulünün pirleridir. XX. Yüzyılda ise bu geleneği Bediüzzaman Said-i Nursî (öl. 1960) ve Yaman Dede sürdürmüştür.²²⁶

Yaman Dede’nin asıl dünyası bu mektuplar ile ortaya çıkmaktadır. Hayatı bu mektuplar sayesinde öğrenilmiş, düşünce ve duyguları bu vesile ile ortaya çıkmıştır. Yaman Dede’nin yazma üslubu, yazıyı kullanım biçimi, stili ve oluşturduğu kompozisyonlar kendisinden sonraki nesiller için bir örneklem ve değer niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan mektupların önem arz ettiğini vurgulamak yerinde olacaktır. Nitekim 03.10.1945 tarihli bir yazıda Yaman Dede mektubun önemini “İlhamlar bu fakire mektup şeklinde gönderiliyor. Benim gönümle aynı dalga uzunluğunda işleyen gönüllere ve ruhlara bu ilhamlar akıp gidiyor”²²⁷ şeklinde açıklamıştır. Bu yazılar ‘mektupla öğretim’ metodunun fert bazlarını meydana çıkaran en önemli risâlelerdir. Yaman Dede’nin bu yazıları incelendiğinde mektupların hayatında çok önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

Müellifin “Edebî Eserlerde Ebediyet Damgası, Ahmet Cevdet Paşa’nın Mesnevîhanlığı ve Mevlânâ”²²⁸ adlı makaleleri de edebî kişiliğini yansıtan yapıtlardandır.

Yaman Dede’nin klasik divan şiirine uygun manzumeler yazmayı tercih etmesi, edebî kişiliği hakkında somut bilgiler vermektedir. Bu bağlamda şiir ve özellikle de naatlarını genellikle aruz vezninin “Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün” kalıbında kaleme almıştır. “*Dahîlek Yâ Rasûlallâh*” adlı eseri diğer yapıtları içerisinde en çok bestelenen ve en çok okunan şiirleri arasında olup bu vezne örnektir.²²⁹ Buna benzer farklı vezinlerde kaleme aldığı diğer şiirleri de hem besteli hem de irticâli formu ile günümüze kadar ulaşmıştır. Mustafa Demirci (d. 1969), Yaman Dede’nin şiir ve naatlarının müstakil basılması durumunda ‘Divançe’ denilen bir ebatta kütüphanelerdeki yerini alacağını ifade etmiştir.²³⁰

²²⁵ Hüseyin Şıra, “Üsküdarlı Mehmed Nasûhî Halvetî, Seyr ü Sülûk Mektupları”, *Journal of Analytic Divinity* 2/3 (Aralık 2018), 100.

²²⁶ Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Sûfî Şahsiyet*, 187.

²²⁷ Küçük, “Yaman Dede”, 15; Demirci, “Yaman Dede’nin Türk Mûsikîsindeki Yeri”, 27; Özdamar, *Yaman Dede*, 239.

²²⁸ Adı geçen makaleler dijital sitelerde bulunmamaktadır. Mustafa Özdamar’ın *Yaman Dede* adlı eserinin 431-489 sayfalarında geçmektedir.

²²⁹ Eren, “Yaman Dede, Mehmet Kadir Keçeoğlu”, 43.

²³⁰ Mustafa Güneş, Hatice Güneş, “Günümüz Dîvân Şiiri ve Türkçe Eğitiminde Öncü Bir İsim: Hasan Kavruk”, *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 3/22 (2024), 172-173.

Yaman Dede'nin edebî kişiliği dönemin medya araçlarına da konu olmuş ve pek çok takdire layık görülmüştür.

İbrahim Alaaddin Gövsa 03.09.1940 tarihli *Yedigün Gazetesinde* Yaman Dede'nin şiirlerine karşı hissettiği hayranlığı dile getirmiş “divan edebiyatının hele Yaman Dedelerine ait tetkiklerinizin öteden beri hayranıyız, Bir avukatın divan edebiyatını, hele ki Yaman Dedelerini bu derece bilgi ile tetkik etmiş olması şaşılacak bir şeydir. Fakat Rum vatandaşlarından bir zatın Mevlevî'ye ve Mevlânâ'ya bu kadar candan bağlı bulunması bize hayretler veriyor”²³¹ şeklindeki açıklamalarıyla edebî kişiliğini vurgulamıştır.

Müellifin 15.02.1942 tarihli *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinde çıkan bir haberin nüshasında yer alan iki manzumedeki değişikliği fark edip düzenlemesi²³² de edebî kişiliğinin olgunluğuna işarettir. Ayrıca aynı manşette yer alan “Kayserili Yaman Dede Keçeoğlu, edebiyat âlemimizce tanınmış bir simadır”²³³ ifadeleri kendisinin edebî kişiliğini vurgular niteliktedir.

Abdullah Sataoğlu, Yaman Dede'nin divan edebiyatına ait tetkiklerinin olduğunu ifade etmiş, şiirlerinde aruz vezninin kullandığını ve telif ettiği eserlerinde ‘Yaman Dede’ mahlasını kullandığını ifade etmiştir.²³⁴

Naci Sadullah, 27.05.1939 tarihli *Tan Gazetesinde* daha önce adı hiç duyulmayan ‘Esrar Dede’ hakkında avukat Yaman Dede’den yeni bilgiler öğrenmiş ve hayranlığını dile getirmiştir:

“Bir avukat radyoda edebî bir konferans vermiş biçare edebiyat müdâfaya muhtaç bir hale geldiği için avukat eline düşmüş olacak. Esrar Dede'nin Ahmet Adında bir zatın oğlu olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Bu edebiyat tarihi bakımından kıymetli bir keşiftir.”²³⁵

Naci Sadullah, bu ifadeleri ile o dönemde birçok edebiyatçının bulunmasına karşın bul bilgiyi yalnızca Yaman Dede'nin bilmesine şaşıarak edebî kişiliğine dikkat çekmiştir.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal ise Naci Sadullahın bu görüşü destekler nitelikte eserinde “Yaman Dede'nin 23 Mayıs 1939'da Ankara Radyosunda verdiği konferansı dinleyenler, mevlevîliği incizabıyla beraber tedkikatı edebiyede ki iktidarında tasdik etmişlerdir”²³⁶ ifadelerini kullanarak Yaman Dede'nin edebî özelliğine işaret etmiştir.

²³¹ Gövsa, "Üsküdar' da Bay Diyamandi Keçeoğluna", 4.

²³² *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Yaman Dede İhtida Etti", 3; Özdamar, *Yaman Dede*, 252.

²³³ *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, "Yaman Dede İhtida Etti", 3.

²³⁴ Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 114.

²³⁵ Naci Sadullah, “Esrar Dede”, *Tan Gazetesi* (27. 05. 1939), 6.

²³⁶ İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, 1996.

Yaman Dede'nin şiir ve şaire karşı bakış açısı ve açıklamaları da edebî kişiliği hakkında ipucu veren diğer etkenlerdendir. Bu konu daha açık bir biçimde detaylandırılacaktır.

2.3. Şiir ve Şaire Bakış Açısı

Müellifin şiir ve şaire karşı bakış açısı incelenmeden doğrudan şiirlerine bakıp yorum yapmak büyük bir eksikliği beraberinde getirecektir. Nitekim tezimizin asıl konusunu teşkil eden bu bölümde mezkûr bilgilerin verilmesi yazdığı şiirlerin yorumlanması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple bu kısımda Yaman Dede'nin manzum türü eserler ile ilk karşılaşması, şiir/şair hakkındaki düşünceleri, şiire karşı ilgisi, edebî kişiliği ve şiirlerindeki tasavvufî kavramları kullanma yönü incelenecektir.

Yaman Dede, Kastamonu Lisesinde okuduğu yıllarda (14-15 yaş) şiire ilgi göstermiş ve bu kabiliyet çevresindeki kişilerce de fark edilmiştir. Bunun ilk örneği hocası ile yaşadığı bir hadise üzerine gerçekleşmiştir. Edebiyat hocası Sıddık Efendi, Yaman Dede'deki bu ilgi ve alakayı fark edince kendisi ile yakından ilgilenerek özel bir bağ kurmuştur. Bundan dolayı tahtaya:

*Müsteidd-i feyz-i Allâm zerrede ekvân görür;
Hubb-i fillâh nazrasıyla herkesi canân görür.*

beyitlerini yazıp kalan kısmını tamamlamasını istemiştir. Müellif, bunun üzerine aşağıdaki beyitleri yazıp hocasına teslim etmiştir:

*Atf-ı enzar eyleyince âsumana, kevkebe,
Beht ü hayret bâdesinden âlemi sekrân görür.
Seyreder zâhirde gerçi kainâtı her bakan;
Hep bu ulviyyâtı ammâ bence çeşm-i can görür.*

Yaman Dede, meydana getirdiği bu gazeli hocasına takdim etmekle mutlu olmuş ve büyük bir saadet kazandığını hissetmiştir. Gazeli okuyan hocası da çok beğenmiş ve övgü içeren bir beyti Yaman Dede için söylemiştir:

*Aferin yavrum güzel, hem de pek güzel,
Manevi sûrî füyuzun berter etsin Lemyezel.²³⁷*

²³⁷ Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 6; 26; Küçük, "Yaman Dede", 4;

Yazara göre şiir, göklerden düşen yıldırımlara benzer. Yıldırımlar, bazen sert düşer düştüğü yeri yakar, yıkar. Bazen de damla damla halinde gelir ve tatlı tatlı yakar ama yıkmaz. Yaman Dede'ye göre asıl şiir budur.²³⁸

Şair ise, göklerden gelen bu damlaları yere nakleden, zemine ulaştıran kişidir. Ruhun feryadını kelimelere tevdi eder. Kelimeler mini kalıplardan oluşur. Kelime kadehtir, fikirler ve hisler ise coşkun denizlerdir. Şair, çoğu zaman kendisine nereden ilham geldiğini bilemez. Yaman Dede'ye göre şair, bir şeyler görür, işitir, bize söyler ama aslında hiçbir şeyin farkında değildir:

“Şairin gönlü asırların kaynaştığı, kainatın alev halinde eriyip aktığı bir alemdir. O alemden kulaklarımıza müphem uğultular gelir. Bunların dili, şuurlarımızdan gizli olarak ruhumuza bir şeyler fısıldar. Şair bir neydir. Görünmeyen dudakların üflediği bir ney. Bu neyden dökülen eninler, ebediyetin sonsuz ufuklarında uçar. Şiir damlaları zaman ile içinizde hüznün ve kederden eser bırakmayacaktı. Neşe'nin kendisi olacaksınız inşallah...”²³⁹

Müellifin yazdığı şiirlerin her biri ayrı bir ruh halinin yansıması ve yaşadığı hadiseler neticesinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Her birinin ayrı bir öyküsü ayrı bir macerası vardır. Ancak Yaman Dede'nin bu değerlendirmeleri daha çok Mevlânâ'dan etkilendiğini göstermektedir. İster nesir ister şiir olsun aralarında hiçbir fark gözetmeksizin Mevlânâ'nın yaptığı gibi²⁴⁰ konuşmalarının kaynağının Allah olduğu görüşündedir.

Yaman Dede'nin şairliği ve sanatsal yönü, dönemin çeşitli medya araçlarına da konu olmuş, birden fazla övgüye layık görülmüştür. Müellif, yazdığı bir mektupta kendisine gelen bu varidatın ve ilhamın nereden, nasıl ve ne şekilde geldiğini de açıklamıştır. Özeti “ızdırıp ve saadet” olan bu eserlerin kaynağını ise Allah'a döndürmüştür. Nitekim Gövsa'nın iltifatlarına karşı Yaman Dede'ni “O büyük iltifatlarınız O büyük sultana râcidir”²⁴¹ demesi bunun bir göstergesidir.

Orhan Seyfî Orhon, 20 Kasım 1943 yılında *Çınar Altı* Mecmuasında Yaman Dede'yi tanımlarken şahs-ı manevisini “Mutasavvıf, mesnevîhan, na'tleriyle, ilâhileriyle, muhammesleriyle, gazelleriyle mükemmel bir divan şairi olan Mehmed Kadir Keçeoğlu, dini bir vecd halinde gönlünde taşıyan nadir Müslümanlardandır”²⁴² sözleri ile ifade etmiştir.

²³⁸ Demirci, “Yaman Dede'nin Türk Müsikiindeki Yeri”, 26.

²³⁹ Özdamar, *Yaman Dede*, 69.

²⁴⁰ Demirci, “Yaman Dede'nin Türk Müsikiindeki Yeri”, 26.

²⁴¹ Gövsa, “Üsküdar' da Bay Diyamandi Keçeoğluna”, 5.

²⁴² Orhon, “Mehmet Kadir Keçeoğlu Bay Diyamandi”, 9-13.

03.09.1940 tarihli *Yedigün* Mecmuasında İbrahim Alaaddin Gövsa, Yaman Dede'yi uzun zamandan beri takip ettiğini ve hayranı olduğunu dile getirmiş ve “Ney hakkındaki şiirinizin son parçası samimi coşkunlukla bütün eski Yaman Dedeleri vecde getirebilecek bir parçadır. Eserlerin tamamını zevk ile neşir edeceğiz”²⁴³ cümleleri ile taltiflerini sunmuştur.

Son devir Osmanlı devlet adamları, şairleri, Musikişinasları ve hattatları üzerine biyografileri ve tarih bilgisiyle tanınmış alim İbnülemin Mahmut Kemal *Son Asır Türk Şairleri* isimli eserinin ‘Y’ harfinde ‘Yemandi-Yaman Dede’²⁴⁴ mahlası ile Yaman Dedee yer vererek önemine dikkat çekmiştir.

06. 07. 1939 tarihli *Vakit Gazetesinde* Hakkı Süha Gezgin, Yaman Dede’nin sanatsal yönünü överek kendisine karşı yapılan tarizlerin haksız olduğuna işaret etmiştir:

“Güzel şiir okumak başlı başına bir hünerdir. Herkesten istenemez. Varlığı kıymet fakat yokluğu noksan sayılmayan bir şeyden ötürü üşümeye ne hacet vardı bilmem. Hele ortada böyle zengin başarılarla süslenmiş bir netice varken tariz daha çok göze batmaz, daha haksız görünmez mi? Ben, Yaman dededen konferansını mecmualarından birinde neşretmesini isteyeceğim. Bu kadar etraflı bir tetkikin radyo antenlerinde şimşek gibi yanıp sönmeye doğru değildir!”²⁴⁵

Hulusi Eren, son dönem Türk şiirinde divan edebiyatı geleneğini sürdüren şairler arasında yer alan avukat Yaman Dede’nin daha çok Mevlânâ ve *Mesnevî* etkisinde kaleme aldığı şiirlerinde aruz vezni başarıyla kullandığını, Mevlevî çevrelerin yanında Yahya Kemal Beyatlı, İbnülemin Mahmut Kemal İnal ve Orhan Seyfi Orhon gibi isimler tarafından takdir edildiğini belirtmiştir.²⁴⁶

Tüm bu ifadelere ek olarak Yaman Dede’nin şiirleri de alanında uzman ve ünlü bestekârların çalışma ürünü haline gelmiştir. Yapılan araştırmalar²⁴⁷ neticesinde Yaman Dede’nin şiirlerine dair yirmi üç bestenin yazılı kaynaklarına ulaşılabilmektedir. Bunların on ikisi *Gönül Hun Oldu Şevkinden* eserinin farklı makamlarda bestelenmesi şeklinde, diğer on birinin ise çoğu son döneme ait şarkı ve ilahi tarzı formlarda karşımıza çıkmaktadır.

Abdulkadir Keçeoğlu’nun Şiirlerine Yapılan Besteler Tablosu:

²⁴³ Gövsa, “Üsküdar’ da Bay Diyamandi Keçeoğluna”, 6.

²⁴⁴ İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1995-1996.

²⁴⁵ Gezgin, “Alkışa Lâyık Bir Emek”, 6.

²⁴⁶ Mustafa Güneş, Hatice Güneş, “Günümüz Divan Şiiri ve Türkçe Eğitiminde Öncü Bir İsim: Hasan Kavruk”, 172-173; Eren, “Yaman Dede, Mehmet Kadir Keçeoğlu”, 43-44.

²⁴⁷ Mustafa Güneş, Hatice Güneş, “Günümüz Divan Şiiri ve Türkçe Eğitiminde Öncü Bir İsim: Hasan Kavruk”, 172-173; Demirci, “Yaman Dede’nin Türk Mûsikîsindeki Yeri”, 32.

No	Güftenin ilk satırı	Makam	“Usûl	Bestekâr
1	Gönül hûn oldu şevkinden	Rast	Düyek	Ali Kemal Belviranlı
2	Gönül hûn oldu şevkinden	Hüzzâm	Düyek	Dursun Çakmak
3	Gönül hûn oldu şevkinden	Hüseynî	Düyek	Remzi Oktar
4	Gönül hûn oldu şevkinden	Ferahnâk	Düyek	Cinuçen Tanrıkorur
5	Gönül hûn oldu şevkinden	Sabâ	Düyek	Zeki Altun
6	Yak sinemi âteşlere	Hicaz	Düyek	Zeki Altun
7	Gönül hûn oldu şevkinden	Hicaz	Fahte	Doğan Ergin
8	Gönül hûn oldu şevkinden	Bayâtî	Sofyan	M. Emin Altıntop
9	Gönül hûn oldu şevkinden	Ferahnâk	Curcuna- Düyek	Needet Varol
10	Gönül hûn oldu şevkinden	Ferahnâk	Düyek	H.H. Mustafa (Cihangir İmamı)
11	Gönül hûn oldu şevkinden	Tahir	Düyek	Celal Abacı
12	Her zaman bir vâmık ü azra olur âlem bu ya	Muhayyer Şarkı	Ağıraksak	Serhat başar
13	Hamdû lillâh verdiler	Nikriz	Düyek	Mehmet Kemiksiz
14	Hâl-i sekrim zâil olmaz	Hüzzâm	Düyek	Mehmet Kemiksiz
15	Geldim sana kan ağlayarak	Hicaz	Sofyan	Mehmet Kemiksiz
16	İçi boş benzi sararmış	Rast-Bestenigâr	Nim-Sofyan	Mehmet Kemiksiz
17	Gönül hûn oldu şevkinden	Hüzzâm	Düyek	Mehmet Kemiksiz
18	Yücelerden yağıyor gönlüme	Karcıgar	Sofyan	Mehmet Kemiksiz
19	Yak sinemi âteşlere	Hicaz	Sofyan	Mustafa Demirci
20	Hâl-i sekrim zâil olmaz	Hicaz	Düyek	Mustafa Demirci

21	İçi boş benzi sararmış	Hicaz	Sofyan	Mustafa Demirci
22	Yak sinemi âteşlere	Kürdî	Sofyan	Sedat Anar
23	Gönül hûn oldu şevkinden	Hicaz-Zirgüle	Düyek	Asım Akkuş

Müellif, şiir dilini estetik bir şekilde kullanılmak sureti ile edebî kişiliğini ifade ederken, tasavvufu iç dünyasının derinliklerine inmeyi hedefleyen bir yolculuk şeklinde görmektedir. Bu bağlamda tasavvufi düşünceleri yansıtan şiirler yazmış, aynı zamanda şiirlerinde birçok tasavvufî kavramı kullanmıştır.

2.4. Mektup ve Şiirlerindeki Tasavvufî Kavramlar

Yazar, pek çok şiir kaleme alarak birbirinden güzel formda mısraları meydana getirmiş ve divan geleneğine uygun manzumeler yazmayı tercih etmiştir. Şiirlerinde tasavvuf ilmi ile müşterek kullanılan kavramları kullanmayı da ihmal etmemiştir. Şu ana kadar aktarılan veriler ve istatistiksel bilgiler Yaman Dede’ye dair doğrudan bilgi vermemektedir. Hayatını incelediğimiz ilk bölümde olduğu gibi aşağıdaki gelecek kısımda da şiirlerinde kullandığı rumuzlardan, sembollerden, yazdığı mektuplardan ve hatıratlardan hareketle tasavvufî öğeler ve tasavvufa bakış açısı incelenecektir. İslâm’a girmesine vesile olan Mevlânâ, Peygamber ve Allah aşkı, bu şiirleri yazmaya kendisini yöneltmiştir. Bu sebeple ‘Aşk’ kavramına öncelik verilmiştir.

2.4.1. Aşk

Sözlükte “şiddetli ve aşırı sevgi”²⁴⁸ anlamına gelir. İstilahta ise “muhabbet, kalplerin ilâhî olana meyledip masivâdan yüz çevirmesi, her eşyada Hakk’ın esmasını görüp lezzet/tat alması ya da Allah’ın samimi müminleri diğer yaratılanlara tercih edip onlara ebedi bir merhamet göstermesi”²⁴⁹ şeklinde tarif edilmiştir. Kur’an-ı Kerîm ve sahih hadislerde bu kelime yer almamakla birlikte daha çok “muhabbet, hub, meveddet”²⁵⁰ kelimeleri ile eş anlamda kullanılmıştır.

²⁴⁸ İbn Manzûr Ebû’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1979), 2458; Mütercim Asım Efendi, *Kâmus’ul Muhit Tercemesi* (İstanbul: y.y. 1333), 3/23.

²⁴⁹ Abdurrazzak el-Kâşânî, *İstılâhâtü’s sūfiyye*, thk. Abdulâl Şâhin (Kahire: Dârü’l-Menâr, 1992), 307; Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021), 101.

²⁵⁰ Mahmut Esad Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 174; Bakara, 2/256; Nisa, 4/42; Hicr, 15/2; Ahzab, 33/20; Meâric, 70/11;

Aşk kelimesi ilk defa II. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Hasan-ı Basrî (öl. 110/728) Allah'ın, “kulum bana, ben de ona âşık olurum”²⁵¹ ifadesi Abdülvâhid b. Zeyd'in (öl. 177/793) peygamberlerden birinin “Allah bana ben de Allah'a âşık oldum”²⁵² sözünü kullanmıştır. Ancak İslâm âlimleri aşk kelimesinin yerine ‘hub ve muhabbet’ kavramlarını kullanmayı tavsiye edip bunlardan Bâyezîd-i Bistâmî (öl. 234/848), Râbia el-Adeviyye (öl. 185/801), Hallâc-ı Mansûr (öl. 310/922), Cüneyd-i Bağdâdî aşk, âşık ve maşuk yerine hub, muhabbet, habîb, mahbûb kelimelerini kullanmayı tercih etmişlerdir.²⁵³

Tasavvuf klasikleri yazarları ve muteahhirûn dönemi sûfileride Ebû Tâlib el-Mekkî (öl. 386/996), Hakîm et-Tirmizî (öl. 320/932), Hâris el-Muhâsibî (öl. 243/857), Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî (öl. 380/990), Ebû Nuaym (öl. 430/1038), Hâce Abdullah el-Herevî (öl. 481/1089), Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (öl. 412/1021), Ebû Nasr es-Serrâc, Abdülkerîm el-Kuşeyrî (öl. 465/1072), Hücvîrî (öl. 465/1072), Gazzâlî eserlerinde ‘aşk’ kelimesinden çok ‘hub ve muhabbet’ terimlerini kullanmıştır.²⁵⁴ Kuşeyrî ise bunun sebebini şöyle açıklamıştır:

“Aşk, aşırı sevgi yani sevgide ölçüyü aşma anlamına gelir. Allah için böyle bir aşırılık düşünölemeyeceğinden O'nun kuluna olan sevgisine aşk denemez. Öte yandan kulun Allah'a duyduğu sevgi ne kadar güçlü olursa olsun yine de O'nu yeterince ve lâıık olduğu ölçüde sevmeyeceğinden kulun Allah sevgisi de aşk diye adlandırılmaz.”²⁵⁵

Kuşeyrî, her ne kadar aşkı bu şekilde açıklasa da *Risâle*'sinde “aşıklar söyledikleri sözlerden dolayı kınanmazlar”²⁵⁶ ifadesi ile sonlandırır. “İman edenler Allah'ı daha şiddetle severler”²⁵⁷ “De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım-akrabanız, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından endişe ettiğiniz ticaretiniz ve hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevimli ise, artık Allah buyruğunu (kıyameti) gerçekleştirinceye kadar bekleyin. Allah günaha saplanmış kimseleri hidayete erdirmez.”²⁵⁸ “Ben sana herkesten daha sevimli olmadıkça iman etmiş olamazsın”²⁵⁹ ayetleri delil olarak kullanılmıştır.

²⁵¹ Buhari, “Tevhid”, 50

²⁵² Rûzbihân-ı Baklî, *Şerh-i Şaṭhiyyât*, nşr. H. Corbin (Tahran: y.y. 1981), 65.

²⁵³ Tâhâ Abdülbâkî Sürûr, *Râbi'atü'l- 'Adeviyye ve'l-hayâtü'r-rûhiyye fi'l-İslâm* (Kahire: y.y. 1957), 145.

²⁵⁴ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, 4 Cilt. (Kahire: y.y. 1332), 2/279, 280.

²⁵⁵ Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Mahmûd b. Şerîf (Kahire, y.y. 1972), 615.

²⁵⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 625.

²⁵⁷ el-Bakara 2/165.

²⁵⁸ et-Tevbe 9/24.

²⁵⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “İmân”, 8-9

Yaman Dede ve Kuşeyrî'nin görüşlerinin aynı doğrultuda olduğunu ifade etmek mümkündür:

“Bir zümreye göre aşk sevgilisinden ayrı düşenin bir niteliğidir. Kul da Allah'tan ayrı kaldığına göre onun Allah sevgisine aşk demek câizdir. Buna karşılık Allah hiçbir şeyden ayrı ve uzak bulunmadığına göre onun sevgisi aşk kelimesiyle ifade edilemez. Başka bir görüşe göre aşk sınırı aşma demek olduğu, Allah da sınırsız varlık olduğu için O'na duyulan sevgi hiçbir şekilde aşırı olamaz.”²⁶⁰

Bu açıklama, Allah'a duyulan sevgi ve aşkın boyutunun ne kadar çok olursa olsun, aşırılık şeklinde görülemeyeceğini ve ‘yana yakıla şeklinde’ son gayeye ulaşılabilceğini göstermektedir. Yaman Dede'nin Mevlânâ ve *Mesnevî* aşkının sebebi ise bu motiflerin kendisine Allah'ı, Peygamberi ve İslâm'ı tanıtip sevdirmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim “Ben İslâm'ı Mevlânâ ve *Mesnevî*'de tanıdım, sevdim. Hiç insan kendisini hidayete götüren büyüğü sevmez mi? Ben hayatımı borçluyum, hidayetimi borçluyum ona”²⁶¹ şeklindeki ifadesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

Yaman Dede'nin Hz. Muhammed'e karşı aşkı da dillere destan olmuş, hatta yirmi üçten fazla bestelenen *Gönül Hûn Oldu Şevkinden* adlı manzumesi bu alanda şöhret bulmuştur. Günümüzde de Yaman Dede'nin Peygamber aşkı güncelliğini korumaktadır. Hz. Peygamberin doğumunun yıl dönümünü ve herkesi tevhit bayrağı altında toplayan sevgisini idrak etmek gayesiyle her yıl verilmekte olan “İslâm'a Hizmet Ödülleri”; 30 Eylül 2023 tarihinde yurt dışından Shafiq Morton'a verilirken Türkiye'de ise Yaman Dede'ye verilmiştir. Yaman Dede'nin aşağıda yazılı şiiri de Hz. Peygambere ithafen yazılmıştır:

*Aşkınla yanan ateş-i nîran ile yanmaz
Düzeh çekmez aşık-ı serşârı Muhammed!
Ümmetleri hüsrân u mezzellette bırakma
En sonra da bu Kâdir-i naçârı, Muhammed!²⁶²
Bende sende yitirdim tenimi, cânımı Ey Şâh!
Buldum yine her zerrem içinde Seni billâh.
Şellale-i esrârını dök ruhuma her gâh.
Ağlat beni, inlet beni tâ haşre kadar yak.²⁶³*

Müellif, hocası Remzi Akyürek için de bir şiir yazmış ve bu şiirde ona karşı sevgisini, aşkını belirtmiştir. Müslüman olmamasına karşın daima Mevlevihane'ye hocasını ziyarete

²⁶⁰ Ebü'l-Hasen Âlî b. Osmân b. Ebî Âlî el-Cüllâbî el-Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, nşr. V. Jokovsky (Leningrad: y.y. 1926), 401.

²⁶¹ Özdamar, *Yaman Dede*, 141.

²⁶² Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 114.

²⁶³ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 356.

gitmesi, uzakta olsalar bile durumunu hocasına mektup aracılığı ile bildirmesi gibi hadiseler hocasına verdiği değeri göstermektedir. Yaman Dede'den Remzi Akyürek'e yazılan dörtlük bunun bir nüvesidir:

*Bin dert ile nâlan ise de ruh-i melûlüm
Dönmez yine şevkinle kanar kalbim ilâhi
Mecnûn-i perişanını sen düzehe atsan
Sönmez yine aşkınlayanar kalbim ilâhi!*²⁶⁴

Yaman Dede'ye göre gerçek aşk, Allah'tır. O'nda kaybolmak ve tüm benliğinle O'na yönelmektir.²⁶⁵ Yaman Dede *Mesnevî*'nin onuncu beytini şerh ederken aşkı "O, bir aşktır, çüş etti, O, bir aşktır sevdi ve yarattı. O, bir maşuktur. Yegâne maşuktur. Bütün varlıklar O'nu sevdi. O'nun aşkıyla yanıyor. Yıldızlar, yıldırımlar, rüzgarlar O'nun aşkı ile yanıyor"²⁶⁶ şeklinde tanımlamaktadır.

*Yaşlar akarak belki uçar zerresi aşkın
Ateşle yaşar, yaşla değil, yaresi aşkın
Yanmaktır, efendim, biricik çaresi aşkın
Ağlatma da yak, hâl-i perişanıma bakma.*²⁶⁷

Müellife göre aşkın tecellisi ibadettir. İbadet eden insan, kuş, servi ve çiçekler Allah'a aşkın göstergesini bu şekilde izhar ederler. Allah aşkı insanda arttıkça bütün tecelliler, acısıyla tatlısıyla insana hoş gelmeye başlar. Dolayısıyla Yaman Dede, aşkın da bir mertebesi olduğunu vurgulamış, en üst mertebesinin ise Allah'a ait olacağını ifade etmiş ve gerçek aşkın gönlünün, kendisini heyecanlandıracak bir haz ile dolu olması gerektiğine inanmıştır.

2.4.2. Çile

'Kırk' anlamına gelen 'çihl' kelimesinden türemiştir. Sözlükte "sıkıntı, zahmet, güçlük"²⁶⁸ anlamında kullanılırken, ıstılahta nefsin isteklerine karşı gönlün direnmesidir. Nefsin isteklerini kırıp, yerine getirmeyip, nefsi, gönlün emrine amade kılmanın, bu şekilde nefsi terbiye ve tezkiye etmenin adıdır.²⁶⁹ Çileden gaye ise dinin selâmeti, ihlaslı amel ve

²⁶⁴ Özdamar, *Yaman Dede*, 104.

²⁶⁵ Artıran, *Şefik Can Hatıralar*, 421-422; Yazgıç "Yaman Dede'den mektuplar" 181.

²⁶⁶ Muhsin İlyas Subaşı, *İki Mevlevî: Remzi Dede, Yaman Dede* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005), 92; Bozdoğan, *Yaman Dede's Middle Path between Christianity and Islam*, 5, 7, 11.

²⁶⁷ Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 115.

²⁶⁸ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Otto Yayınevi, 2014), 34; *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* (Ankara, TDK, 1932), çile md.

²⁶⁹ Ali Ekber Dihhudâ, *Lugatnâme* (Tahran: y.y. 1967), 10/286.

nefsin denetim altında tutulmasıdır.²⁷⁰ Çile kavramı, I. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlık kazanmaya başlamış, farklı şekillerde ortaya çıkmıştır; Soğuk su içmekten kaçınmak, aç durmak, savm-ı visâl, savm-ı ebed orucu tutmak, bekâr yaşamak, hayvansal gıdalarla beslenmemek, çöllerde dolaşmak, mecburiyet dışında konuşmamak, sabahlara kadar namaz kılmak, çok az uyumak gibi uygulamalar sayılabilir. İlk dönem zahitlerinden Âmir b. Abdullah (öl. 55/675) inzivaya çekilmiş, et yememiş ve bekâr yaşamıştır.²⁷¹ Rebî' b. Huseym (öl. 65/685) devamlı sükût halinde bulunmuş, evinde hazırladığı mezara girmiş ve burada sabahlamıştır.²⁷²

İlk dönem sûfîlerinden Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (öl. 283/896), çilecilik ve riyazeti esas almış, nefsin arzularını kırmayı temel ilke kabul etmiş ve her dini amelin nefse azar olduğunu öne sürmüştür.²⁷³ Çilede nefsin istekleri kesin bir biçimde reddedilmiş ve abdâl mertebesine ulaşmak için az yeme (cû', killet-i taâm), az konuşma (samt, killet-i kelâm), az uyuma (seher, killet-i menâm), inzivâ (uzlet) esas alınmıştır.²⁷⁴

Bu kavram, çeşitli tasavvufî zümrelerde farklı şekillerde ve zamanlarda uygulanmıştır. Genel anlamda biri süresiz ve düzensiz diğeri süreli ve düzenlidir. İlkinin çok şekillerde uygulaması mevcutken bunun uygulama şeklini sistematik manada ilk olarak Şehâbeddin Sühreverdî (öl. 632/1234) belirlemiştir.²⁷⁵ İkincinin ise (süreli ve düzenli) Mevlevîlerde bin bir, diğer zümrelerde kırk gün yapıldığı ifade edilir. Bu süre içerisinde yukarıda zikrettiğimiz ritüeller gerçekleştirilerek dünyevî meşgale ve toplumdan soyutlanma gerçekleştirilir. Tarikatların oluşum devresi sonrasında çileye verilen önem daha da artmış aşırı çile uygulamaları cerh edilmiştir. Mevlevîlikte derviş ya da dede ismi ile anılmak için (bin bir gün) çile çıkartmak şarttır. Çile çıkartmayan her müntesibe ise 'can' adı verilmiştir. Çilesini tamamlayan kişi meydancı tarafından bir hücreye yerleştirilir ve üç gün süresince bu hücrede kalır. Üç günün sonunda son imtihan çilesine (on sekiz gün) girer ve 'Can' bu çilenin sonunda 'Derviş' ve 'Dede unvanını alır.'²⁷⁶

²⁷⁰ Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif* (Kahire: y.y. 1939), 2/311.

²⁷¹ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ* (Kahire: y.y. 1979), 2/98.

²⁷² İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 2/105.

²⁷³ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 625.

²⁷⁴ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-Kulûb* (Kahire: y.y. 1961), 1/195; Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 345.

²⁷⁵ Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, 296-353.

²⁷⁶ Selçuk Eraydın, "Çile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1993), 8/316.

Yaman Dede'ye 'Dede' unvanı verilmiştir ancak bu bin bir günü tamamlaması sonucu değildir. Her ne kadar da Mevlevî şeyhi Celâleddin Dede ve Remzi Dede'den ders almış olsa da çile çıkarttığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Yaman Dede, her ne kadar intisap halini sır gibi saklamaya çalışsa da Mevlânâ'ya, *Mesnevî*'ye ve Konya'ya duyduğu özlem, aşk ve muhabbet, onun kırk iki yıllık çilesi olmuş bu aşk ile yanmış ve yok olmuştur. Yaman Dede'nin asıl çile hayatı 02.15.1942 tarihinde başlamıştır. İsmi değişmesi ile birlikte dini, ailesi çevresi de değişen Yaman Dede, bağlı bulunduğu kiliseden, özellikle de ailesinden çok büyük tepkilerle karşılaşmış ve eski hayatından tamamen uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla isminin değişmesi ile aile hayatı da değişmiştir:

*Günler geçer ızdırap içinde
Ten mahvolur ah u zar içinde
Mes'ud görünen azâb içinde
Rahat nerede, mezar içinde.*

Allah aşkı arttıkça bütün tecelliler acısı daha tatlısıyla can'a hoş gelmeye başlar. Şu hakikate tamamen iman etmiş bulunuyorum: Çileler ve belalar ağırlıkları ve devamları nispetinde büyük mükafatların müjdesidir. El verir ki seve seve sineye çekelim.²⁷⁷

*Bir çile devresi başladı.
Şikayet değil, hikâyet.²⁷⁸*

İfadesi ile çilesinin başladığını dile getirmiştir. Hüzün terennüm eden şu şiirini ve çile hakkındaki duruşunu gösteren mektubu yaşadığı bu merhaleyi daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır. Yaman Dede, 1942 yılından sonra ağır bir çile hayatına girmiş ve bunu da şiirlerinde ifade etmiştir. Bu merhalenin en üst mertebesinin elli beş yaşları olduğunu beyan etmiş, bunu da sevdiklerinden ayrılmak/hakir görülmek şeklinde yorumlamıştır. Kendisine 'Dede' unvanının verilmesi çile sonucu değil hocasının takdiri ile olmuştur. Hayatında bilinen bir çile çıkartma dönemi yaşamamış, ilk eşinden ayrıldıktan sonra çile döneminin başladığını mektup ve şiirlerinde dile getirmiştir.

Tüm bu ifadelerden, Yaman Dede'nin mektup ve şiirlerindeki çile kavramını sözlük anlamı ile kullandığı, ıstılahî yoruma yer vermediği anlaşılmaktadır.

²⁷⁷ Özdamar, *Yaman Dede*, 85.

²⁷⁸ Balta, "Fuzûlî ve Yaman Dede'nin Şiirlerinde Hazreti Muhammed Övgüsü", 115; Küçük, "Yaman Dede", 10, 12;

2.4.3. Zühhd

Sözlükte “bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek”²⁷⁹ gibi anlamlara gelir. İstilahta ise eşyaya, maddeye ve dünya hayatına karşı tavır almak²⁸⁰ anlamlarında kullanılmıştır. Zühhd kavramı, Kur’an-ı Kerîm’de bir yerde geçmekle birlikte²⁸¹ Hz. Peygamberin “*Dünyaya karşı zahid ol ki Allah tarafından sevilesin. İnsanların ellerindekilere karşı zahid ol ki, onlar tarafından sevilesin*”²⁸² gibi pek çok hadiste²⁸³ geçmektedir.

Tasavvuf düşünce geleneğinde zühhd ile ilgili yazılmış birçok eser bulunmaktadır. Zeynu’l-Abidin b. Ali b. Hüseyin’in (öl. 122/740) *es-Sahife fi’z-Zühhd* eseri bu alanda yazılan en eski eserlerden kabul edilmektedir.²⁸⁴ Tasavvuf klasikleri yazarlarından Serrâc zühhdü, tevekkül sahibi kişilerin ilk basamağının zühhd olması gerektiğini ifade etmiş, zühhdü sağlam olmayanların son nefeslerinin de doğru orantılı olacağını ifade etmiştir.

Serrâc’a göre haram şeyleri terk etmek kulluk vecibelerinden sayılırken, helâllere karşı takınılan durumun zühhd olacağını ifade etmiştir.²⁸⁵ Ebû Talip el-Mekkî’ye (öl. 386/996) göre sabırla birlikte fakirlik, zühhd makamına ulaşmanın temel sebebidir.²⁸⁶ Kelâbazi’ye (öl. 380/990) göre ise manevi tekâmülün ilk şartı zühhd’dür.²⁸⁷ Bu bağlamda zühhdün “terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk” şeklinde özetlenebileceğini, Hz. Peygamber’in yaptığı gibi az yemek, az konuşmak, az uyumak gibi hasletlerin bu hususta örnek teşkil edeceğini ifade edebiliriz.

Yaman Dede, zühhd hakkında fikirlerini beyan ederken sözlük ve istilah anlamlarına yüklenen anlamları kullanmak yerine daha fazla çalışıp, madden ve manen ümmete yararlı olunması gerektiği görüşündedir. Yaman Dede, zühhdün Hristiyan ve Yahudilerde de olduğunu ancak putperest unsurlar taşıdıklarını ifade etmiştir. Nur, bilgi ve aşkın onların tasavvuf geleneğine girmediğini bundan dolayı da Hristiyanlıkta görünürde mistisizmin olduğunu, realitede tasavvufun olmadığını söylemiştir. Genel anlamıyla “dünyaya karşı

²⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arâb*, 3/97; Cürcânî, *et-Ta’rîfât*, 184; Mahmud Esad Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 212-213;

²⁸⁰ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 77; Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 240.

²⁸¹ Yûsuf, 2/20.

²⁸² İbn Mace, “Zühhd”, 1/10.

²⁸³ Buhârî, “Rikak”, 3; Tirmizî, “Zühhd”, 25.

²⁸⁴ Semih Ceyhan, “Zühhd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2013) 44/530-533.

²⁸⁵ Serrâc, *el-Lüma’*, 72.

²⁸⁶ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü’l-Kulûb*, 2 Cilt (Kahire: y.y. 1961), 2/364.

²⁸⁷ Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî, *Kitâbü’t-Ta’arruf li-mezhebi ehli’t-tasavvuf*, nşr. Abdülhalîm Mahmûd - Tâhâ Abdülbâkî Sürûr (Kahire: y.y. 1960), 108, 138.

tavır” demek olan tasavvufi hayat ve mistik düşüncede “Bir lokma ve bir hırka” anlayışını kabul etmemiş İslâm’da böyle bir uygulamanın olmadığını belirtmiştir.²⁸⁸ Yaman Dede’ye göre tasavvuf erbabı da hayatını devam ettirmek için çalışmak, üretmek ve insanlara hizmet etmek zorundadır. Allah’ın veli dostlarının da böyle yaptığını belirtmiş, en sağlıklı yaşam stilinin bu yönde olacağını ifade etmiştir.

Yukarıdaki ifadelerden Yaman Dede’nin, zühd kavramına dünyadan el etek çekip sadece Allah rızası için yaşama zaviyesinden bakmadığı kişinin şahsi, ailevi, sosyal ve toplumsal vb. gibi yükümlüklerinin olduğu, bu yükümlülüklerin kişiye sorumluluk yüklediği bundan dolayı da kişinin görevlerini en iyi şekilde yapması gerektiği ve kişinin “*Hiç ölmeyeceğini zanneden biri gibi çalış, yarın ölecek biri gibi de tedbirli ol*”²⁸⁹ hadisin gereğince çalışması gerektiği görüşündedir.

2.4.4. Sekr

Sözlükte “sarhoşluk, insanla akli arasında engel olan durum, çoğunlukla içki için kullanılan sarhoşluk, bazen kızgınlık ve aşktan dolayı da meydana gelen durum”²⁹⁰ anlamına gelir. İstılahta “insanın yediği ya da içtiği şeylerin tesiriyle meydana gelen neşe halinin akla üstün gelmesinden doğan gaflet durumu”²⁹¹ şeklinde tarif edilir. Kur’an-ı Kerîm ve hadislerde²⁹² sekr kavramı ismen geçmekle beraber sarhoşluk anlamında kullanılmıştır.

Kelâbâzî’ye göre sekr, eşyayı değil eşya arasındaki farkı görmekten gaip olmaktır ve temyiz kabiliyetini kaybetmektir.²⁹³ Sühreverdî’ (öl. 632/1234) kimin üzerinde manevi sarhoşluk hâlinin sirayetinden bir eser kalırsa, onda sekr’den bir eser vardır²⁹⁴ görüşünü benimsemiştir.

Yaman Dede Yaman Dede, sekr kavramına “manevi sarhoşluk” çerçevesinde bakmıştır. Müellifin Müslümanlığını resmen açıkladığı, avukatlığı bırakarak kendisini tamamen eğitime adanmış dönemde kaleme aldığı *Târûmar Olsam da Ben* adlı manzume de bunu görmek mümkündür:

Hâl-i sekrim zâil olmaz târûmar olsam da ben

Neşvedârim, gussa bilmem dağzar olsam da ben.

²⁸⁸ Subaşı, *Aşta Yaman Dede*, 246.

²⁸⁹ Şeybânî, *Câmiu’s-Sagîr*, 2/12 (1201).

²⁹⁰ Seyyid Şerif Cürcânî, *Tâ’rifât* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2013), 123.

²⁹¹ Suâd el-Hakîm, *el-Mu’cemü’s-süfî el-hikme fî hudûdi’l-keleme* (Beyrut: y.y, 1981), 1205; Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* 107.

²⁹² Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 339; en-Nisa, 4/43; Âli İmran, 3/185-190.

²⁹³ Kelâbâzî, *Kitâbü’t-Ta’arruf li-mezhebi ehli’t-tasavvuf*, 116-117.

²⁹⁴ Şehâbeddin es-Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif* (Beyrut: y.y. 1966), 250.

*Alemi bir noktadan fark etmem asla fâriğim
Gözlerim dünyayı görmez pürhesâr olsam da ben.
Bir harâb ender harâbım şeyhr-i yâr olsam da ben
Kabrimin topraklarından bûy-i müskîr yükselir
Bitse ömrüm, dursa kalbim, haksâr olsam da ben”²⁹⁵*

Manzume incelendiğinde ‘sarhoşluk halim gitmez perişan olsam da ben, neşeliyim tasa bilmem baştan ayağa yaralı olsam da ben’ dizelerindeki sarhoşluk halinin, manevi sarhoşluğa açık bir şekilde işaret ettiği görülmektedir. Zira Allah sevgisi her türlü sevgi ve mutluluğun önüne geçmiştir. Ayrıca ‘kabrimin topraklarından sarhoş edici kokular yükselir, bitse ömrüm, dursa kalbim, toprağa düşsem de ben’ dizelerinde ise sekr’den türemiş “müskir”i gerçek sarhoşluk anlamında kullanmıştır. Dolayısıyla Yaman Dede’nin, sekr’i hem gerçek hem de tasavvufi ıstılahtaki anlamıyla kullandığını ifade etmek mümkündür.

2.4.5. Sahv

Sözlükte “kendine gelme, bulutsuz gün, sarhoşluğun gitmesi”²⁹⁶ anlamlarına gelir. İstılahta ise hislerini ve şuurunu kaybeden ve kendinden geçen arifin hislerine ve şuuruna dönmesi, kendine gelmesi²⁹⁷ şeklinde tarif edilmiştir. Sahv, tevhîd nazariyesiyle birlikte Cüneyd-i Bağdâdî’nin sisteminin temelini oluşturmuştur. O, insan iradesinin Allah Teâlâ’nın iradesine geçmesiyle meydana gelen en yüksek tevhid mertebesinin yani fenânın son mertebe olmadığını²⁹⁸ ifade etmiştir.

Müellife göre sahva, “ayılmak, kendine gelmek” gibi anlamlara gelir. Yukarıda zikredilen manaları kapsar şekilde kendisinin de bu düşüncede olduğunu aşağıdaki manzumesi ifade etmektedir:

*Yâreli bir saz-ı firkat ah ile ülfettedir,
Şükretmezsem olur küfran küfran üstüne.
Öyle bir nûr-i Hudâ mecnun-i aşk etmiş ki dil,
Sahva gelmez, gelse de Lokman Lokman üstüne.”²⁹⁹*

Müellif bu manzumede sahva, ‘ayılmak, kendine gelmek, manevi sarhoşluk halinden çıkmak’ şeklinde yorumlamıştır. Yanmaya başladığı ilk andan itibaren içinde beliren Allah aşkı, tüm benliğini kaplamış, her sözü her hareketi bu aşk ile yanmaya ve sarhoşluk haline

²⁹⁵ Özdamar, *Yaman Dede*, 91.

²⁹⁶ Cürcânî, *et-Ta’rîfât*, 123; Ömer Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi* (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2008), 185; Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 339.

²⁹⁷ Hakîm, *el-Mu’cemü’s-sûfî*, 1205-1206.

²⁹⁸ Abdullah Kartal, "Sekr", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2009) 36/334.

²⁹⁹ Salih Sedat Ersöz, "Aile Çalıştayı" *Memleket Gazetesi* (31.03.2016), 3-4.

dönmeye başlamıştır. Yaşadığı tüm olumsuzluklara bir ahın yeterli olabileceğini düşünmüş, bunun bir şükür vesilesi olduğunu aksi takdirde nankörler gürûhuna katılacağına inanmıştır. Allah'ın bu gönlü kendisine âşık ettiğini düşünmüş, sekr halinden sahv haline geçse bile bunun aşkı izale etmede yeterli olmayacağını ifade etmiştir.

2.4.6. Semâ

Sözlükte “işitmek, duymak, dinlemek; işitilen söz, güzel ses, iyi şöhret”³⁰⁰ anlamlarına gelir. İstilahta ise “sûfinin kendisine gelen feyzi işitmesi ve işittiğini kalbe aktarması”³⁰¹ şeklinde tarif edilmiştir. Semâ kelimesi, kalpte ortaya çıkardığı vecd-vücûd, gaybet-huzur, setr-tecellî, sekr-sahv halleriyle birlikte kullanılarak açıklanır. Semâ bu halleri ortaya çıkaran sebep konumundadır. Hücûvîrî işitilen şeyin türüne göre semâyı Kur'an'ın, şiirin ve nağmelerin semâ'ı şeklinde üçe ayırmıştır.³⁰² Serrâc zikir, mev'iza ve hikmet dinlemeyi de bunlara ilâve etmiştir.³⁰³

Kur'an, şiir, kaside veya mûsiki nağmelerinin saikiyle meydana gelen vecd halinin insanın organlarına yayılması raks diye nitelenen hareketli semâî doğurur. İlk sûfiler tarafından eksik bir mertebe olarak tanımlanan hareketli semâ sülûkün başlangıcında ve ortasında olanlar için câiz kabul edilmiştir.³⁰⁴ Nitekim Hz. Peygamber mescitte raks eden Habeşlileri gördüğünde onları bundan sakındırmamıştır.³⁰⁵ Semâ yapanlar genelde manayı dinleyenler, sesi dinleyenler şeklinde iki grupta incelenebilir. Sûfilere göre semâda aslolan manayı dinlemek ve anlamaktır. Mana kalbe ulaşınca kalbi harekete geçirir ve vecd hâsıl olur.

Tarikatlar sonrası dönemde semâ terimi tarikat mensuplarının icra ettiği zikrin adı olarak yaygınlaşmıştır. Nitekim halk arasında semâ denilince akla ilk gelen ve mukabele adı da verilen Mevlevî zikir törenleridir. Sesli ve hareketli zikre dayalı Halvetiyye, Rifâiyye, Mevlevîyye, Sa'diyye ve Bektaşîlik gibi tarikatlar mûsiki etkisiyle gerçekleşen semâî tatbik etmişlerse de sessiz zikri benimseyen geç dönem Nakşibendîlik bu tür semâdan kaçınmıştır.

Müellif, yazılarında “semâ” kavramını tasavvuftaki “bezm-i elest” teorisine uygun bir anlayışla ele alır. Sûfilerin tevâcüd dedikleri vecde gelme çabası, Yaman Dede'nin gönlünde de aynı şekilde aks-i sedâ bulmuştur. Yaman Dede'nin “bana öyle bir kulak ver ki,

³⁰⁰ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît*, 2/730.

³⁰¹ Cürcânî, *Ta'rifât*, 127; Erkaya, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 302.

³⁰² Hücûvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, 543-567.

³⁰³ Serrâc, *el-Lüma*, 270-271, 277, 285-287, 338-374.

³⁰⁴ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 345.

³⁰⁵ Semih Ceyhan, "Semâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2009), 36/455.

elest bezmin de beni mest eden o tatlı sesi yeniden işitmek nasib olsun!”³⁰⁶ şeklindeki terennümü vecde gelme çabasından kaynaklanmaktadır. Rüya âleminde gördüğü bir manzarayı anlatırken renkler âleminden ve mûsikî eşliğinde semâ eden nurdan bahsetmiştir:

“Raks eden bir nûr ve renk âlemi! Tatlı bir mûsikînin, uzaklardan gelen, hafif dalgaları ruhumu okşuyor ve biraz da dağılıyor. Derinden dalga dalga ihtizazlı sesler geliyor. Yüzlerce binlerce okuyucu âhengi!.. Fakat okuyucular nerede? Seslerin nereden geldiği belli değil. Belki de dünya sezişiyle bana öyle geliyor. Her taraftan gelen, coşan ve taşan mûsikî dalgaları...”³⁰⁷

Yaman Dede, Mevlevî ayinlerinde okunan dini mûsikî repertuarına da vakıftır. Konya’da 1945 yılında katıldığı Mevlânâ İhtifalinde (Şeb-i Arûs) dinlediği semâ ayinine dair değerlendirmelerde bulunmuş, ayinin içeriğinden bahsetmiştir. Okunan Niyaz ilahisinin güftesine ilişkin açıklamalar yapmıştır. Niyaz ilâhîsi terennüm edildiğinde dervişlere niyaz dağıtılmasının Çelebilerin âdeti olduğuna dikkat çekmiştir.³⁰⁸ Bu durum, Yaman Dede’nin semâ törenlerine önem verdiğini ve bu törenlerde icra edilen eserlere de güftelerin anlamlarına da hâkim olduğunu göstermektedir.

Yaman Dede semâ ayinlerinde dinlediği birkaç beyti de aktarmıştır:

*Gönlüm hevesi vuslat-ı cânan ile gitti
Fikrim benim ol gözleri mestân ile gitti
Sabrım benim ol nergis-i fettân ile gitti*³⁰⁹

Yaman Dede’nin sema ile ilgili özel bir manzumesi de mevcuttur. Bu manzume de semâ lafzını birden fazla tekrarlamakla birlikte, yukarıda ifade edilen bilgileri de destekleyici veriler bulunmaktadır:

*Yücelerden yağıyor gönlüme sahbây-ı semâ,
Kanıyor dîdelerimle yine minay-ı semâ.
Yakıyor, mest ediyor, bağırmı sadcak ediyor,
Bilemem mey mi, alev mi bu hedâ’ya-yı semâ.
Ezeli cananına düşmüş mey-i giryân ben idim,
Ben idim bezmi elest’in nefesi, nây’-ı semâ.
Eritir fikr-i hayali O Cemâl’in şereri,
Yanıyor şevk ile her dem koca sahrây-ı semâ.
Yayılır savtı bütün zerrelerin zikri ile,
Saçıyor hüsününü âfâkamerâyâ-yı semâ.”³¹⁰*

³⁰⁶ Demirci, “Yaman Dede’nin Türk Müsikisindeki Yeri”, 29; Özdamar, *Yaman Dede*, 43.

³⁰⁷ Küçük, “Yaman Dede”, 9-10.

³⁰⁸ Demirci, “Yaman Dede’nin Türk Müsikisindeki Yeri”, 30.

³⁰⁹ Özdamar, *Yaman Dede*, 296.

³¹⁰ Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 110, 114; Özdamar, *Yaman Dede*, 92.

Yücelerden yağıyor kalbime gökyüzünün şarabı, Kanıyor gözlerimde yine gökyüzünün maviliği yakıyor, mest ediyor bağrımı param parça, bilemem şarap mı alev mi bu gökyüzünün hediyeleri. Ezelin canına düşmüş ağlayan ben idim, ben idim bezm-i elestin nefesi, gökyüzünün neyi. Hayalin düşüncesini eritir. O yaratanın kıvılcımı, yanıyor aşk ile her an koca gökyüzünün alanı. Her bir yaratılmışın zikrinin sesi yayılır, saçıyor güzelliğini ufuklarda gökyüzünün aynası.

Bu şiirde Yaman Dede, ‘semâ’ kavramını gerçek anlamında kullanarak, Allah aşkının kalbine göklerden indiğini, kendisini sarhoş eden ve gökyüzünün hediyesi aşkın alev mi yoksa şarap mı olduğunu ve zikreden her bir zerre sesinin göklerde yankılandığını ifade etmiştir.

“İçimde bütün kâinatın âyini var. Yıldızlar baş döndürücü bir hızla dönüyor. Melekler uçuşuyor. Şimdi yere indiler semâ sırası onlarda. Döndüler döndüler. Hem dönüyorlar hem teganni ediyorlar”³¹¹ şeklindeki görüşü meleklerin de semâ yaptığına işaret eder. Bu ifadelerden Yaman Dede’nin semâ lafzına tasavvufî ıstılahın haricinde bir anlam katıp yorumladığı aşikârdır.

2.4.7. Nefs

Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular”³¹² gibi anlamlara gelir. İstilahta ise şer ve günahın kaynağı olan kötü huy ve süflî arzuların tamamı anlamına gelen ve kötülüğü emreden şeydir.³¹³ Kur’an’da “ruh” anlamında kullanıldığı gibi³¹⁴, “zat ve öz varlık”³¹⁵ manasında da kullanılmıştır.

Kuşeyrî ve Hücvirî gibi mütekaddimûn sûfiler nefsi çeşitli istiarelerle anlatıp kötülüğü emretme (emmâre), kötülüğü kınama (levvâme), itminana erme (mutmainne), razı olma (râziye), razı olunma (marziyye) şeklinde derecelendirip, nefsi bazen saldırgan köpeğe, kurnaz tilkiye, pisboğaz domuza, iğrenç fareye, korkunç yılana ve ejderhaya bazen da insanı baştan çıkaran kadına³¹⁶ benzetmişlerdir.

³¹¹ Küçük, “Yaman Dede”, 5; Özdamar, *Yaman Dede*, 288.

³¹² İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 4500, 4504.

³¹³ Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî, *er-Ri’âye li-ḥukûḳillâh*, nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Abdülkâdir Ahmed Atâ (Kahire: y.y, 1970), 384-385; Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi*, 151.

³¹⁴ el-En‘âm 6/93.

³¹⁵ Âl-i İmrân 3/28.

³¹⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, 1/269; Hücvirî, *Keşfü’l-mahcûb*, 244-245.

Yaman Dede, nefsi yukarıdaki tanıma benzer bir biçimde yorumlamış nefsi yedi başlı ejderhaya benzetmiştir. Buna göre nefis insana mahsustur, meleklerde bulunmaz. İnsan bunu yere serince meleklerden daha üstün olur. Nefis bin bir şekilde karşımıza çıkar. Bin türlü hilelerle bizi tuzağına düşürmek ister. Tevazudan hoşlanan kişiye gururun en fenasını tevazu şeklinde gösterir. Bundan dolayı onun hile ve tuzağına düşmemek için nefisle mücadele etmek lazımdır. Nitekim nefisle mücadele hayattaki işlerimizin ibadetlerden sonra en mühimidir. Kafirler ile çarpışmak küçük cihat, nefisle çarpışmak ise büyük cihattır.³¹⁷ Yaman Dede nefsi:

*Âb de keşti helâk-i keştî est.,
Âb ender zîr-i keştî püştî est*³¹⁸

beyitlerini şerh ederek açıklamıştır. Buna göre asıl gaye kişinin nefisini öldürmesi değil ona hâkim olabilmesidir. Bu sebeple kendisine ‘matıyye’ denilmiştir.³¹⁹ Bu binek hayvan demektir. O hayvan ile insan mesafeleri aşar. Ancak bizde tarik-i dünyalık yoktur. Yapılacak şey bedeni ruhun esareti altına almaktır. Çünkü hiçbir halimiz abes yere yaratılmamıştır. Onlar hakkın emri dairesinde kullanılırsa selamette kalınır. Buna göre su geminin içinde olursa onun helâki mucip olur. Su geminin altında bulununca O’na istinadgâh olur. Aynı hakikat, ateşe de tatbik edilebilir. Kazandaki ateş gemiyi yürütür. Güverteye yayılırsa O’nu kül eder. Nefse kadem basılırsa Allah’a ermiş olunur.³²⁰ Müellif, nefsin insandan ayrılmayan bir parçası olduğu, bin bir hilesinin bulunduğu, dolayısıyla kendisi ile mücadele etmenin gerekliliği, bunun da nefse kadem basma yolu ile olacağını savunmuştur.

2.4.8. Havf ve Recâ

Sözlükte “korkmak, kaygılanmak, endişe duymak”³²¹ anlamına gelir. Istılahta ise hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku şeklinde tanımlanır.³²² Tehânevî (öl. 1158/1745) isyanlardan ve günahlardan dolayı haya ve elem duymak³²³ şeklinde tanımlamıştır. Kur’an-ı Kerîm’de “İşte o şeytan yalnız kendi dostlarını korkutabilir. Şu hâlde onlardan korkmayın, benden korkun”³²⁴, “De ki: Ben rabbime isyan edersem kesinlikle büyük bir günün azabına

³¹⁷ Özdamar, *Yaman Dede*, 353-354.

³¹⁸ Mevlânâ, *Meşnevî*, nşr. Muhammed İstî‘lâmî (Tahran: y.y. 1990-91), 12-100.

³¹⁹ Şemseddin Sâmî, *Kamus-ı Türki*, 1367.

³²⁰ Özdamar, *Yaman Dede*, 354.

³²¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 1290; Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 104.

³²² Cürçânî, *Tâ’rifât*, 106; Suâd el-Hakîm, *el-Mu’cemü’s-süfî el-hikme fî hudûdi’l-kelime* (Beyrut: y.y. 1401/1981), 726, 728.

³²³ Muhammed A’lâ b. Ali et-Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâtî’l-fünûn* (İstanbul: y.y. 1984), 1/144.

³²⁴ Âl-i İmrân 3/175.

*uğrayacağımdan korkarım.*³²⁵ “*Babacığım! Senin Allah’ın azabına çarpılmandan ve sonuçta şeytanın yakını olmandan korkuyorum*”³²⁶ havf kavramı ve benzeri ayetler yüz yirmi dört³²⁷ yerde geçmekte, bir kısmı dünyevî diğer bir kısmı ise uhrevî anlamı ifade etmektedir.

Havf kavramı, hadislerde de zikredilen manalara kullanılmaktadır. Hz. Peygamber ümmeti için birer tehlike biçiminde gördüğü fitne, şirk, deccal, zenginlik, manevi tehlikeler, dünya tutkusu gibi kaygılarını bu kavramla ifade etmiştir.³²⁸ Hasan-ı Basrî (öl. 110/728), Âmir b. Abdullah (öl. 55/675), Herim b. Hayyân (öl. 70/690 [?]), Üveys el-Karanî (öl. 70/690) gibi tabiin ileri gelenleri³²⁹, hayatlarını Allah korkusuyla ahiret kaygısının ruhlarında meydana getirdiği derin tesirlerle şekillendirmeye çalışmışlardır.

Zühd anlayışının tasavvufa hamlinden beri, ağlamaya, hüzn ve havfa büyük önem verilmiş ve birçok yorum yapılmıştır. Ebû Nasr es-Serrâc, “*Onlardan değil benden korkun*”³³⁰ ayetini ehl-i marifete, “*Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır*”³³¹ manasındaki ayetin irfan ve avam kesimi arasında bulunan kimselere “*Onlar kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar*”³³² mealindeki ayetin de âvam seviyesinde yer alan kimselerin korku anlayışına delalet ettiğini ifade etmiştir.³³³ Ebû Tâlib el-Mekkî, bütün müminlerin Allah’tan korktuğunu, ancak bu korkunun Allah’a yakınlık derecesine göre değişebileceğini ifade etmiştir.³³⁴

Recâ, sözlükte “ümit, emel, beklenti, istek”³³⁵ anlamlarına gelir. İstılahta “kulun ilâhî rahmetin genişliğine bakması, rabbinin lütfunu kendine yakın hissetmesi, sonucun iyi olacağını düşünüp sevinmesi, celâli cemâl gözüyle görmesi”³³⁶ şeklinde tanımlanmıştır. Kur’an-ı Kerîm’de Allah’a ulaşmayı arzu edip bu alanda hazırlık yapan kimseler övülmüş, çirkin işlerde bulunanlar yerilmiştir.³³⁷ Hadislerde de recâ kavramı, Kur’an’da geçtiği anlamlarda kullanılmıştır.³³⁸

³²⁵ el-Enam 6/15.

³²⁶ el-Meryem 19/45.

³²⁷ Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 162.

³²⁸ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el- Müslim, *el-Câmi’u’s-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1956), “Fiten”, 110; Buhârî, “Cenâiz”, 73;

³²⁹ Mustafa Kara, “Havf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1998), 16/528.

³³⁰ Âl-i İmrân 3/175.

³³¹ er-Rahmân 55/46.

³³² en-Nûr 24/37.

³³³ Serrâc, *el-Lüma*, 89.

³³⁴ Mekkî, *Kütü’l-Kulûb*, 1/226-227.

³³⁵ Cürcânî, *Tâ’rifât*, 106.

³³⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, 318.

³³⁷ el-Bakara 2/218; el-İsrâ 17/57, Yûnus 10/7, 11, 15; el-Kehf 18/110; el-Ankebût 29/5.

³³⁸ Tirmizî, “Cenâ’iz”, 11; İbn Mâce, “Zühd”, 31

Serrâc, *el-Lumâ*’da bu kavramı haller kısmında zikrederken³³⁹ Ebû Tâlib el-Mekkî ise, tasavvufî makamlar kısmında zikretmiştir.³⁴⁰ Havf ve recâ kavramlarını bir kuşun iki ayrı kanadına benzeten Serrâc kişinin daima beyne’l-havf ve’r-recâ arasında bulunmasını tavsiye etmiştir.³⁴¹ Gazzâlî “havf ve recâ müminlerin manevî hastalıklarını tedavide kullanılan iki ilaçtır, hangisinin kullanılacağını hastanın durumu belirler. Bununla beraber kaynağı muhabbet ve rahmet olan recâ esasî üzerine kulluk etmek korku esasına göre kulluk etmekten daha üstündür”³⁴² ifadesini benimsemiştir. Dolayısıyla nasıl ki aç birine ekmek, susuz birine su gerekli ise mümine de daima havf ve recâ hali gereklidir. Çünkü ümitsizlik ve güven teşebbüsü engeller. Bundan hareketle günahkâr kişiye korku, itaatkâr kişiye de recâ daha etkili olabilir.

Yaman Dede Yaman Dede’ye göre hafv, korkmak, sakınmak, hüznlenmek; Recâ ise temenni, ümit ve beklentidir. Müellif, şiirlerinde havf ve recâ kavramlarını zikretmiş, hayatını bu düstur üzerine bina etmiştir:

*Ey Rabbimizin ma’kes-i envârı Muhammed!
Allahımızın vakıf-ı esrarı Muhammed!
Sen havf ü recânın ne büyük rehberisin,
Kalbin en ulu vakıf-ı hüşyarı Muhammed!
Aşıkların ah eyleyerek sine döverler,
Hun oldu güneş gördü de ruhsar-ı Muhammed.*³⁴³

Yazar, na’ta Rabbimizin nurlarının kendisinde yansıdığı Muhammed, diye başlamıştır. Sonra Hz. Muhammed’in peygamberlerin kabile başı olduğunu, ilminin devamlı surette şeref dağıtan bir kutup makamına geldiğini, kalbinin her şeyden haberdar ve uyanık olduğunu, Hz. Peygamberin aşkıyla dolu bir aşığı cehennemin çekip alamayacağını veya öyle bir kimsenin aşkına cehennemin dayanamayacağını bildirmiştir.

Kemal Yazgıç, Yaman Dede’nin korku ve ümit, havf ve reca arasında geçen ömrünü Dede’nin yaşadığı bir hadise üzerinden değerlendirmiştir:

“Geçen gün Fatih’te bir dostumla tramvay caddesinden geçiyordum. Dostum, rayların arasında yürümekte ısrar eden küçük bir köpeği oradan uzaklaştırdı. Belki o anda Allah’ın rızasını kazandı. Ömrünü Kur’an yazmakla geçiren birine rüyasında cenneti müjdelemişler.

³³⁹ Serrâc, *el-Lüma*’, 91.

³⁴⁰ Mekkî, *Kütü’l-Kulûb*, 1/432.

³⁴¹ Serrâc, *el-Lüma*’, 91; Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, 319.

³⁴² Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâ’ü ’ulûmi’d-dîn* (Kahire: y.y, 1939), 5/138, 164.

³⁴³ Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 114; Özdamar, *Yaman Dede*, 95.

Ama rızasını kazanmaya şu davranışı sebep olmuş: Bir gün yazarken kalemine bir sinek konmuş, o da sineği rahatsız etmemek için sabredip beklemiş. Belki de sinek nasibini alsın diye düşünmüş. Birisi câmi hastane yaptırıyor, birçok hayır işliyor... Ama bunlarla değil, suya düşmüş bir sineği kurtardığı için rızaya ulaşıyor. Rızanın nerede olduğu, nasıl kazanılacağı bilinmez. Ümid edilen hiçbir fırsatı kaçırmamak gerekiyor. Zaten yaptıklarımızda rızasını düşünmezsek sonu hayırlı olmaz.”³⁴⁴

Müellifin yaşadığı bu hadise Hz. Peygamberin "*Bir adam yolda, yürürken susadı ve susuzluğu arttı. Derken bir kuyuya rastladı. İçine inip susuzluğunu giderdi. Çıkınca susuzluktan soluyup toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Adam kendi kendine: 'Bu köpek de benim gibi susamış.' deyip tekrar kuyuya inip, mestini su ile doldurup ağzıyla tutarak dışarı çıktı ve köpeği suladı. Allah onun bu davranışından memnun kaldı ve günahlarını affetti*"³⁴⁵ hadisi ile benzer nitelikler taşımaktadır.

15 Mart 1946 tarihli “Çekirgenin Kanadında Yazısı” adlı mektupta “Dede’nin recâsını tutmak bazen elimden gelmiyor, irade ihtiyarını aşan bir kuvvet seni recâmın ötesine sürüklüyor. Seni recâmın hududuna sürükleyen bu kuvvette fakire verdiği kıymetten başka bir şey değildir”³⁴⁶ ifadelerinden Yaman Dede’nin recâyı “ümit” kavramı ile eş değer kullandığı, bazen hislerin bu ümidin önüne geçebileceği, bunlardan birinin de sevgi, muhabbet ve kıymet olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yaman Dede, hem recâ hem de havf konusunda Hz. Peygamberin en büyük örnek, rehber ve lider olduğunu, nasıl ki her konuda kendisine tabi oluyor isek, ümid ettiği şeyi ümid edip, korktuğu şeyden de korkmamız gerektiğini ifade etmiştir.

2.4.9. Fenâ

Sözlükte “geçici olmak, yok olmak, ölmek”³⁴⁷ anlamlarında kullanılır. Istilahta ise “kulun kendi nefsanî sıfat ve niteliklerinden sıyrılıp çıkması”³⁴⁸ şeklinde tanımlanır. Tasavvufî hayata giren mürid bir mürşidin gözetim ve denetimi altında, kabiliyetine göre değişen bir süre içinde çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle nefsinin terbiye eder. Bu terbiye ve tezkiye sonucunda ulaşılan noktaya “fenâ-bekâ” adı verilmiştir. Vahdet-i vücûd anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte fenâ kavramı yeni terimlerle genişlemiştir. “Fenâ fi’l-kusûd” (maksat ve iradenin Allah’ın iradesinde yok olması), “fenâ fi’ş-şühûd” (kâinatta Allah’tan

³⁴⁴ Yazgıç, "Yaman Dede'den mektuplar", 183.

³⁴⁵ Buhârî, “Şirb” 9, “Vudû” 33, “Mezâlim”, 23, “Edeb”, 27.

³⁴⁶ Özdamar, *Yaman Dede*, 325.

³⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arâb*, 4500, 4504; Ahterî, *Ahterî-yi Kebir*, 732; Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 247.

³⁴⁸ Cürcânî, *et-Ta’rîfât*, 171.

başka bir varlığın müşâhede edilmemesi), “fenâ fi’l-vücûd” (Allah’ın dışında hiçbir varlığın tanınmaması) şeklindeki üçlü tasnif bunların en meşhurdur. Tarikatların kurulup gelişmesinden sonra fenâ kavramı insan-Allah ilişkisinin dışına taşarak yeni boyutlar kazanmıştır. Bunlarda; Fenâ fi’ş-şeyh, fenâ fi’r-resûl ve fenâfillâhtır.³⁴⁹

Tarikatta ve tasavvufta şeyhin (pîrin) murakabesiyle başlayan manevi terakki ve seyr-i sülûk, müridin şeyhinde fânî olmasıyla devam eder. Daha sonra bu fânî olma muâmelesi şeyhinden Hz. Peygambere fani olmaya ve nihayet fenâfillah makamına intikal eder. Yani müridin nazarında terakki, önce pîrin murakabesi, daha sonra Hz. Peygamber’in murakabesi, sonra da Allah’ın taht-ı tasarrufu ve murakabesi silsilesiyle neticelenir. Allah’ı bulma yolu kişiden kişiye farklılık arz etse de Yaman Dede’nin de bu silsileyi takip ettiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda

Fenâ fi’ş-şeyh, şeyhte yok olmak, her yerinde pîr’ini görmek demektir.³⁵⁰ Yaman Dede’nin açıktan intisap ettiği ve bilinen bir şeyhi yoktur. Ancak Mevlânâ aşığı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Burada akıllara şeyhi olmadan şeyhinde nasıl kaybolunabilir şeklinde düşüncelerin gelmesi mümkündür. Buradaki şeyh kavramı, Yaman Dede’ye göre mürid-mürşit çerçevesinde değil de âşık-mâşuk şeklinde yorumlanmıştır.³⁵¹

Şeb-î Arûs’a davet edildiği bir konuşmasında Mevlânâ’da nasıl fenâ haline geldiğini dile getirmesi de Fenâ fi’ş-şeyh olduğunu göstermektedir:

Gözlerim hem görüyor hem görmüyor. O nurdan başka görebildiğim yok. O’nu görebilmek içinde her zerrem göz oldu. O’nu beş hissimle görüyor, işitiyor, kokusunu alıyorum. Her hissim beş vazifeyi birden yapıyor. O’nu gözlerimle hem görüyor hem işitiyorum. Kulağımla da hem görüyor hem işitiyorum. Ben O’nda yok oldum. İhtiyakım dinmedi. O’na aktım yine ihtiyak halinde yaşıyorum. Gözlerimize görünen her şey, kulağıma gelen her ses, bu ihtiyakın her an yeni bir sihre bürünen ifadesidir.

O’nun rengine boyanacaksın.

Aşk diyarında emeller söner.

Sevgiliden başka bir şey kalmaz.

*Her şey o, sende o. Aşkta ben yok, sadece sen var.*³⁵²

³⁴⁹ Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 279; Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi*, 188; Mustafa Kara, "Fenâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1995), 12/333.

³⁵⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1991), 176.

³⁵¹ Küçük, “Yaman Dede”, 12.

³⁵² Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 113; Demirci, “Yaman Dede’nin Türk Mûsikîsindeki Yeri”, 24; Özdamar, *Yaman Dede*, 108.

Yukarıdaki ifadeler açıkla gösteriyor ki Yaman Dede Mevlânâ'da yok olmuş, “من عرف”³⁵³ sözüne mazhar olmuştur.

*Geldim sana kan ağlayarak, sızlayarak bak
Aşkınla yanan benliğime durma, hemen ak
Ak, sönmesin ateş, alevim dinmesin ancak
Ağlat beni, inlet beni, ta haşre kadar yak.
Artır, ne olur, ateşini bağrımı dağla
Yansın bu vücudum, fakat eksilmesin asla
Hicran ile yak, vasl ile yak, aşkına bağla
Ağlat beni, inlet beni, ta haşre kadar yak!*³⁵⁴

Mevlânâ'da fenâ olduğu için, saç tellerinden, ayakucu tırnaklarına kadar, tüm aza ve sıfatlarında onu hissetmiştir. Allah'a karşı beslediği aşk ve sevgiden, bütün fiillerinde, onun muhtarlığını görmüştür. Yaman Dede'nin Mevlânâ'da fena oluşu kendisini Hz. Peygamberde fenâ olmaya götürmüştür.

Fenâ fi'r-resûl, Hz. Peygamber'de yok olmak demektir.³⁵⁵ Pîr'in de yok olan kişi “Şüphesiz ki âlimler peygamberlerin varisleridir”³⁵⁶ hadisi gereğince benim efendim Hz. Peygamberin vârisidir demesi gerekmektedir. Ayrıca “Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik”³⁵⁷ ayetindeki vasfı gereğince her türlü kemâlatın ve irfâniyetin Peygambersiz tecelli edemeyeceğini kavraması gerekmektedir. Kendi gönül ülkesindeki tahta oturan şeyhini, Hz. Peygamber'e tebdil ederek onu Hz. Peygamber gibi görmeye başlar. Kendini daha önce nasıl pîrinde yok etti ise şimdi de ne kendini ne de şeyhini görebilir, yalnız Hz. Peygamberi müşahede eder.

Yaman Dede de Mevlânâ'dan sonra Hz. Peygamber'de yok olmuştur. Yaman Dede'nin Fenâ fi'l-Mevlânâ oluşu, onu Fenâ fi'r-resûl mertebesine çıkartmıştır. Ne zaman Hz. Peygamberin ismini duysa ya da aklına gelse elden ayaktan kesilmiş, gücü tükenmiştir. İstanbul İlahiyat Fakültesi Genel Sekreteri Ahmet Kahraman'ın şahit olduğu bir hadise Yaman Dede'nin Fenâ fi'r-resûl olduğunu gösterir niteliktedir:

“Ahmet Kahraman: Bir gün dersler bitti, okuldan çıktık, saat öğle vakti bir suları filan. Taksim'e doğru gidiyorum. Alman sefareti civarında orada bir mescit var. İşte oradan yukarı doğru gidiyorum, tek başımayım. Yanımda kimse yok. Bir baktım Yaman Dede o

³⁵³ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nşr. Ahmed el-Kalâş (Beyrut: y.y, 1985), 2/262.

³⁵⁴ Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, “Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu”, 156.

³⁵⁵ Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi*, 186-187; Erkaya, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 279; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 177-178.

³⁵⁶ Ebû Dâvûd, “İlim”, 1.

³⁵⁷ Enbiya, 21/107.

mescidin duvarına yaslanmış sanki son nefesini veriyor gibi bir hali var... Halsiz, mecalsiz, başı hafif sağ öne doğru düşmüş, boynu bükülmüş öylece duruyor olduğu yerde, eriyor adeta... Evet aynen öyle. Hemen koşarak yanına gittim ve hocam hayırdır, geçmiş olsun, neyiniz var hasta mısınız? Dedim. Baktım hoca ağlıyor, hocam niçin ağlıyorsunuz başınıza bir şey mi geldi filan dedim. Yaman Dede: Hayır yavrum hayır dedi. Rasûlüllâh aklıma geldiği zaman kendimi kaybediyorum, ayakta duracak mecâlim kalmıyor. Ya bir yere dayanmam gerekiyor ya da oturmam lazım.”³⁵⁸

Yaman Dede’nin Hz. Peygamber aşkı kendisini pek çok na’t, manzûme ve şiir yazmaya sevk etmiştir:

*Gül yüzlü, güneş gözlü Muhammed, meh’i tâbân
Çâk oldu görüp Pertev’i Didârı Muhammed!
Derdinle senin handenüma derde bu gönüm,
Aşkın ile yak Sen dil-i bîmâr’ı Muhammed!*³⁵⁹
*Boyun бүktüm, perişanım, bu derdin sende tedbiri;
Lebim kavruldu ateşden, döner payinde tezkiri.
Ne dem gönüm murâd eylerse taltif eyle Kıtmir’i;
Cemalinle ferahnak et ki yandım ya Rasulallah!*³⁶⁰

Yaman Dede’nin hem yaşadığı hem de mısralara döktüğü peygamber aşkı kâmil bir imanın alâmetidir. Hz. Peygamber “Sizden biriniz beni kendi nefsinden, annesinden, babasından, çocuklarından ve diğer bütün insanlardan daha çok sevmedikçe kâmil manada iman etmiş olmaz”³⁶¹ buyurmuştur. Zira Yaman Dede’nin yaşadığı bu aşk zoraki bir aşk da değildir. Ashâb-ı Kehf’in kıtmiri gibi Hz. Peygamberin eşiğinde, O ne vakit murâd ederse o zaman lütuf ve keremine nail olmayı ummaktadır.

Fenâfillâh, kulun Allah’ta kaybolması, her yerde Allah’ı müşahade etmesi anlamına gelir.³⁶² Kişi yapılan her bir fiilin bir sıfattan, sıfatların da Allah’tan zuhur ettiğini bilmelidir. Aynı şekilde pîrinin ilminden, Hz. Peygamberin ilim ve irfâniyeti, bu ilim ve kemâlatının da Allah’a ait olduğunu da bilmelidir. Bundan dolayı ölmeden önce ölür ve bütün varlıkların tezahürlerinin de Allah olduğunun idrakinde varır. “Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacaktır”³⁶³ ayeti gereğince kişinin artık ne kendisi ne pîri, ne Hz. Peygamber ne

³⁵⁸ Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Sûfi Şahsiyet*, 186; Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, 360; Bozdoğan, *Yaman Dede’s Middle Path between Christianity and Islam*, 11.

³⁵⁹ Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 113.

³⁶⁰ Kandemir, *Canım Arzular Seni*, 27-28; Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 116.

³⁶¹ Buhari, “İman”, 2/8.

³⁶² Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 339; Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi*, 151; Uludağ, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, 182-183.

³⁶³ er-Rahmân 55/27.

de bu âlem bâki kalacaktır. Tüm dönüşler O'na olacağından O'nu bulup, O'nun rızası doğrultusunda çalışmak gereklidir. Yaman Dede de bunun bir örneğidir.

Dünyadaki her şeyin Allah'a ait olması, hiçbir şeyin sonsuz olmayacağı, O hariç! Aslında her yerde O'nun sıfat ve tecellilerin zuhur ettiği dolayısıyla tüm benliğimizle Allah'a ait oluşumuzda bu yöndedir. Yaman Dede'nin 15 Nisan 1946 tarihli mektubu Fenâfillâh olduğunu gösterir niteliktedir:

“Bütün kâinat tek bir nağmedir. O'nu söyler. Bir damla göz yaşıdır: O'nun aks-ı cemâlini taşır... Bir iştiyaktır: Kanar. Bir kalptir: Yanar. Bütün âlemler O'nun bir nim tebessümüdür. Nazarından tek bir lemâ. Bizlerde ne var ise hep Allah'ındır. Kendimize ait hiçbir şeyimiz yok! Bizde yoğuz. Bütün sayısız nimetler Allah'ın birer ihsanıdır.” Vâr olan yalnız O. Kâinât o varlığın akisleri. Bizim varlığımız yok, biz mevcut değiliz, Var olmayanın hayatı olur mu ki?” “Ne ben benim ne sen sensin ne sen bensin. Hem ben benim hem sen sensin hem sen bensin. Ben seninle o haldeyim ki, ey sevgilim, sen ben misin, ben sen miyim fark edemiyorum.”³⁶⁴

Fenâ'nın zikredilen bu aşamaları dikkate alındığında Yaman Dede'nin mezkûr üç hali de yaşadığını ifade etmek mümkündür. Yaman Dede Allah sevgisini hem yaşamış hem anlatmış hem de Nâbî'nin (öl. 1124/1712) manzumesi³⁶⁵ ile desteklemiş ve tasavvuf erbabının fenâ kavramına yüklediği yoruma yakın bir hayat benimsemiştir.

Aşıklar için gelip geçici bayramlar yok.

Gelip geçme mefhumu yok.

Dünyadan da ukbadan da geçerek

*Cemâl-ı ilahi de mahv'u fenâ'ya ermek var*³⁶⁶

Yaman Dede'ye göre fenâ, yok olmak, kaybolmak, hiç olmaktır.³⁶⁷ Müellif, yukarıdaki dizleri ile kişinin dünya ve ukbadan uzaklaşıp, fenâfillâh makamına ulaşması gerektiğini ifade etmiştir. Yaman Dede, dünyevi arzularından sıyrılmak, kendini tamamen Allah'a adanmak ve nihayetinde Allah ile bütünleşmeyi kastetmektedir.

³⁶⁴ Küçük, “Yaman Dede”, 14; Özdamar, *Yaman Dede*, 248, 246, 326.

³⁶⁵ Nâbî, *Divan*, haz. Ali Fuat Bilkan 2 Cilt. (İstanbul: y.y. 1997). *Vücud, dūd-i İlâhi; Hayat, bahş-ı Kerîm, Nefes, atıyye-i Rahmet; Kelâm fazl-ı kadîm, Beden, binay-ı Hüdâ; Ruh, nefha-yı tekrîm, Kuva, vedia-yı kudret; Havâs vaz'-ı Hakîm*” Bu kârhane bilsem neyim, benim nem var.

³⁶⁶ Özdamar, *Yaman Dede*, 75.

³⁶⁷ Demirci, “Yaman Dede'nin Türk Müsikisindeki Yeri”, 31, 32; Özdamar, *Yaman Dede*, 325.

2.4.10. Keşif ve Keramet

Keşif, sözlükte “perdeyi ve örtüyü kaldırmak, kapalı olan bir şeyi açığa çıkarmak, var olan fakat niteliği bilinmeyen şey hakkında bilgi edinmek”³⁶⁸ gibi anlamlara gelir. İstılahta “sıkıntıyı kaldırmak ve çaresizliği sona erdirmek”³⁶⁹ anlamında kullanılır. Kur’an-ı Kerîm’de “Çaresiz kalana dua ettiğinde cevap veren, sıkıntısını kaldıran ve sizi yeryüzünde halifeler kılan kimdir?”³⁷⁰ Mealindeki ayette keşif, sıkıntıyı kaldırmak anlamında kullanılmıştır. “Senin perdeni kaldırdık, artık bugün gözün keskindir”³⁷¹ malindeki ayette ise ahirete irtihal eden kişinin gözünü perdeleyen perdenin kalkması üzerine gaybi konulara muttali olabileceği ifade edilir. Hadislerde de aynı manada kullanılmıştır.³⁷² Kuşeyrî ve Serrâc gibi sûfiler ise bu terimi Allah’ın tecellilerini temaşa etme biçiminde kullanmıştır.³⁷³

Keramet, sözlükte “iyi, ahlâklı ve cömert olmak”³⁷⁴ anlamına gelir. İstılahta, Allah’ın salih, takva sahibi, velî kullarından zuhur eden olağan üstü hal şeklinde tanımlanır.³⁷⁵ Mucize peygamberlerden, keramette tam olarak kendisine bağlı olan velilerden zuhur eder. Ancak peygamber, peygamberliğini iddia eder ve bunu ispat için mucize gösterir. Gösterdiği mucize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan velî ise velîlik iddiasında bulunmadığı gibi kimseye de meydan okumaz. Birinde mucizenin izharı, diğerinde kerametın zuhuru söz konusudur.³⁷⁶ Mucize gibi kerametın de yaratıcısı ve hakiki sahibi Allah’tır.

Mucize gibi keramet de harikulâde halleri ifade eden bir terim olarak Kur’an’da ve hadislerde geçmez. İlk zamanlarda genellikle “ayet” terimiyle ifade edilen bu tür olaylar için hicri II. (m. VIII.) yüzyıldan itibaren keramet kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Keramet teriminin sonraki dönemlerde ortaya çıkması bu hallerin Kur’an ve hadislerde bulunmadığı anlamına gelmez. Kur’an’da adı belirtilmeyen bir zatın ‘Sebe’ melikesinin tahtını bir anda Hz. Süleyman’ın yanına getirmesi,³⁷⁷ Hz. Meryem’e Allah katından rızık gelmesi,³⁷⁸ Ashâb-

³⁶⁸ Cürcânî, *Tâ’rifât*, 123, 184; Asım Efendi, *Kâmus’ul Muhit Tercemesi*, 720; Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 233; Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi*, 233.

³⁶⁹ Kâşânî, *İstılâhâtü’s sûfiyye*, 337; Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 122.

³⁷⁰ Neml 27/62.

³⁷¹ Kâf 50/22.

³⁷² Erkaya, *Kur’ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, 233; Müslim, “İmân”, 293.

³⁷³ Serrâc, *el-Lüma’*, 91; Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, 1/339.

³⁷⁴ Cürcânî, *Tâ’rifât*, 184.

³⁷⁵ el-Kâşânî, *İstılâhâtü’s sûfiyye*, 337-338.

³⁷⁶ Süleyman Uludağ, “Keşif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Ankara: TDV, 2020), 25/315.

³⁷⁷ en-Neml 27/38.

³⁷⁸ Âl-i İmrân 3/37.

1 Kehf'in köpekleriyle birlikte bir mağarada uzun süre uyuyup kalmaları³⁷⁹ Kur'an-ı Kerim'de geçen keramet örnekleri olarak görülmüştür. Bu ayetlerde sözü edilen kişiler peygamber olmamasına rağmen kendilerinden harikulade haller zuhur etmiştir.

Sahih hadislerde de birtakım keramet örnekleri nakledilir. Cüreyc (öl. 150/767) isminde bir velinin beşikteki bir bebeği konuşturması³⁸⁰ mağarada mahsur kalan üç kişinin olağan üstü bir şekilde bu durumdan kurtulması³⁸¹ bu örneklerden birkaç tanesidir.

Yaman Dede, keşif ve kerametın müminin kalbini iman bakımından kuvvetlendirmek sureti ile desteklediği ve hak olduğu görüşündedir. Bunların bir kısmını evliya menkıbelerinden okumuş diğer bir kısmını ise bizzat yaşayarak şahit olmuştur. İnsan aklının bu gibi doğaüstü olaylarda yetersiz kalınacağını, akıl terazisi ile bunun ölçülemeyeceğini ifade etmiştir. Kendisinin şu ifadesi de söylediklerimizi kanıtlar niteliktedir:

“Keşif ve keramet vadisinde çok daha muazzam tecellileri kitaplarda okudum ve başkalarından da işittim. Fakat bu satırları evliya menakıplarından bazılarının hikâye etmek için değil önce de işaret ettiğim gibi, bu tecellilerin imanı takviye hususunda büyük tesirlerini arz etmiş olmak için yazıyorum. İşte evliyâullahın kerametleri de akıl terazimizle tartılamayacak bu kabil fevkaladeliklerindendir. Bu kadar misal herhalde kâfidir, sanırım”³⁸²

Yaman Dede, keşif hususunda Mevlânâ'nın, *Mesnevî*'sindeki bir beyitten ebce hesabı ile “Şeb-i Arûs” tarihini verir. Farklı bir beyitte Mevlânâ'nın serum ve görünmeyen mikroplardan bahsettiğini ifade etmiştir:

*Hâkimest-ü yef'al-ullah mâ yeşâ,
K'o zi ayn-ı ders engized devâ.
Zerrahâ didem dehanşen cümle baz,
Ger Bigûyem hurdeşân gerded diraz.
Her ki o ezhome zebâni şüdcüdâ,
Bhizeban şüd gerçi âred sad nevâ.*³⁸³

Cenâb-ı Hak hâkim-i mutlakdır. Dilediğini yapar. Öyle ki hastalığın aynından kendisinden deva meydana getirir. Ağızları açık zerreler gördüm. Onların ne kadar küçük olduğunu söyleyecek olsam söz uzun gider. Bir kimse hem deminden, dil ve gönül arkadaşından uzak düşecek olursa, yüz dili ve ifadesi de olsa dilsiz kalır.

³⁷⁹ el-Kehf 18/16-26.

³⁸⁰ Buhârî, “Enbiyâ”, 48; Müslim, “Birr”, 8.

³⁸¹ Buhârî, “İcâre”, 12.

³⁸² Özdamar, *Yaman Dede*, 84; Küçük, “Yaman Dede”, 5

³⁸³ Özdamar, *Yaman Dede*, 84.

Yaman Dede'nin, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'de yazdığı bir beyitten çıkarttığı vefat tarihi (Tablo-2)

HE	5	ELİF	1	NUN	50
RE	200	ZE	7	YE	10
KÂF	20	HE	5	ŞİN	300
HE	5	MİM	40	DAL	4
ELİF	1	ZE	7	CİM	3
VAV	6	BE	2	DAL	4
		ELİF	1	ELİF	1
TOPLAM	237	+	63	+	372 = 672 H. (1273 M.)

Yaman Dede, Mevlânâ'nın (672/1273) tarihinde vefat edeceğinin bilgisini bu beyitler sonucu tespit etmiştir. Keşifle ilgili bu verileri aktardıktan sonra kerametlerden bahsetmiştir.

Kerametleri anlatmadan hemen önce bir ikaz yaparak insanoğlunun hiçliğini bildiren birkaç hususa değinmiş, bunları astronomi, dünya, uzay ve arasındaki kemiyet ve keyfiyet meselesi, insanın dünyadaki konumuna değinmiştir. Bu ikazlardan sonra bizatihi yaşadığı ve duyduğu şeyler imanının vücut bulmasına sebep olmuştur.

Yaman Dede'nin şahit olduğu birkaç keramet şu şekilde mülahaza edilmektedir.

Yaman Dede, günün birinde bir dostunu ziyaret eder. Gittiği yerde farklı misafirler de vardır. Namaz kılmak için müsait bir odaya geçer. Namazını ikame ettikten sonra, “Ya Rabbî! Filan kulunun üzerindeki belâyı ondan al, bana ver!” şeklinde iltica eder. Daha sonra misafirlerin muhabbet ettiği odaya geçer. Hâzirundan bir zat kendisine, yaptığı duanın yanlış bir üslupta olduğunu, doğrudan doğruya belanın kaldırılması için dua etmesi gerektiğini söyler.

Müellif, hocası Celâleddin Dede'yi ziyarete gider. Bir gün mutlakiyet devri paşalarından bahsetmeye başlarlar. Ve eski zamanda bir paşanın bir davete icabet etmediği

konusunu müzakere ederler. O esnada Yaman Dede, aklından paşanın neden davete icabet etmediğini düşünür. Hocası Celâleddin Dede hemen kendisine döner ve “efendim, mâlum ya o devirde bu gibi ziyaretler jurnal mevzuu olurdu. Bu sebeple icabet etmek ihtiyata muvafık düşmezdi, değil mi efendim?”³⁸⁴ Der. Burada Yaman Dede’nin aklından geçen şeyler hocasına malum olmuştur.

Yaman Dede, bu ifadelerden kerametler aracılığıyla imanının kuvvetlendiğini, bunların bir hikâye değil yaşanmış hadiseler olduğunu ve insanoğlunun acizliğini hatırlamak sureti ile bu gibi harikulade olayları yaşantısına bir vesile kılabileceğini düşünmektedir.

2.4.11. Nûr-i Muhammedî

Bazı kaynaklarda ‘Hakikat-i Muhammediyye’ şeklinde kullanılan Muhammedî fikrine ilk olarak Sehl b. Abdullah et-Tüsterî’de (öl. 283/896) rastlanmıştır. Sûfî anlayışa göre var oluşun ilk unsuru “Nûr-i Muhammedî”dir. Bir başka deyişle “Allah’ın ilk defa kendi nurundan Hz. Peygamberin nurunu, daha sonra bu nurdan peyderpey diğer varlıkları yarattığı”³⁸⁵ esasına dayanan bir teoridir. Bu kavrama Hallâc-ı Mansûr *Kitâbü’t-Tavâsîn*’in “Tâsînü’s-sirâc” adlı bölümünde, Aynükdât el-Hemedânî (öl. 525/1131) *Temhîdât*’ta, Rûzbihân-ı Baklî (öl. 606/1209) *Şerh-i Şathiyyât*’ta, İbnü’l-Arabî *Fusûsü’l-hikem*’de yer vermiştir.

“Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bunun için âlemi yarattım”³⁸⁶, “Sen olmasaydın ben kâinatı yaratmazdım”³⁸⁷ gibi hadisler klasik tasavvuf edebiyatının temelini meydana getiren Nûr-i Muhammediyye’nin özlü ifadeleridir. “Allah ilk defa benim nurumu yarattı”,³⁸⁸ “Âdem toprakla su arasında iken ben peygamber idim”³⁸⁹ hadisleri Hakikat-i Muhammediyye adı verilen bu nurun ilk yaratılma hüviyetini elde ettiğine, bu ilk yaratılan nurun ise bütün kâinatın aslı olduğuna inanılmaktadır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Nûr-i Muhammediyye’yi açıkladıktan sonra Cebrail’in Hz. Peygamber’in karşısındaki konumunu göstermek için “Ahmed, eğer o ulu kanadını açsaydı Cebrâil ebede kadar dehşet içinde kalırdı”³⁹⁰ demiştir. İbnü’l-Arabî’ye göre ise İsmi Âzam’ın mazharı, Nûr-i Muhammedî’dir. Vucûdü-u Mutlak en üst seviyede tecelli

³⁸⁴ Özdamar, *Yaman Dede*, 82-84.

³⁸⁵ Sehl et-Tüsterî, *Tefsîrü’l-Kur’ânî’l- Azîm* (Kahire: 1908), 15,62.

³⁸⁶ Aclunî, *Keşfü’l-Hafâ*, 2/132.

³⁸⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/615.

³⁸⁸ Aclunî, *Keşfü’l-Hafâ*, 1/265.

³⁸⁹ Tirmizî, “Menâkıb”, 1.

³⁹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, 4/817.

ettiğinden dolayı Hakikat-i Muhammediye'ye insan-ı kâmil denir. Çünkü insân-ı kâmil varlığın bütün hakikatlerini kendinde toplar ve bu özelliğiyle Allah isminin mazharıdır.³⁹¹ İbnü'l-Arabî yorumcusu Afîfî (öl. 1897-1966) bu konuda Arabî'nin Hristiyanlıktan etkilendiğini hatta bunu Yahudi filozoflarından bile alınabileceğini ifade etmiştir.³⁹² Süleyman Uludağ (d. 1937) ise bu anlayışın Yahudi ve Hristiyan din adamları nezdinde görüldüğünü belirtmekte ve bu görüşün Yeni Eflatunculuktan geçtiğini ifade etmektedir.³⁹³

Hanbelîler, hadis âlimleri ve zâhir ulemâ Hz. Muhammed'in bu şekilde vasıflandırılmasının ilahlaştırmak anlamına geldiğini dolayısıyla bu inancın kişiyi küfür ve şirke götüreceğini ifade etmiş, daha önceki peygamberlerin ümmetleri de aşırılıkları sebebi ile helâke uğradıklarını bilhassa bunun İskenderiyeli Aziz Clemens'in (öl. 215) peygamberlik konusundaki görüşleriyle ilgili olduğunu ifade etmişlerdir.³⁹⁴ Hakikat-i Muhammediye hususunda oluşan genel kanaat, dış etkileri müessir görmekle birlikte, buna vücut veren malzemelerin ve aslî unsurların İslâm kaynaklarında aranması yönündedir.³⁹⁵

Yaman Dede, manzum ve nesir söylemlerinde kaleme aldığı şiir ve na'atlerinde bu görüşlerini izhar etmiştir.

*Gönül hûn oldu şevkinden boyandım yâ Rasûlallah!
Nasıl bilmem bu nîrâna dayandım yâ Rasûlallah!
Ezel bezminde bir dinmez figândım yâ Rasûlallah!
Cemâlinle ferahnâk et ki yandım yâ Rasûlallah!
Yanan kalbe devâsın sen, bulunmaz bir şifâsın sen,
Muazzam bir sehâsın sen, dilersen rûnümâsın sen,
Habîb-i Kibriyâ'sın sen, Muhammed Mustafâ'sın sen,
Cemâlinle ferahnâk et ki yandım yâ Rasûlallah.*³⁹⁶

“Ey Allah'ın elçisi! Benim gönlüm seni şiddetle arzulamaktan dolayı baştan ayağa kana boyandı. Ey Allah'ın elçisi! Ben bu ayrılığın ateşine şimdiye kadar nasıl dayandım, bilmiyorum. Ey Allah'ın elçisi! Ben ezeldeki senin sohbet meclisinde feryad-u figan eden bir aşgıyım. Yandım, ey Allah'ın elçisi! Ne olur güzel yüzünle beni ferahlat, o güzel yüzünü

³⁹¹ Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî ma'rifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye*, nşr. Osman Yahyâ – İbrâhim Medkûr, 14 Cilt (Kahire: y.y, 1972), 1/118-186, 2/87.

³⁹² Ebü'l Âlâ el-Afîfî, *İbnü'l-Arabî'de Tasavvuf Felsefesi*, çev M. Dağ (İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1998), 86.

³⁹³ Süleyman Uludağ, *İbn Haldun Mukaddime Tercümesi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983), 199.

³⁹⁴ Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediye", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1997), 15/179-180

³⁹⁵ Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi*, 246.

³⁹⁶ Koçak, *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Sûfi Şahsiyet*, 187; Kandemir, *Canım Arzular Seni*, 28; Kayseri Büyükşehir Belediyesi, "Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu" 156.

bana göster!”³⁹⁷ Yaman Dede Yaman Dede, Allah’ın ve meleklerin salât ettiği³⁹⁸ Hz. Peygamberi görmeyi arzulamış, bezm-i eleste kendisi ile görüştüğünü ve o günden beri kendisine âşık olduğunu ifade etmiştir.

“Sen benim yanan kalbimin ilâcısın, biricik bulunmaz şifasısın. Sen cömertlikte o kadar büyüksün ki, bu hususta tek yol gösterici sensin. Sen, Cenab-ı Allah’ın sevgilisisin. Sen övülmüşsün, seçilmişsin. Yandım, ey Allah’ın elçisi! Ne olur güzel yüzünle beni ferahlat, o güzel yüzünü bana göster!”³⁹⁹ Hz. Peygamber, Yaman Dede’nin mana alemindeki şifası ve hidayete götüren tek kaynağıdır. Hz. Muhammed’i bir deva ve sehâ şeklinde açıklamış, seçilip insan-ı kâmil makamına yükseltildiğini ifade etmiştir.

Ey Tanrımızın mâkesi Envârı Muhammed!

Allah’ımızın vakfı esrarı Muhammed!

Sen Aşk-ı Hüdâ, Hüsn-ü Hüdâ, Lütfü Hüdâsın!

*Hallâk-ı cemâlin gülü gülzarı Muhammed!*⁴⁰⁰

Müellif, söylenilenlere ilaveten “Nûr-i Muhammediyye’nin” tezahürü olan insan-ı kâmil için de birtakım şartlar ileri sürmüştür. Buna göre insan-ı kâmil olmanın “aşkı-ı şevk-i Rabbânî”de fenâyı tamımı bulmanın ilk şartı, gönülde Allah’tan başka her şeyin atılmasıdır. Yaman Dede, bu eserinde Allah’ın Hz. Peygamberi övdüğünü ifade etmiş ve huzur bulmak için kendisine iltica ederken “Nûr-i Muhammedî” inancından hareketle görüşlerini açıklamış, Hz. Peygamberi Allah’ın gizli bir hazinesi şeklinde görmüş ve Allah’ın sırrı şeklinde açıklamıştır.

Yaman Dede’nin “İlk olarak Nûr-i Muhammedi’yi halk ediyor, Peygambere Habîbim diyor. İşte Cenâbı Hâlik-i Kâinat, kullarına hılkati beyan buyururken (tanınmayı sevdim) buyuruyorlar. Tanınmayı sevdi bizleri yarattı, Nûr-i Muhammedi’yi sevdi, Hz. Peygambere habîbim dedi. Vücut babamız Hz. Âdem, ruh babamız Nebî’yi Zî-şân Efendimizdir”⁴⁰¹ sözleri “Nûr-i Muhammedî” ile ilgili görüşlerini açıkça ifade etmiştir. Yaman Dede de Allah’ın ilk defa kendi nurundan Hz. Peygamberin nurunu, daha sonra bu nurdan peyderpey diğer varlıkları yarattığı görüşünü benimsemiş, Tüsterî’ye paralel bir anlayış benimsemiştir.

³⁹⁷ Balta, "Fuzûlî ve Yaman Dede'nin Şiirlerinde Hazreti Muhammed Övgüsü", 127.

³⁹⁸ Ahzâb, 33/56.

³⁹⁹ Balta, "Fuzûlî ve Yaman Dede'nin Şiirlerinde Hazreti Muhammed Övgüsü", 128.

⁴⁰⁰ Sataoğlu, *Kayseri Şairleri*, 114.

⁴⁰¹ Özdamar, *Yaman Dede*, 325, 451.

SONUÇ

Yaman Dede, eğitim ve öğretime önem vermesi ile tanınmış, ömrünün son ayına kadar da öğretmenlik yapmıştır. Bu esnada binden fazla öğrenci yetiştirip, birçok dost ve arkadaş edinmiştir. XX. Yüzyılın “mektupla öğretim” usulünün pirleri arasında yer almaktadır. Öğrenci ve dostlarıyla genellikle mektup aracılığı ile iletişime geçer, konuşmayı pek sevmez, duygu ve düşüncelerini bu vasıta ile bildirmiştir. Edebî ve tasavvufî düşüncelerini buradaki dizelere nakşetmiş, yazdığı manzumeler ile bunları zenginleştirmiştir. Takriben üç yüz sayfayı geçen, yüze yakın yazdığı mektup ile hoca, dost, arkadaş ve öğrencileri ile iletişim kurmuştur. Bu mektupların bir kısmı günümüze ulaşmakla birlikte, diğer bir kısmı ve orijinal nüshalarının bilinirlikleri meçhuldür. Yaptığımız araştırmalar neticesinde mektupların orijinalinin Yaman Dede’nin yakın dostlarından Mustafa Barçın, Fevzi Özçimi ve Marifet Yayınları sahibi Zeki Tekin’den Mustafa Özdamar’a, Özdamar’dan tekrar Yaman Dede’nin yakınlarına intikal ettiği bilgisine ulaştık. Ancak mektupların şu an nerede ve kimde olduğu hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Gerçekleştirdiğimiz araştırmalar neticesinde Yaman Dede’nin anne, baba ve eşlerinin vefat ettiğini, kızı Belma Keçeoğlu ve ismi meçhul kız kardeşinin cenaze merasiminden sonra hiç kimse tarafından görülmediğini, ‘İsmail Keçeoğlu’ adında manevi bir evladının olduğunu ancak bu çocuğu hakkında biyografik bilgi bulunmadığını tespit ettik.

Yaman Dede’nin tasavvufî kişiliği hakkında Haşim Şahin’in *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* ve *Kayseri Ansiklopedisi*’nin ‘tarikat şeyhlerinin kendisini ziyarete geldiği’ ifadesini baz alarak gelen kişilerin tarikat şeyhlerinin değil cami imamlarının olduğunu dolayısıyla hocaları hariç herhangi bir tarikat lideri ile görüşmediğini tashih ettik. Yazarın edebî kişiliği hakkında ise şimdiye kadar kimlerden etkilendiği merak edilen isimleri meçhul hocalarını tespit edip kısa bir analize tabi tuttuk.

Yaman Dede’nin şiirlerinde genellikle aşk, zühd, çile, sekr, sahv, semâ, nefis, havf, recâ, keşif, keramet, nur-u Muhammedî, fenâ fi’ş-şeyh, fenâ fi’r-Resûl, fenâfillâh kavramlarını kullandığını tespit ettik. Bu bağlamda tasavvufa ait kavramlara yüklediği yorumların çoğunlukça sözlük ve ıstılahı anlamda kullanıldığını mülâhaza ettik. Yaman Dede, Müslümanlığı “aşk” şeklinde nitelemiş, kişinin mutluluk ve olgunluğunun buna bağlı olduğunu, bu mertebeye ulaşıldığında acının zevke dönüp, insanın ruhuna akacağını bu zevkin de yaşanılmadan anlatılamayacağını ifade etmiştir. Çile hayatına 1942’den sonra

başladığını belirten Yaman Dede çileyi, ıstırap, acı ve özlem ile eş değer tutup, kurtuluşunun Allah aşkının fazlaşması ile biteceğini ifade etmiştir. Havf ve recâ konusunda ise en büyük örnek, rehber ve liderin Hz. Peygamber olduğunu, ümit ettiği konularda ümit edilip, korktuğu şeylerden korkulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Keşif ve keramet, müminin kalbini iman bakımından kuvvetlendirmek sureti ile desteklediği ve hak olduğunu düşünmektedir. Sekr'in Allah için olması gerektiği ve manevi yolla bunun mümkün olduğunu ifade eder. Zira Allah sevgisi her türlü sevgi ve mutluluğun önüne geçmiştir. Sahv'ın da güçlü bir varid ile gerçekleştiğini, sahv hâlinin, sekr hâlinde sonra olması gerektiğini ve sahv hâlinin, sekr hâliyle doğru orantılı olduğunu benimser. Semâ ile ilgili özel bir manzumeye yer veren Yaman Dede, bu kavramı hem ıstılahi hem de gerçek anlamda kullanmıştır. Mevlevîlerin dönme ayinlerini semâ kavramı ile açıklamıştır. Nûr-i Muhammedî kavramını tasavvuf literatüründe kullanılan şekli ile yorumlamış Allah'ın ilk defa kendi nurundan Hz. Peygamberin nurunu, daha sonra bu nurdan peyderpey diğer varlıkları yarattığı görüşünü benimsemiştir. Yaman Dede'nin Mevlânâ murakabesiyle başlayan manevi yolculuğu, efendisinde fâni olmasıyla başlamış, daha sonra bu fâni olma eylemi Mevlânâ'dan, Hz. Peygambere ve nihayet Allahta fenâ olma makamına geçmiştir. Yaman Dede, nefsi ise bu yolda yedi başlı ejderhaya benzetmiş ve kişiye pek çok tuzaklar kurduğunu ifade etmiştir. Yaman Dede nefisle mücadele etmenin de gerekli olduğu görüşündedir. Bu bağlamda mücadele'nin nefsi öldürmek ile değil hâkimiyet altına alınmasıyla kazanılabileceği görüşünü savunmuştur.

Bu araştırmada Yaman Dede'nin şair ve şiir ile ilgili görüşlerine de yer verdik. Nitekim Yaman Dede'nin tasavvufî kişiliğinin olgunlaşmasında edebiyatında rolü büyüktür. Şiirler de Yaman Dede'nin hayatında önemli bir konuma sahiptir. Müellif, hayatın gerçekte bir şiir, şairinde görünmeyen dudakların üflediği bir ney olduğu görüşündedir. Yaman Dede'nin ona yakın yazdığı şiir ile edebiyatçıların ilgisini çekmeyi başarmış, ses sanatı alanında da yakın bir ilgi ile karşılanmıştır. Müellifin şiirlerine yazılan ilk beste, dostu Ali Kemal Belviranlı'ya aittir. Yaman Dede'nin şiirleri üzerinde günümüze kadar yapılmış yirmi üç bestenin yazılı kaynaklarına ulaşılmıştır. Bunların on ikisinin *Dâhilek Yâ Râsûlallah*, on birinin ise son dönemlerde bestelenen şiir ve şarkı formatındaki eserleridir.

Hazırladığımız bu çalışmanın sonucuna doğru gelirken; *Kayseri Ansiklopedisi* ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde* yer alan 'Paskalya yortusunda cami imamları ve tarikat şeyhlerinin kendisini ziyarete geldiğini, evinde dinî sohbetler yanında ilahiler okunduğunu kendisi yazmaktadır' ibaresinin tashihi için "Diyanet

İşleri Başkanlığı, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğüne”; 1998 tarihinde Ankara İlahiyat Fakültesinde Hülya Kırdar’ın ‘Yaman Dede’ hakkında hazırladığı lisans tezinin ince bir araştırmaya tabi tutulup bulunması, dijital ortamda kaydı var ise ortaya çıkartılması ve çalışmanın hizmete geri kazandırılması için “Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kütüphane Daire Başkanlığına”; Her ne kadar Yaman Dede’ye ait şiirlerin ve dönemin medya araçlarında çıkan haberlerin orijinallerine ulaşılsak da, temel görüşleri ihtiva eden mektuplarının orijinallerinin bulunup devlet kütüphanesine konulması, ziyaret erişimine açık olması, tasavvuf ve edebiyat literatürüne katkı sağlaması bakımından “Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’na”; Mektupları teslim alan Mustafa Barçın, Fevzi Özçimi ve ‘Marifet Yayınları’ sahibi Zeki Tekin’in nüfus kayıt örneklerinden yakınları tespit edilip, bu hususta bir araştırma yapılması içinde “Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ve Belge Yönetimi ve Koordinasyon Daire Başkanlığı’na” mühim vazifeler düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ'*, nşr. Ahmed el-Kalâş. Beyrut: y.y, 1985.
- Afifi, Ebü'l Âlâ. *İbnü'l-Arabî'de Tasavvuf Felsefesi*. çev M. Dağ. İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1998.
- Ağaoğlu, Samet. *Arkadaşım Menderes*. İstanbul: Rek-Ter Turizm Kitapevi, 1967.
- Ahterî, Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî. *Ahterî-yi Kebir*. 2. Basım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Akın, Nimetullah. "Annemarie Schimmel", *İslâmiyât Dergisi* 7/1 (2004), 171-186.
- Aksoy, Hüseyin. "Esrar Dede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/432. İstanbul: TDV, 1995.
- Altıkulaç, Tayyar. *Zorlukları Aşarken*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Ararat, Yusuf Cemil. "Yaman Dede'ye Mersiye". *Altınoluk Dergisi* 5/99, (1994), 18-25.
- Artıran, Hayat Nur. *Şefik Can Hatıralar*. İstanbul: Sûfî Kitap Yayınları, 2022.
- Avery, Robert. *The Redhouse Dictionary*. haz. Serap Bezmez. İstanbul: Redhouse Yayınevi, 1986.
- Aydın, Selahaddin. "Mehmed Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede)". *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi* 1/1 (1963). 1-14.
- Baklî, Rûzbihân. *Şerh-i Şaṭhiyyât*, nşr. H. Corbin. Tahran: y.y. 1981.
- Balta, Sabri. "Fuzûlî ve Yaman Dede'nin Şiirlerinde Hazreti Muhammed Övgüsü". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 53/1 (2021), 113-136.
- Belviranlı, Ömer Faruk. "Belviranlı, Ali Kemal". *Konya Ansiklopedisi*. 2/78-79. Konya: 2011.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Bitmemiş Şiirler*. İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1976.
- Bilgin, Ersan. *Müstakim Bir Hayat Nedim Urhan*. İstanbul: MG V Yayınları, 2018.
- Bilman, Şule. *A. Schimmel'in Tasavvuf Kültüründeki Yeri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Borak, Sadi. "Yaman Dede Konuşuyor". *Tarih Coğrafya Dünyası Mecmuası* (15.12.1959), 455-467.
- Bozdağ, İsmet. *Sultan Abdulhamîd'in Hatıra Defteri*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1992.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 2001.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Otto Yayınevi, 2014.

- Celâleddin-i Rûmî, Mevlânâ. *Mesnevî*. nşr. Muhammed İsti'lâmî. Tahran: y.y, 1991.
- Ceyhan, Semih. "Semâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/455. İstanbul: TDV, 2009.
- Ceyhan, Semih. "Zühd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/530-533. İstanbul: TDV, 2013.
- Cürcânî, Seyyid Şerif Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rîfât*. nşr. Muhammed Basel. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiye, 2013.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Tâ'rîfât*. Beyrut: Dâru'l –Kütübi'l-İlmiye, 2013.
- Çavdar, Tevfik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.
- Çelebi, İlyas. "Bekir Topaloğlu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2/603. Ankara: TDV, 2019.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/179-180. İstanbul: TDV, 1997.
- Demirci, Mustafa. "Yaman Dede'nin Türk Müsikisindeki Yeri". *Turkish Studies* 13/9, 2018. 17-44.
- Demirci, Mustafa. *Yaman Dede: Aşkın Bedeli*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2016.
- Demirel, Şener. "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevi'nin İlk İki Beytinin Şerhi". *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/14 (2005), 367-368.
- Dennett, Daniel Clement. *Conversion and Poll-tax in Early Islam*. Massachusetts: 1950.
- Dihhudâ, Ali Ekber. *Luğatnâme*. 28 Cilt. Tahran, y.y. 1967.
- Dinçer, Nahit. *1913'ten Bu Güne İmam-Hatip Okulları Meselesi*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974.
- Durmuş, İsmail. "el-Avâmilü'l-Mie". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/106. İstanbul: TDV, 1991.
- Düzcan, Abdurrahman. "Dursun Çakmak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/277-278. Ankara: TDV, 2020.
- Düzdağ, M. Ertuğrul – Yılmaz, Şeref - Demirel, Hasan Hayri. *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*. 4 Cilt. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.
- Elmalî, Hüseyin. "İzhârül-Esrar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/506. İstanbul: TDV, 2001.
- Er, Hamit. *İstanbul Daru'l-Fünûn ilahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*. İstanbul: Sosyal Bilimler Araştırma Merkez İslâm Medeniyeti Vakfı, 1933.
- Eraydın, Selçuk. "Çile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/315. İstanbul: TDV, 1993.

- Erkaya, Mahmud Esad. *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Erkaya, Mahmud Esad. *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Eren, Hulusi. "Yaman Dede: Mehmet Kadir Keçeoğlu". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 20 Cilt. Kazakistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2018. 43-45.
- Ersöz, Salih Sedat. "Aile Çalıştayı". *Memleket Gazetesi* (31.03.2016). 3-4.
- Esmer, Büşra. *Naat Bağlamında Hem-Teşne İki Şairin Cemal İştiağı: Şeyh Galib-Yaman Dede*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2018.
- Firuzâbâdî. *Kâmûsu'l-Muhît*. 8. Baskı. Beyrut: Mektebetü'r-Risâle, 2005.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*. 6 Cilt. Kahire: y.y, 1939.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, 4 Cilt. Kahire: y.y. 1332.
- Gezgin, Hakkı Süha. "Alkışa Lâyık Bir Emek". *Vakit Gazetesi* (06. 07. 1939), 6.
- Gövsâ, İbrahim Alâeddin. "Üsküdar' da Bay Yaman Dede Keçeoğluna". *Yedigün Mecmuası* (03. 09. 1940), 4-5.
- Güngör, Erol. *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.
- Güneş, Mustafa- Güneş, Hatice. "Günümüz Dîvân Şiiri ve Türkçe Eğitiminde Öncü Bir İsim: Hasan Kavruk". *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 3/22 (2024), 167-184.
- Haksever, Ahmet Cahit. "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek." *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 14 (2005), 383-415.
- Hücvîrî, Ebü'l-Hasen Alî b. Osmân b. Ebî Alî el-Cüllâbî. *Keşfü'l-mahcûb*. nşr. V. Jokovsky Leningrad: y.y. 1926.
- Işık, Emin. "Celal Hoca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/241. İstanbul: TDV, 1993.
- Işık, Emin. *Aşk Meşk Etmek*. İstanbul: Sûfî Yayınları, 2015.
- Işık, İhsan. "Yaman Dede". *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. 9/3807. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 2000.
- İbnü'l- Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî ma'rifeti'l-esrâri'l-mâlikiyye ve'l-mülkiyye*, nşr. Osman Yahyâ İbrâhim Medkûr. Kahire: y.y, 1972.

- İnal, İbnü'l Emin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988.
- İnsan ve İrfan Vakfı. "Yaman Dede'yi Anma Programı". İstanbul: Bahçelievler Necip Fazıl Kısakürek Kültür Merkezi, 2015.
- İsfahânî, Ebû Nuaym. *Hilyetü'l-Evliyâ*. 10 Cilt. Kahire: y.y. 1979.
- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed b. Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'â*. nşr. M. Seyyid Kîlânî. Kahire: y.y, 1961.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. nşr. Safvân Adnân ed-Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412.
- İz, Mahir. *Yılların İzi*. İstanbul: Kitabevi, 1990.
- Kayseri Büyük Şehir Belediyesi, "Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu", *Kayseri Ansiklopedisi*. 4/155-156. Kayseri: Kültür Yayınları, 2015.
- Kalkışım, M. Muhsin. "Şeyh Galip". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/57. İstanbul: TDV, 2010.
- Kandemir, Yaşar. *Canım Arzular Seni*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1993.
- Kara, Mustafa. "Fenâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/333-335. İstanbul: TDV, 1995.
- Kara, Mustafa. "Havf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/528-531. İstanbul: TDV, 1998.
- Karabulut, Ali Rıza. "Mevlevî Ahmet Remzi Dede (Akyürek)" *Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, 8/68, 1983.
- Karaçam, İsmail. *Hâtıralar*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015.
- Karaman, Hayreddin. *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Kâşânî, Abdurrazzak. *İstîlâhâtü's sūfiyye*. thk. Abdulâl Şâhin. Kahire: Dârü'l-Menâr, 1992.
- Kartal, Abdullah. "Sekk". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/334-335. İstanbul: TDV, 2009.
- Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim. *Kitâbü't-Ta'arruf li-mezhebi ehli't taşavvuf*, nşr. Abdülhalîm Mahmûd - Tâhâ Abdülbâkî Sürûr. Kahire: y.y. 1960.
- Kim, Heon Choul. *Din Degistirmenin Entellektuel Arka Planı*. İstanbul: Işık Yayınları, 2003.
- KocaTürk, Utkan. *AtaTürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi: 1918-1938*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983.
- Koçak, İhsan. *Cumhuriyetin İlk Yüz Yılında 100 Sûfi Şahsiyet*. ed. Ömer Yılmaz, Büşra Betül Punar. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.

- Komisyron, “M. Yaşar Kandemir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c/s, y. İstanbul: TDV, 2017.
- Komisyron, "Emin Işık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c/y.y. İstanbul: TDV, 2019. Komisyron. "Hayreddin Karaman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c/s y.
- Komisyron. “M. Yaşar Kandemir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c/s y.
- Kudûrî, *el-Muhtasar*. nşr. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza. Beyrut: 1418/1997.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*. nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Mahmûd b. Şerîf. 2 Cilt. Kahire, y.y. 1972.
- Küçük, Osman Nuri. “Yaman Dede”. *Aşkın Sultanları: Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu*. İstanbul: Şefik Can Uluslararası Mevlânâ Eğitim ve Kültür Derneği, 2010. 1-18.
- Küçük, Cevdet. “Türkiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/586. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Küçük, Sezai. *Mevlânâ İle Bir Ömür (Şefik Can)*. İstanbul: Sufî Kitap, 2014.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Ali Kemal Belviranlı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/183. Ankara: TDV, 2020.
- Maruf, Abdurrahman Bin Süleyman. *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*. sad. Mehmet Talu, 4 Cilt. İstanbul: Tereke Yayınları, 2015.
- Mazıoğlu, Hasibe. "Ahmed Remzi Akyürek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/304. İstanbul: TDV, 1989.
- Mekkî, Ebû Tâlib. *Kütü'l-Kulûb*. 2 Cilt. Kahire: y.y. 1961.
- Mevlânâ, *Meşnevî*. nşr. Muhammed İsti'lâmî. Tahran: y.y. 1990-91.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed. *Ri'âye li-hukûkullâh*. nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Abdülkâdir Ahmed Atâ. Kahire: y.y. 1970.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y. 1374-75/1955-56.
- Mütercim Asım Efendi, *Kâmus 'ul Muhit Tercemesi*. İstanbul: y.y. 1333.
- Nefes Yayınevi. “Yaman Dede Tanıtım Filmi”. Erişim 01.04.2024. https://www.youtube.com/watch?v=d_pB9dWm-FQ
- Okutan, Ömer. *Din Eğitimi, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: Kollektif Yayınları, 1983.
- Okumuş, Ömer. "Abdurrahman Câmîi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: TDV, 1993, 7/93-94.

- Öngören, Reşat. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/119-122. İstanbul: TDV, 2011.
- ONT. "Osman Nuri Topbaş". Erişim 07. 03. 2023. <https://www.osmannuritopbas.com/>
- Oral, Osman. "Peygamber Aşığı Yaman Dede Mehmed Abdulkadir Keçeoğlu". *Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi* 8/1, 2015, 10-22.
- Önder, Mehmet. *Mevlânâ Bibliyografyası*. Ankara, TİŞB Kültür Yayınları, 1974.
- Özdamar, Mustafa. *Yaman Dede*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1994.
- Özkan, Senail. "Annemarie Schimmel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/229. İstanbul: TDV, 2009.
- Özkurt, Muhammet. "19.-20. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Eğitim Yapıları: Kastamonu Merkez Mekteb-i İdadi, Mekteb-i Sanayi, Rum Mektebi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/73 (2018), 40-60.
- Parmaksızoğlu, İsmet. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: MEB Yayınları, 1966.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Samsun: Çamlıca Yayınları, 2019.
- Sarı, Mehmet Ali. *Beyoğlu'nda Bir Hafız Kur'an'la Geçen Bir Ömür*. İstanbul: Mihrabad Yayınları, 2021.
- Sataoğlu, Abdullah. *Kayseri Şairleri*. Ankara: As Matbaa, 1934.
- Serdar, Murat. "Kastamonu'nun Manevi Mimarları: Kastamonu Mevlevihanesi Postnişlerinden Kayserili Ahmet Remzi Akyürek Dede". *II. Uluslararası Şeyh Şa'bân- Velî Sempoyomu*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Yayınları, 2014. 305-319.
- Şıra, Hüseyin. "Üsküdarlı Mehmed Nasûhî Halvetî, Seyr ü Sülûk Mektupları". *Journal of Analytic Divinity* 2/3 (Aralık 2018), 100-106.
- Subaşı, Muhsin İlyas. *Aşkta Yanan Dede*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2003-2010.
- Subaşı, Muhsin İlyas. *İki Mevlevî: Remzi Dede-Yaman Dede*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekr. 2 Cilt. *Avârifü'l-ma'ârif*. Kahire: y.y. 1939.
- Şahin, Haşim. "Yaman Dede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/311-312. İstanbul: TDV, 2013.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali. *Keşşâfî istilâhâtî'l-fünûn*. 2 Cilt. İstanbul: y.y, 1984.
- Tenûhî, Abdüsselâm b. Saîd. *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*. 6 Cilt. Kahire, y.y, 1324.
- Topaloğlu, Bekir. *Günlerim Böyle Geçti; Hatıra ve Günlükler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.

- Tuna, Yılmaz. *Türk Tarihinden Yapraklar*. İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- Uçman, Abdullah. "Ahmed Celâleddin Dede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/53. İstanbul: TDV, 1989.
- Uludağ, Süleyman. "Keşf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/315. Ankara: TDV, 2022.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. *İbn Haldun Mukaddime Tercümesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Selçuk Eraydın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/410. Ankara: TDV, 2020.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları, 1979.
- Yalsızuçanlar, Sadık. *Diyamandı*. İstanbul: Profil Evi Yayınları, 2022.
- Yavuz, Kemal. "Mesnev-i Şerif İle Alakalı Olarak Cevdet Paşa'nın Abidin Paşa'ya Yazdığı Bir Mektup". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 24/38 (2012), 441-454.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Hidâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 1998, 17/473.
- Yazgıç, Suavi Kemal. "Yaman Dede’den Mektuplar." *Türk Dil Kurumu Dergisi* 2/782 (2017), 181-183.
- Yıldız, Büşra –Durak, Mukaddes. "Duayenlerimiz: Prof. Dr. Mustafa Sâim Yeprem ile Söyleşi". *Kader Dergisi*. 20/1 (2022), 549-573.
- Yılmaz, Ömer. Edirne *Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi*. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2008.
- Yılmaz, Ömer. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2021.
- Yorulmaz, Hüseyin. *Bir Neslin Öncüsü Celal Hoca*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Yücetürk, Seher. "Neden İhtida Ettiler", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/26 (2021), 353-357.
- Zavalsız, Sinan. "Din Değiştirmenin Psiko-Sosyal Kodları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/12, 185-200.

EKLER

EK-1. 15. 02. 1942 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi (Yaman Dede'nin İhtida İlanı)

Şekil 1

Yaman Dede İhtida Etii

“Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’ye adeta âşık derecesinde merbut ve küçüklüğünden beri Mevlânâ’yı tetkik ile tanınmış olan Kayserili Yaman Dede Keçeoğlu, edebiyat âlemimizce tanınmış bir simadır. Mevlânâ’ya olan aşkını, yazdığı bütün şiir ve nesirlerini tasavvuf cezbeleriyle kaleme almıştır. Kendisi Yaman Dede lakabıyla anılır. Şimdiye kadar kalben tam bir Müslüman olan Yaman Dede, hükümete müracaatla resmen ihtida ederek muamelesini ikmâl etmiş ve Mehmed Kadir ismini almıştır. Kendisini bu harekete sevk eden Müslümanlığa karşı beslediği derin meclûbiyettir. Daha evvel de Evkaf Avukatlığı, edebiyat muallimliği gibi mesleklerde bulunduğu, halen de bu vazifelerde çalıştığı için herhangi bir menfaat saikiyle hareket etmiş de değildir. Bu vesile ile (şahik diyamandı), Mehmed Kadir için, vakitle söylenen şu beyt, kendisinin Müslümanlığa ne derece meclûp olduğunu gösterir:

*Meeneviden sürü Tevakkül bulam ol
Hükate sedet şikrânana bir gör-
Kalbi meclûbu Muhammed, ruhu
meclûbu Hâdî
Cecbe hâfîndeki İhlâmı bir gör-
meclûdur.*

Mehmed Kadir 1888’de Kayseri’de doğmuş, 1913’de İstanbul Hukuk Mektebini bitirmiştir. Halen avukatlık ve muallimlik yapmaktadır.

Ankara: Milli Kütüphane, Gazete Arşivi, 15.02.1942 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi.

Dede'ye Tebrik Yazısı

Yaman Dede, Müslüman olmadığı halde Ankara Radyosunda Esrar Dede'yi Tüm Türkiye'ye Anlatması Üzerine

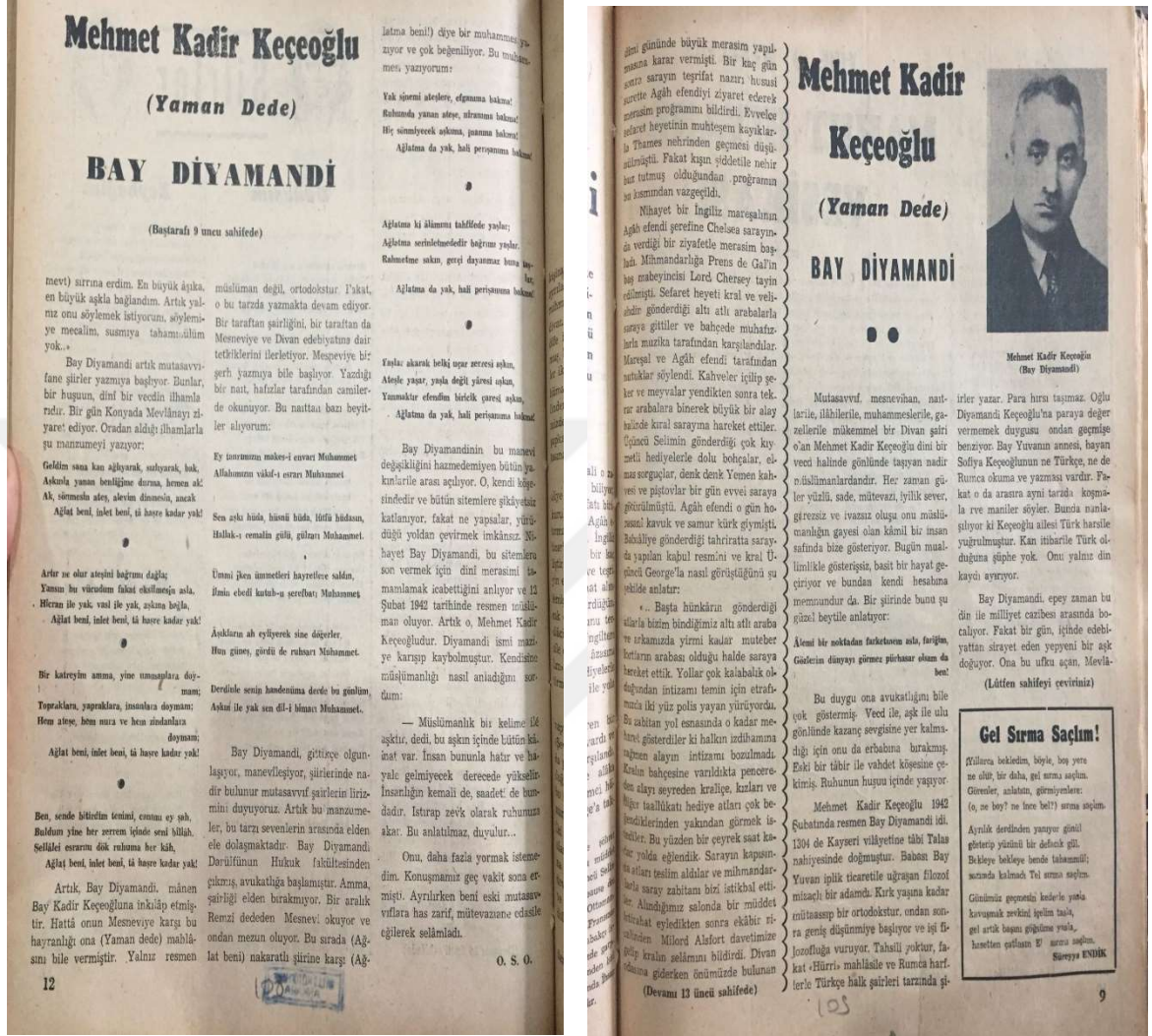
Şekil 2

Hakkı Sühâ Gezgin: Bir akşam Ankara Radyosunda Esrar Dede'ye dair bir konferans verildi.

Radyodaki konferans gelişi güzel bir hitap etme hadisesi değildir. Avukat Yaman Dede, bu konferansta hem dinleyicilere zevkli bir zaman yaşattımsı hem de edebiyat tarihimize cidden değerli bir hizmette bulunmuştur...

Ankara: Milli Kütüphane Gazete Arşivi, 06. 07. 1939 tarihli Vakit Gazetesi, Sayfa: 6.

EK-3. 20. 11. 1943 tarihli Çınaraltı Mecmuasında Orhan Seyfi Orhon'un Yaman Dede ile Röportajı

Şekil 3

“Mutasavvıf, mesnevihan, na’lileriyle, ilâhileriyle, muhammesleriyle, gazelleriyle mükemmel bir divan şairi olan Mehmed Kadir Keçeoğlu, dini bir vecd halinde gönlünde taşıyan nadir Müslümanlardandır. Her zaman güler yüzli, sade, mütevâzi, iyilik sever ve ıvazsız oluşu, O’nu Müslümanlığın gayesi olan kâmil bir insan sıfatında bize gösteriyor...”

Ankara: Milli Kütüphane Gazete Arşivi, 20. 11. 1943 tarihli Çınaraltı Mecmuası, Sayfa: 9-10.

EK-4. 15. 12. 1959 tarihli Tarih Coğrafya Dünyası Mecmuasında Sadi BORAK'ın, Yaman Dede'yi Ziyareti ve Ropörtajı

14 yaşında Mevlânâ aşkı ile tutusan ve dinini de değiştirerek Müslüman olan Yaman Dede (Diyamandı) muharririmize Mevlânâ hakkında düşüncelerini anlatıyor

Yaman Dede Konuşuyor

Diyamandı diyor ki: — Ayrı bir varlığım kalmadı ki ayrı bir dinim olsun — 14 yaşta başlayan aşk — Mevlânâ mikrob ve seromu nasıl ifade etmişti?

Sadi BORAK

Gelmiş geçmiş «ulu» lar içinde yol gösterenler çok olmuş. Bunlar «izm» le biten birçok düşünce ve davranış yolları göstermişler. Zaman zaman bütün dünyayı sarmak istidadını gösteren bu «izm» ler, kurucuları gözlerini kapar kapamaz birer sabun köpüğü gibi dağılmış, uçmuş gitmiştir. Fakat öyle ulular da gelmiş ki ölümleri üzerinden nice yüzyıllar geçtiği halde fikirleri bir din gibi yayılmış, kökleşmiş ve dünyayı sarmıştır.

İşte Mevlânâ Celâleddin de insanlara ışıltı tutan, yol gösteren ölümsüz bir uludur. Onun yolunda niceleleri yürek bağlamış, hayatlarını O'nu incelemeye vakfetmiştir.

Mevlânâ âşıkları arasında bir «Yaman Dede» vardır ki cezbe halinde ona bağlanmış, bu uğurda dinini değiştirmiş, Müslüman olmuş, eşinden ayrılmış ve kendi gibi Mevlânâ âşığı Müslüman bir hanımla ha-

yatını birleştirmiştir.

Mehmet Kadir Keçelioglu'nu arayıp bulmak pek de öyle kolay olmadı. Gündüzleri ele geçiremediğimiz için evine bir gece ziyaret yapmak zorunda kaldık. Çamlıca tepelerine yüreğimiz korkudan titreyerek tırmandık... Bizi kabul etmez de reddeder diye... Fakat endişemiz boşuna imiş. Mevlânâ için geldiğimizi anlar anlamaz:

«— Rahatsızlık olur mu efendim, dedi; Hazret-i Mevlânâ için yataktan da kaldırsanız, sabahalara kadar da konuştursanız memnun olurum.»

Kastamonu Rüstüyesinde okumuş, tatillerde medreseye devam etmiş, idadiyi bitirdikten sonra İstanbul Hukukunu ikmal etmiş. Kendisine niçin «Molla» denildiğini şöyle anlatıyor:

«— Arapçaya fazla istiyakım olduğu için hana «Diyamandı Molla» derlerdi. St-

Şekil 4 “Mehmet Kadir Keçelioglu arayıp bulmak pek de öyle kolay olmadı. Gündüzleri ele geçiremediğimiz için evine bir gece ziyaret yapmak zorunda kaldık. Çamlıca tepeleri'ne yüreğimiz korkudan titreyerek tırmandık. Bizi kabul etmezler, reddeder diye... Fakat endiş endişemiz boşuna imiş. Mevlânâ için geldiğimizi anlar anlamaz; Rahatsızlık olur mu efendim dedi. H.z. Mevlânâ için yataktan da kaldırsanız sabahlara kadar da konuştuştursanız memnun olurum...”

Ankara: Milli Kütüphane Gazete Arşivi, 15.12.1959 tarihli Tarih Coğrafya Dünyası, Aylık Dergi, Sayı:

12.

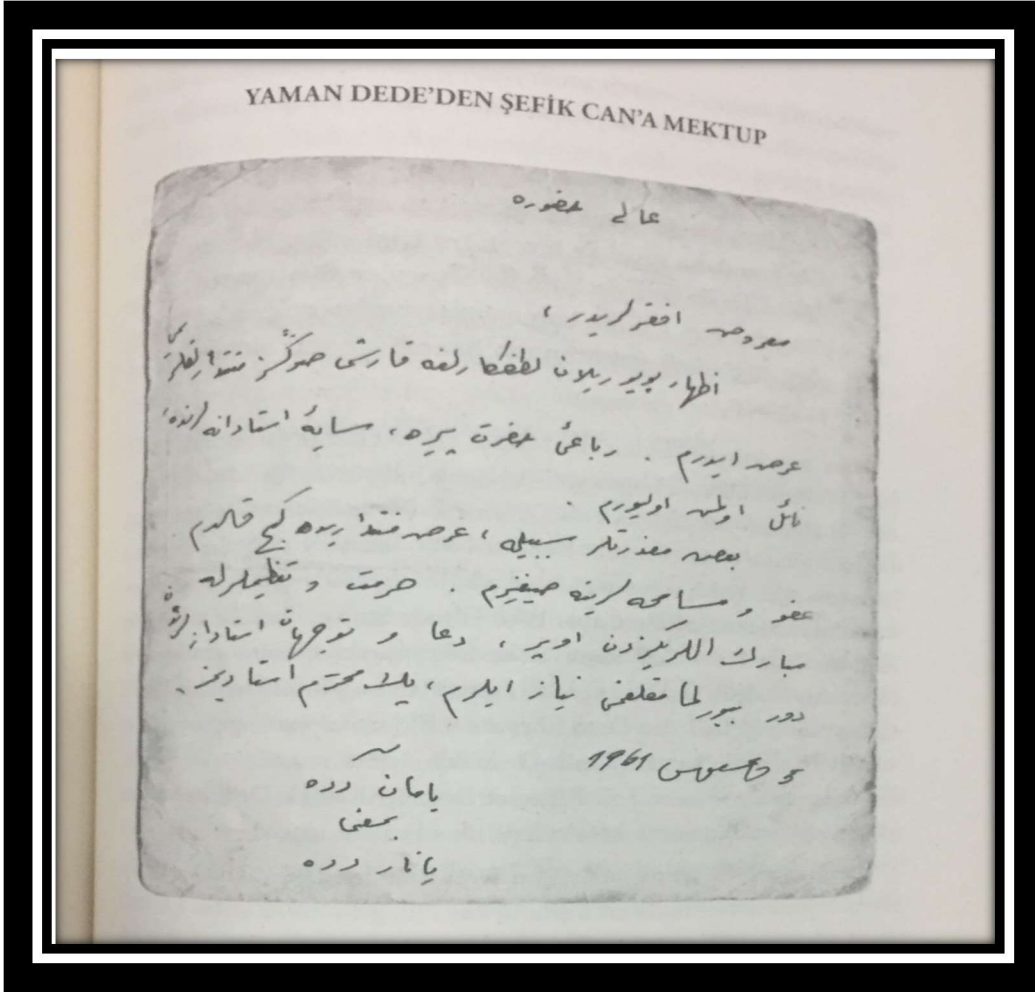
EK-5. 27. 05. 1939 tarihli Tan Gazetesinde Naci SADULLAH tarafından Yaman Dede'nin 'Esrar Dede' Hakkındaki Konferans Değerlendirmesi

Şekil 5 Naci SADULLAH: Bir avukat radyoda edebî bir konferans vermiş bi çâre edebiyat müdaafaya muhtaç bir hale geldiği için avukat eline düşmüş olacak. Bu avukat maalesef bugüne kadar adını hiç duymadığım bir edebî şöhetten 'Esrar Dede'den bahetmiş...

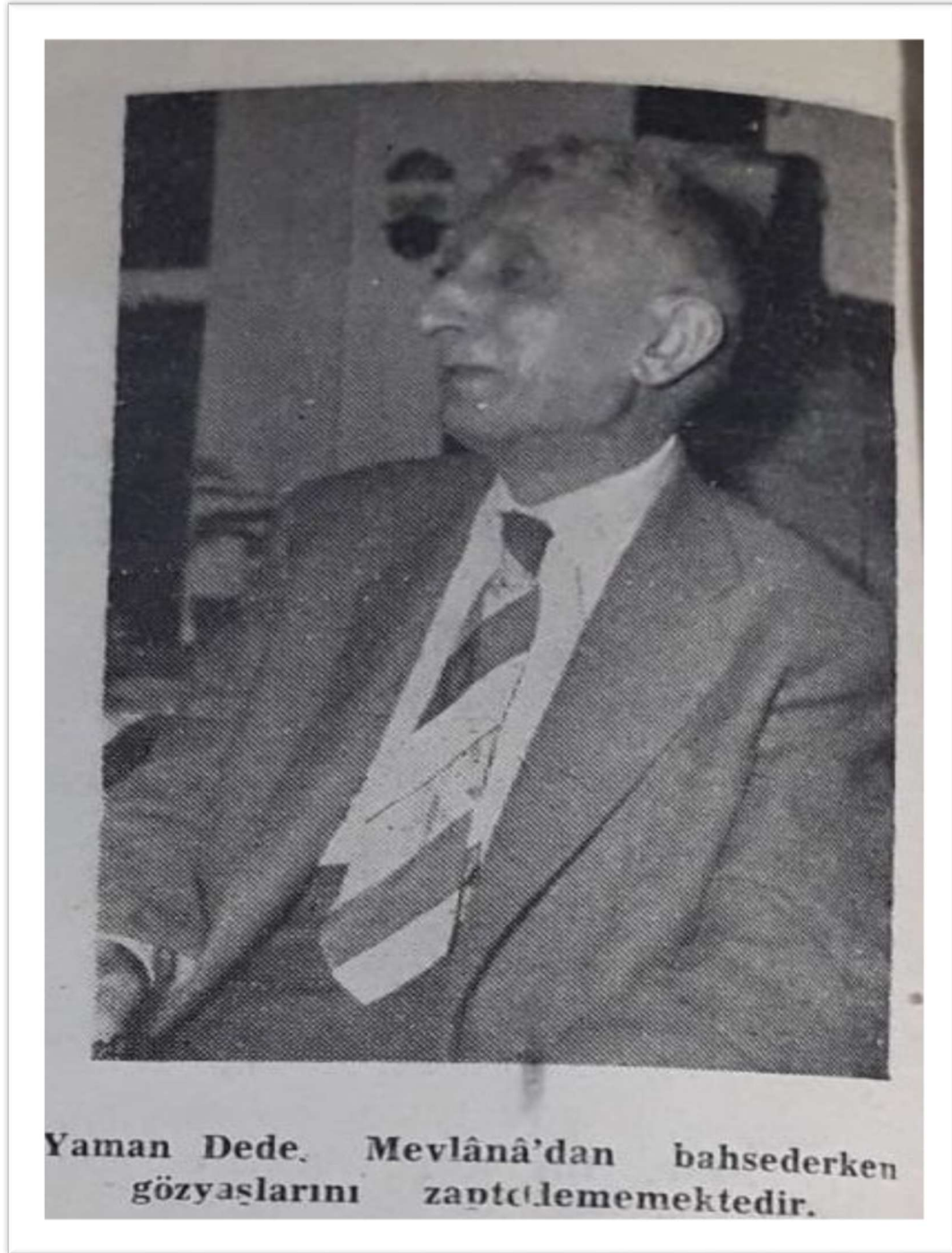
Ankara: Milli Kütüphane Gazete Arşivi, 27. 05. 1939 Tarihli Tan Gazetesi, Sayfa: 6.

EK-6. Yaman Dede'nin, Dostu Şefik Can'a Yazdığı Mektup (Orijinal El Yazması)

Şekil 6 Mâruz-i efkârlarıdır, İzhar buyurulan lütüfkarlığa karşı sonsuz minnetkarlıklarımı arz ederim. Rubai-ihazreti Pîr'e, saye-i üstadanelerine, nail olmuş oluyorum. Bazı mazeretler sebebiyle, arz—ı minnettarîde geç kaldım. Avf'u müsamahalarına sığdırırım. Hürmet ve tazimlerle mübarek ellerinizden öper, dua ve teveccühât-ı üstadânelerinden dür buyurulmamaklığımı niyaz eylerim, pek muhterem üstadımız, 5 Ağustos 1961 Yaman Dede bi-mâna Yanar Dede..

EK-7. Sadi BORAK'ın Yaman Dede ile Röportajı Esnasında Çekilen Bir Kare

Şekil 7

EK-8. Ahmet Kahraman'nın Özel Arşivinden Yaman Dede ve Diğerleri

Şekil 8

Şekil 9

Şekil 10 Yaman Dede ve Hatice Hanım'ın (Eşi) Kabri (İstanbul Karacaahmet Mezarlığı)

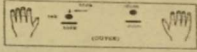
Şekil 11 Yaman Dede'nin Rahatsızlandığı Bir Gün

**EK-9. Yaman Dede'nin 'Dâhilek Yâ Râsûlallah' Adlı Güftesinin, Ali Kemal Belviranlı
Tarafından Yapılan İlk Bestesi**

YANAN KALBE..

Güfte : Yaman DEDE
Beste : Ali Kemal Belviranlı
Makam : Rast
Vezin : Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Caul : Düyek
Vuruy şekli :

ya nan kal be de vâ . . sin sen
bu lun . maz bir şî fâ . sin sen
Mu az zam bir se hâ . sin sen
ce ma lin le fe tât nâk et
di ler . . sen rû nû ma . sin sen
ki yan dım ya ta sül Al lah
mu az zam bir se na . sin sen
ce ma lin le fe tât nâk et
di ler . . sen rû nû ma . sin sen
ki yan dım ya ta sül Al lah
Meyan
Ha bî bî kib ri yâ . . sin sen
Mu ham med Mus ta fâ . . sin sen

Şekil 12 İlk Beste